

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ EDEBİYATI ANABİLİMDALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

**ERZURUMLU EMRAH DÎVÂNI'NDA DÎVÂN
EDEBİYATI ETKİLERİ VE TASAVVUF**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RIZA TALHA ÖZTÜRK

VAN-2014

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ EDEBİYATI ANABİLİMDALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

**ERZURUMLU EMRAH DİVÂNI'NDA DİVÂN
EDEBİYATI ETKİLERİ VE TASAVVUF**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

RIZA TALHA ÖZTÜRK

Danışman

Yrd. Doç.Dr.Ömer DEMİRBAĞ

VAN-2014

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Bu çalışma, jürimiz tarafından TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI, ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI' nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan:.....

Üye (Danışman) .....

Üye .....

Üye.....

Üye .....

ONAY: Yukarıda imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../...

.....

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Türk edebiyatı, yüzyıllar boyunca çeşitli müşterekleri bünyesinde barındıran bir bilim alanı olarak gelişimini sürdürmüştür. Halk edebiyatı, dîvân edebiyatı ile tasavvufî tekke edebiyatı farklı kollardan gelişmiş ve bu alanlarda yapılan çalışmalar sonucunda birçok önemli şahsiyet yetişmiştir. Bu durum, yazarın hangi alanda verimli ve faydalı olacaksa o alanda yoğunlaşmasını sağladığı gibi; çeşitli ortaklıkların getirisi olan zenginlik ise edebî hayata renk katmıştır. Bu müşterekler, saz şâirlerinin iç dünyasını ve şiir telakkisini farklı üslûp ve mazmûnlarla yansıtmalarını kolaylaştırmıştır. Dîvân edebiyatı ve halk edebiyatının ortaklıkları ile ilgili olarak bugüne kadar birçok edebiyat araştırmacısı, yapmış oldukları araştırmalar sonucunda çeşitli neticelere varmışlardır. Erzurumlu Emrah, bu noktada hem çağdaşlarında bırakmış olduğu izler ile dönemine damgasını vurmuş; hem de nesilden nesile geçen sazlı-sözlü şiir söyleme sanatını geleneğe dönüştürmede önemli bir yere sahip olmuştur.

Tasavvufî konularla alakalı olan Emrah, Allah'ın varlığı, birliği ile dünyanın fanîliğini şiirlerinde işlemiştir. Erzurumlu Emrah, saz şâirlerinin fikir dünyasında bulunan ahiret inancını çeşitli mazmunlarıyla dile getirmiştir. *Dertli*, *Seyranî*, *Zihnî* gibi çağdaşlarının arasında farklı bir yere sahip olan Emrah, tasavvufu kendisine bir düstûr edinmiştir. Emrah döneminde, tarikatler üzerindeki baskıcı yönetim şekli, medrese eğitimi görmüş olması, sürekli seyyah vaziyette bulunması manzum eserlerinin temasını oluşturmuştur. Tarikat ehli oluşu, dinî - tasavvufî konularda da şiirler yazmasına neden olmuştur. Aruz veznini, kusurlu da olsa çokça kullanmıştır. Heceyle yazdığı şiirlerde, ilahî aşkı anlatmış, dinî - tasavvufî mazmunlar kullanmış ve zahit tipini taşlamıştır. Ondaki bu çok yönlülük ve samimiyet karşılığını bulmuştur ve gittiği yerlerde ahâli Erzurumlu Emrah'ı benimsemiş ve onu zengin şahsiyetler himayesi altında tutmuştur. Birden çok evlilik yapmış olan Emrah, kendisine dokunan bazı halleri de karşısındakine beddua ederek kaleme almıştır. Bu da Emrah'ın her haliyle doğal ve samimî olduğunu göstermektedir.

Tezde, Emrah'ın tasavvufî kişiliği etrafında yazdığı şiirler incelenmiştir. Yaşadığı yüzyıl itibarıyla siyasî ve kültürel bir değişimin içinde olan Emrah, kaldığı ve gezdiği yerlerde sesini duyurmuş, kendisinden sonraki nesillere de ışık tutup onlara

önderlik etmiş, “*Âşık Emrah Kolu*” diye yeni bir saz şiiri geleneğinin kurucusu ve üstadı olmuştur. Bu noktaya gelene kadar birçok sıkıntı çekmiş olan şâir, yeni bir geleneğin oluşmasında kurucu vasfına sahiptir. Farklı çalışmalarda Erzurumlu Emrah'ın bu özelliğinden bahsedilmekle beraber, kaynaklar daha gün yüzüne çıkmayan hususiyetlerin olduğunu düşündürmüştür.

Rıza Talha ÖZTÜRK

Van- 2014

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	III
ÖZET	VI
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
1-ERZURUMLU EMRAH'IN HAYATI	3
1.1. Erzurum Aziziye (Ilıca) İlçesi'nin Tanbura (Yeşilyurt) Köyü.....	3
1.2. Erzurumlu Emrah'ın Doğum Tarihi Hakkında Yazarların Görüş Ve Tespitleri.....	4
2. ERZURUMLU EMRAH'IN ETKİLERİ	17
2.1.Emrah'ın Çıraklarından Tokatlı Nuri	17
2.1.1.Emrah'ın Etkilediği Diğer Şairler.....	20
3- SANATI	22
4-TASAVVUF	35
4.1. Erzurumlu Emrah'ta Tasavvuf.....	38
4.1.1. Erzurumlu Emrah Divânı'ndaki Tasavvufî Kavramlar Ve Kelimeler	43
4.1.1.1.Tasavvufî Tevhid Anlayışı ile Yazılmış Mazmunlar	43
4.1.1.1.1.Vahdet-i Vücûd	43
4.1.1.1.2. Mâsivâ	43
4.1.1.1.3. Allah	44
4.1.1.1.4. Zâhir-Bâtın.....	47
4.1.1.1.5. Hû	49
4.1.1.2. Âşk/Âşık	50
4.1.1.3.Tasavvufa Kaynak Oluşturan Mefhumlar	52
4.1.1.3.1. Dört Kapı	52
4.1.1.3.1.1. Şeriât	52
4.1.1.3.1.2. Tarîkat.....	52
4.1.1.3.2. Tasavvufî Hâl ve Makâmlar	53
4.1.1.3.2.1. Basîret	53
4.1.1.3.3.Seyr ü Sülûk Ve İlgili Kavramlar	54

4.1.1.3.3.1. Kerâmet.....	54
4.1.1.3.4. Tasavvufla İlgili Sözcük-Terkip ve Tamlamalar	55
4.1.1.3.4.1. Tecellî	55
4.1.1.3.4.2. Nûr.....	57
4.1.1.3.4.3. Cihân.....	58
4.1.1.3.4.5. İnâyet	63
4.1.1.3.4.6. Bezm.....	63
4.1.1.3.4.7. İrşâd	67
4.1.1.3.4.8. Mürşîd.....	68
4.1.1.3.4.9. Elest Bezmi (Bezm-i Elest).....	69
4.1.1.3.4.10. Gedâ.....	71
4.1.1.3.4.11. ‘Ankâ	71
4.1.1.3.4.12. Ene'l-Hakk.....	72
4.1.1.3.4.13. İcâzet-name	73
4.1.1.3.4.14. Kâdiu'l-Hâcât	73
4.1.1.3.4.15. Ayne'l-Yakîn.....	74
4.1.1.3.4.16. İmân.....	74
4.1.1.3.4.17. Hikmet	76
4.1.1.3.4.18. Ehl-i Kal.....	76
4.1.1.3.4.19. Kalb	77
4.1.1.3.4.20. Vechu'l-Hak.....	78
4.1.1.3.4.21. Kerâmet.....	79
4.1.1.3.4.22. Harâbât.....	79
4.1.1.3.4.23. Basiret	81
4.1.1.3.4.24. Tevhîd	82
4.1.1.3.4.25. Mansûr	83
4.1.1.3.4.26. Rahmet.....	84
4.1.1.4. Tasavvufî Açıdan Bakılan Konular.....	85
4.1.1.4.1. Âlem	85
4.1.1.4.2. Hz.Peygamber (Habîbullâh)	87
4.1.1.5. Tarikat ve İlgili Kavramlar	88
4.1.1.5.1. Dergâh	88

4.1.1.6. Tasavvufi Tipler.....	89
4.1.1.6.1. Şeyh.....	89
4.1.1.6.2. Mürşîd.....	90
4.1.1.6.3. Velî.....	91
4.1.1.6.4. Derviş.....	93
SONUÇ.....	95
BİBLİYOGRAFYA.....	97
SUMMARY.....	100

ÖZET

Türk edebiyatı, asırlar boyunca araştırmacılar tarafından farklı özellikleri bünyesinde bulunduran dallara ayrılmış ve yüzyıllar boyunca gelişimini devam ettirmiştir. Bu gelişim esnasında, dîvân edebiyatı halk edebiyatını, halk edebiyatı da dîvân edebiyatını etkilemiş ve bu sayede bazı ortaklıklar hâsıl olmuştur. Türk edebiyatında araştırma ve inceleme konusu olabilecek birçok özelliği barındıran dîvân edebiyatına ve halk edebiyatına dair müstakil araştırmaların yanında; eski Türk edebiyatı ve halk edebiyatının müşterek zeminlerini tespit edici çalışmalar da yapılmıştır.

Dîvân edebiyatı ve halk edebiyatının ortaklıkları ile ilgili olarak bugüne kadar birçok edebiyat araştırmacısı, yapmış oldukları çalışmalar sonunda çeşitli neticelere varmışlardır. Yaptığımız bu çalışmada ana eksen, dîvân edebiyatı ve halk edebiyatının ortak zeminidir.

Âşık Emrah, medreseye gitmekle dinî-tasavvufî edebiyata yaklaşmış ve dîvân edebiyatıyla tanışmıştır. Yaşadığı çevrede de âşıklık geleneğini öğrenmiştir. Onun bu çok yönlü kişiliği şiirlerine de yansımıştır. Eldeki bilgilere göre devamlı olarak dîvân şiir çevresinde bulunmamış; fakat 19. Yüzyıl âşıklarında görülen dîvân şiirine yönelik ilgi onu da etkilemiştir. Tarikat ehli oluşu, dinî-tasavvufî konularda da şiirler yazmasına vesile olmuştur. Onun en güçlü yönü âşık tarzı şiirleridir. Dilinin ağır oluşu bir yönüyle çağının sanat anlayışı ve aldığı eğitimden kaynaklanmaktadır. Emrah'ın gazel tarzında yazdığı şiirlerinden ve dîvân şairlerinin şiirlerine yaptığı nazirelerden, onların şiirlerinden esinlenmesinden dîvân edebiyatına ilgi duyduğu anlaşılmaktadır. Heceyle yazdığı şiirleri; aşk şiirleri, ilahî aşk şiirleri, dinî-tasavvufî şiirler ve zahit tipini taşıdığı şiirlerdir.

Çalışmada farklı yönleri ile üzerinde durduğumuz Erzurumlu Emrah'ın başlangıçta hece veznine hâkim olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Fakat aruz ile yazdığı şiirleri de bulunmaktadır. Onda Karacaoğlan koşmalarındaki doğallık ile Nedim'in "ten şairliği"nden nasibini almışlık bir aradadır. Tıpkı Nedim gibi Emrah'ın da bazı şuh ve dünyevi zevkleri yansıtan şiirleri bulunmaktadır. Bu bakımdan Erzurumlu Emrah hem halk edebiyatı hem de dîvân edebiyatına yakın bir duruşa sahip olmuştur.

Erzurumlu Emrah Dîvânı, Prof.Dr. Metin KARADAĞ tarafından Karşılaştırmalı-Transkripsiyonlu metin olarak yayımlanmıştır. Bu tez, Prof. Dr. Metin KARADAĞ'ın Erzurumlu Emrah "*Yaşamı, Sanatı, Şiirleri*" isimli kitabındaki aruz vezniyle yazılmış şiirlerini temel alarak söz konusu manzumeleri tasavvufî ve edebî açıdan incelemektedir. Çalışmada, tasavvufî mazmunların tasnifi esnasında Doç. Dr. Kaplan ÜSTÜNER'in "*Dîvân Şiirinde Tasavvuf*" isimli kitabından faydalanılmıştır.

Çalışmamın başında görüşlerinden yararlandığım Prof. Dr. Turgut KARABEY'e; değerli vakitlerini esirgemeyen, öneri ve yönlendirmeleri ile çalışmamda emeği büyük olan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Ömer DEMRİBAĞ'a en samimi teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca çalışmam süresince bana maddî ve manevî desteğini esirgemeyen babam Prof. Dr. Avni ÖZTÜRK başta olmak üzere aileme ve burada isimlerini sayamayacağım hoca ve arkadaşlarıma da çok teşekkür ederim.

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
b.	: Bin
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
İst.	: İstanbul
M.	: Milâdî
ö.	: Ölümlü
s.	: Sayfa
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

İnsanı diğer canlılardan ayıran iki önemli özellik vardır; dil ve farklı çevrelere uyum sağlayabilme becerisi. İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli unsurlardan olan dil, sözlü veya yazılı biçimiyle çoğu insan tarafından sürekli kullanılır. Bu nedenle dille ilgili konular ilgi çeker. Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan doğal bir araçtır. İnsanlar duygularını, düşüncelerini birbirlerine nakletmek ve merâmlarını birbirlerine anlatmak için genellikle dil denilen vasıtaya başvurur. Dil, milleti millet yapan bir unsur ve kendi içerisinde kuralları olan bir müessesedir. Edebiyat ise dili en etkili ve güzel biçimde kullanabilme sanatıdır. Edebiyat, dilin kendini en iyi biçimde vücuda getirip gösterebildiği yegâne alandır. Edebiyatı edebiyat yapan dil-üslûp ve estetik-güzelliktir. Dilin çeşitli söz sanatlarına açık yapısı da estetik ve güzelliği oluşturma çabasına katkıda bulunur. Dolayısıyla edebiyat dilden; dil de edebiyattan ayrı düşünülemez.

Türk edebiyatını asırlarca farklı damarlardan besleyen halk ve dîvân şiiri bazı müştereklikleri bünyelerinde barındırırlar. Kimi şairler bu müşterek malzemeyi daha sık kullanmıştır. Halk ve dîvân şairleri birbiriyle ve edebiyatın farklı cepheleriyle temas halinde olmuş, her iki alanın farklı özelliklerini sanatlarına katarak eserler vermiş ve edebi kimliklerini bu yönde oluşturmuşlardır.

Ayrı ayrı yataklarda akan dereciklerin birleşerek büyük bir ırmak meydana getirmesi nasıl doğal bir durum ise, dîvân şiiri ve halk şiirinin bütünleşmesi de Türk kültür ırmağını meydana getirmesi bakımından doğaldır. Bu bütünleşmenin bir unsuru da âşık tarzı edebiyattır.

Âşık tarzı edebiyat, 17. asırdan sonra dîvân edebiyatıyla halk edebiyatı ve tekke edebiyatı unsurlarının bir araya gelmesinden oluşan bir mahsuldür. Âşık tarzı edebiyat özellikle 17. yüzyıldan itibaren, dîvân edebiyatının fazlaca etkisi altında kalmış, saz şairlerimiz hem aruz ile hem de hece ölçüsüyle eserler yazmışlardır. 16 ve 17. yüzyılın başlarında yetişen saz şairlerinde, asıl halk edebiyatı unsurları daha kuvvetliydi, fakat bu asrın sonlarından başlayarak devam eden asırlarda halk şiiri unsurları yavaş yavaş azalmış ve diğer unsurlar tabiatıyla çoğalmıştır.

Karac'oğlan'ın asıl halk Şiirinin bütün güzelliklerini içeren sade, samimi Őiirleriyle Zihnî'nin yahut Emrah'ın Arapça ve Farsça kelime, terkip ve tamlamalarıyla dolu manzumelerini karŐılaŐtırmak bunu anlamaya yeterlidir. 18. ve 19. asırlarda âşık edebiyatı, artık bütün kuralları, Őekilleri, mazmunları, mecazları ve usulleriyle ortaya çıkıp yerleşmiş; halk edebiyatı eski doğallığını, samimi güzelliğini kaybederek yapay ve taklit bir edebiyat halini almıştır. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren âşık tarzının gerileme devri başlamıştır. Emrah işte bu devrin en önemli temsilcilerinden biridir.

Bu alıŐmada, Erzurumlu Emrah'a ait tasavvufi Şiirler, araştırma ve incelemenin merkezinde yer almıştır. Tezde, Prof. Dr. Metin KARADAĞ'ın "*Erzurumlu Emrah - Yaşamı, Sanatı, Şiirleri*" kitabı baŐ kaynak olarak belirlenip Erzurumlu Emrah'ın Şiirlerindeki tasavvufi unsurlar ve dîvân edebiyatı tesirleri incelenmiştir.

Tezin ıkıŐ noktası, Erzurumlu Emrah'ın Dîvânı'nda, tasavvufa ait bazı kavramların yanında yine dîvân Şiirinde bolca kullanılan ve dîvân edebiyatının oluŐumuna kaynaklık eden unsurlara yer vermiş olmasıdır. Erzurumlu Emrah'ın edebî Şahsiyeti üzerinde dîvân edebiyatı ve tasavvufa ait izlerin araŐtırıldıđı bu çalıŐmanın birinci bölümünde Emrah'ın doğumuna ait bilinenler, ailesine ait bilgiler, hayatını sürdürdüğü Şehir ve meknlar, memuriyetleri, etkilediği ve etkilendiği kiŐileri ve hayat tarzı ele alınmıştır. ÇalıŐmanın ikinci bölümünde ise uygulamalı bir çalışma yaparak Şairin Şiirlerindeki tasavvufi terimler incelenmiştir. Son olarak genel bir değerlendirme yapılarak Emrah'ın halk edebiyatı ve dîvân edebiyatı geleneğini kullanmada nasıl bir yere sahip olduğu gösterilmiştir.

1-ERZURUMLU EMRAH'IN HAYATI

Erzurumlu Emrah'ın doğum ve ölüm tarihi hakkındaki bilgilerimiz tahminlerden öteye gidememektedir. Doğum tarihi hakkındaki bilgilerimiz yazılı belgelerden çok sözlü kaynaklardan oluşmaktadır.

1.1.Erzurum Aziziye (Ilıca) İlçesi'nin Tanbura (Yeşilyurt) Köyü

Erzurumlu Emrah'ın doğduğu Tanbura Köyü'nün yeni adı, Güzelyurt'tur. Erzurum'a 34 kilometre uzaklıkta olup merkeze bağlıdır. Erzurum ovasının güneybatısında yer alır. Doğusunda Kümbet ve Yağmurcuk köyleri, batısında Aşkale ilçe sınırı, kuzeyinde Dereboğaz, güneyinde Taşağıl köyleriyle çevrilidir. Köyde bir ilköğretim okulu, bir cami bulunmaktadır.

Geçimini daha çok çiftçilik ve hayvancılıkla sağlayan köylülerin, Emrah gibi ünlü bir saz şairinin köylerinden çıkması pek ilgilerini çekmemektedir. Emrah'ın erken yaşlarda köyünü terk etmesi ve bir daha dönmemesi köyünde neredeyse hiç tanınmamasına yol açmıştır.

Metin Karadağ, Erzurumlu Emrah üzerine bir kitap hazırlamış ve bu kitapta *“Bugün Erzurum'da Palandöken dağlarının batı uçlarında bulunan Tanbura köylüleri, Emrah'ın hemşehrisi olduklarını iftiharla söylemektedirler. Hikmet Dizdaroğlu ile 1983 yılının mart ayında birlikte gittiğimiz bu köyde görüştüğümüz yaşlı kimseler, ne yazık ki, bilinen halk rivayetlerinden, onun büyük bir veli olduğundan başkaca önemli bir şey söylememiş, Emrah'ın çok genç iken köyden ayrıldığını, okumak için Erzurum'a gittiğini ve bir daha köye dönmediğini ilave etmişlerdi. Doğum yerinin köyüne varıncaya dek kesinlikle bilinmesine rağmen, doğum tarihi hatta ölüm tarihi konusunda belirsizlik devam etmektedir”*¹ der.

¹Metin Karadağ, Erzurumlu Emrah, Yaşamı-Sanatı-Şiirleri, Balıkesir, 1996

1.2. Erzurumlu Emrah'ın Doğum Tarihi Hakkında Yazarların Görüş Ve Tespitleri

Dilaver Düzgün tarafından “*Millî Folklor*” dergisinde yayımlanan bir makalede; “*Doğum ve ölüm tarihleri kesin biçimiyle tespit edilememiş olan Erzurumlu Emrah'ın XVIII. yüzyılın son çeyreği ile XIX. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı kesin olarak biliniyor*”² denilmektedir.

Nurettin Albayrak, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nde “*Erzurumlu Emrah'ın XVIII. yüzyılın son çeyreğinde doğduğu ihtimalinin kuvvetli olduğunu belirtmektedir.*”³

İbnülemin Mahmut Kemal İnal tarafından hazırlanan kitapta doğum tarihi hakkında açıklayıcı bir hususa rastlanmazken , onun doğum yeri hakkında , “*Emrah , Erzurum civarında Tanbura köyünde doğdu*”⁴ şeklinde çok kısa bir bilgi verilmiştir.

Eflatun Cem Güney tarafından hazırlanan Erzurumlu Emrah'la ilgili çalışmada, Emrah'ın doğum tarihi yıl olarak belirtilmezken, “*XVIII. asrın son yılları içinde doğduğunu söylemek daha doğru olur*”⁵ denilerek bir genelleme yapılmıştır.

Fuad Köprülü tarafından hazırlanan “*XIX. Asır Saz Şairlerinden Erzurumlu Emrah*” adlı eserde de, Erzurumlu Emrah'ın doğum tarihi hakkında tarih verilmeyip bir genelleme yapılmıştır. “*... onun hicri on ikinci asrın son veya müteakip ilk senelerinde doğduğunu söyleyebiliriz*”⁶.

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu tarafından hazırlanan “*Erzurum Şairleri*” adlı eserde, “*Tokatlı Nuri ve Erzurumlu Erbabî ile muasır bulunduğu onlarla müşte-*

² Dilaver Düzgün, *Millî Folklor Dergisi*, 2000, s. 53

³ Nurettin Albayrak, “Erzurumlu Emrah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XI, İstanbul 1995, s. 337

⁴ İbnü'l Emin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, s.313 İstanbul, 1969.

⁵ Güney, Eflatun Cem-Çetin Eflatun, (MCMLXXV), *Erzurumlu Emrah Hayatı ve Şiirleri*,s.12-13, İstanbul;Metin Karadağ *Erzurumlu Emrah, Yaşamı-Sanatı-Şiirleri*, Balıkesir, 1996.

⁶ Mehmed Fuad Köprülü, *XIX. Asır Saz Şairlerinden Erzurumlu Emrah*, İstanbul, 1929; Metin Karadağ *Erzurumlu Emrah, Yaşamı-Sanatı-Şiirleri*, Balıkesir, 1996, s.23

rek hayat sürdüğüne bakılırsa, hicrî 1230-1235 (milâdi 1814-1819) seneleri arasında doğduğuna hükmedeceğiz”⁷ denilmektedir.

Vehbi Cem Aşkun’un “*Büyük Halk ve Saz Şairi Emrah/Seçme Şiirler*” isimli eserinde Emrah’ın doğum tarihi hakkındaki görüşleri Fuad Köprülü ile örtüşmektedir: “*Bunlardan en doğrusu Fuad Köprülü üstadımızın yazdıkları gibi yaşadığı asrı haber vermektir. Çünkü ne kadar uğraşılırsa nüfus kütüklerindeki kayıtlara benzer doğru bir doğum tarihinin bulunmasına imkân yoktur. Onun için lüzumsuz tahminlerden vazgeçerek XIX’uncu asırda yaşamış büyük bir halk şairi olduğunu söylemek kâfidir*”⁸.

Emrah üzerinde birçok derleme yapmış olan Eflatun Cem Güney, “*Bazı müellifler, Tokatlı Nuri ile muasır bulunduğu bakarak (h.1230-1235/1814-1819) yılları arasında doğduğunu kabul ediyorlar. Halbuki Emrah, Tokatlı Nuri’nin ustası olduğuna göre ondan daha yaşlı olması gerekir. Kendisi şu beytiyle elli yaşından fazla yaşadığını söylüyor:*

*Hubb-u dehr-i Emrahi müşkül maceradır galiba
Geçti sinin elliye bu maceradan geçmedin*

Halk rivayetleri de yaşını yetmiş beşten aşağı düşünmüyor. O halde bizim bulduğumuz kitabeye göre (h.1271/m.1855) de öldüğü de düşünülürse, (h.1190-1195/m.1774-1779) yılları arasında doğduğunu kabul etmek gerekirse de onsekizinci asrın son yılları içinde doğduğunu söylemek daha doğru olur”⁹ demektedir.

Saim Sakaoğlu, “*Emrah’ın Hayatı Hakkında Yapılan Yayınlar*” adlı bildirisinde konu ile ilgili olarak Erzurumlu Emrah’ın, “*Doğum ve ölüm tarihlerini kesin olarak bilemiyoruz*”¹⁰ diyerek yüzeysel olarak değerlendirme yapmıştır.

Metin Karadağ tarafından hazırlanan “*Erzurumlu Emrah Yaşamı-Sanatı-Şiirleri*” adlı eserde, yukarıda bahsettiğimiz kaynakların bir değerlendirmesi yapıla-

⁷ Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Erzurum Şairleri, İstanbul, 1927, s. 71; Metin Karadağ, a.g.e.,1996, s.23

⁸ Vehbi Cem Aşkun, Büyük Halk ve Saz Şairi Emrah/Seçme Şiirler, Sivas, 1942, s.7

⁹ Eflatun Cem Güney, Erzurumlu Emrah/Hayatı Şahsiyeti-Eserleri, Sivas, 1928, s.12

¹⁰ Saim Sakaoğlu, ‘Emrah’ın Hayatı Hakkında Yapılan Yayınlar’, Erciyes, 1986, s.4

rak “Doğum tarihi hakkında, bugün bu görüşlere eklenecek yeni bir gelişme yoktur. Bu konuda da yeni belgeleri ummak ve beklemek zorundayız.”¹¹ denmektedir.

“Yeterli ve kesin belgelerin hala olmayışı Emrah’ın doğum ve ölüm tarihlerindeki gizi, gün ışığına çıkaramamaktadır. Hayatı hakkında yazılanlar ise, genel çizgilerin dışında söylentilere dayanmakta, şiirlerin incelenmesinden ortaya çıkan bazı bilgiler doğrultusunda hükümlere varılmaktadır. Yıllardan beri süregelen onun doğum ve ölüm tarihleri hakkında maalesef, elimizdeki dîvânda da, aydınlatıcı bilgiler bulunmamaktadır. Yazmanın son sayfasında bulunan, “Bu kitabı ...” diye başlayan yarım sayfalık satırlardan oluşan altı satırlık bir ithaf yazısı varsa da çok silik olduğundan okumamız mümkün olmadı. Kâğıt yapısı, yazı karakteri, cilt durumu gibi özelliklerine bakarak dîvânın Emrah’ın ölümünü izleyen yıllarda kaleme alınmış olduğunu sanmaktayız. Son sayfanın altında bulunan hicrî 1304-Mart ibaresini, Dîvânın yazılış tarihi olarak kabul edersek, yazmanın Emrah’ın ölüm tarihi varsayılan hicrî 1271-1293-1288 gibi rakamlara oldukça yakın bulunduğu, Emrah’ın şiirlerinin hafızalarda yaşadığı bir devreye ait olabileceği ortaya çıkmaktadır. Bu da şiirlerin kaynaklarının sağlamlığı konusunda önemli bir kanıt sayılabilir¹²”.

Emrah’ın, Erzurumlu olduğunda kaynaklar birleşmiştir. Onun:

*“Ne âşıklar çıkubdur Erzurumdan lik Emrahi
Bu esnada hakikat bezminin üstadı ben çıktım”*

demesi, Erzurumlu olduğuna dair, kesin belge sayılmaktadır. Emrah’ın hayatı hakkında yaşadığı yüzyıl, doğum-ölüm yeri, yaşadığı şehirler gibi bazı noktalarda birlik olmasına rağmen, kesin bilgiler elimizde yoktur. Medrese tahsili için Erzurum’a gittiğini ve orada bir süre eğitim gördüğünü biliyoruz. Şiir söylemeye de burada başlamıştır. “Eski şiir zevkini tadıp eski nazım tekniğini tanıyıp” sanatını biçimlendirdiğini kaynaklar ısrarla belirtmektedirler. Orta Anadolu boylarında ömrünü geçirecek önemli gezisine çıkmadan belli bir üne kavuştuğunu, şu satırlardan öğrenmekteyiz¹³:

“...Erzurum’dan panayıra (sürek) yani manda ve kara sığır hayvanatı getiren tacirler memleketlerinde Emrah isminde bir şairin yetiştiğini Çankırlı şairlere söylemiş-

¹¹ Metin Karadağ, Erzurumlu Emrah, Yaşamı, Sanatı, Şiirleri, Balıkesir, 1996, s.24

¹² Metin Karadağ, Karşılaştırmalı-Transkripsiyonlu Erzurumlu Emrah Dîvânı, Balıkesir, 1992, s.20

¹³ Ahmet Talat Onay, Tokatlı Nurî, Çankırı, 1933, s.13.

ler, şiirlerini göstermişlerdir. Senasını işitmek, şiirlerini görmekle meftun olan Çankırlılar tarafından bu şair davet edilmiştir. Emrah, Çankırı'ya ilk defa h.1265-m.1841'den daha evvel geldiği zaman hiç yabancılık duymamıştı¹⁴.

Aynı kaynakta Emrah'ın Erzurum'da iyi bir aile kızı ile nişanlandığı, başlık parası yüzünden zor duruma düştüğü, acılar içinde bir daha dönmek üzere Erzurum'dan ayrıldığı rivayet edilmektedir.

Prof. Dr. Mehmed Fuat Köprülü, Emrah'ın hayatıyla ilgili kitabında şunları belirtir: “Emrah'ın hayatından bahsedenlerin hemen hepsi onun Erzurumlu olduğunu söylerler. Kendisi Dîvânında Erzurum'dan çıktığını bir gazelinin sonundaki şu:

*Ne âşıklar çıkıptur Erzurum'dan leyk Emrâhî
Bu esnada hakikat bezminin üstâdı ben çıktım*

beytiyle doğrulaması şüpheye yer bırakmaz. Şairin Erzurum'dan Pavi'ye giden yol üzerinde ve Erzurum'a birkaç saatlik mesafede “Tanbura” adlı bir köyde doğduğu rivayet ediliyorsa da doğduğu tarih konusunda ihtilâf vardır. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Tokatlı Nuri ile muasır olduğuna bakarak h.1230-1235/m.1814-1819 seneleri arasında, Eflatun Cem Güney, yetmiş beş seksen yaşında ölmesine nazaran h.1191-1196/1775-1780 seneleri arasında doğduğunu tahmin etmişlerdir. Bu tahminlerin böyle sadece beş yıllık bir müddet arasına konmasının hiçbir esası yoktur. Onun yetmiş beş seksen yaşlarında vefat ettiği de galiba halk rivayetlerine istinad ediyor. Emrah Dîvânı'nda onun epeyce uzun yaşadığını gösterebilecek küçük bir kayda rastlanır¹⁵. Bir gazelinin sonundaki:

*Hubb-i-dehr Emrahi müşkil maceradır galiba
Geçti sinnin elliye bu maceradan geçmedin*

beyti, şiirlerinin küçük bir kısmını her halde elli yaşından sonra yazmış olduğuna bir delil olabilir. Buna bakarak onun hicri on ikinci asrın son veya müteakip asrın ilk senelerinde doğduğunu söyleyebiliriz. Emrah'ın bundan sonraki hayatı büyük bir meçhuliyet içindedir. Onun hayatından bahsedenler ve bilhassa Eflatun Cem Bey, vesikaların azlığı karşısında daha çok halk rivayetlerine dayanıyorlar: Erzurum'da

¹⁴ Ahmet Talat Onay, Tokatlı Nurî, Çankırı, 1933, s.11

¹⁵ Mehmet Fuat Köprülü, 19.Asır Saz Şairlerinden Erzurumlu Emrah , İstanbul, 1929, s.8

tahsil ve Nakşibendi tarikâtine süluk ettiğini ve sonra Sivas, Kastamonu, Konya, Niğde taraflarında dolaştıktan sonra Sivas'ta oturduğunu ve en sonra h.1256/m.1840'da Niksar'a giderek hayatının sonuna kadar orada kaldığını söylüyorlar¹⁶. “Şair kendi eserlerinde “çocukluktan beri felek sillesini yiye yiye üstad olduğunu, söylemesine nazaran, hayatının daha ilk zamanlarından başlayarak felaketlerle, acılarla dolu olduğunu anlamak kabildir. Ruhundaki şairlik kabiliyeti, kim bilir nasıl tesadüflerle inkişaf ederek saz şairleri sırasına katıldıktan sonra, bu zümreye mensup ekser Anadolu şairleri gibi, köyden köye, kasabadan kasabaya dolaşmaya başladı. Bir gazelindeki:

*Terkeyleyeli hanei aslıyyesin Emrah
Hâlâ dolaşır halkai devranı vatansız*

feryadı, işte bu serseri aşık hayatının bir aksidir. Bu gurbet hayatının acılıklarını şair daha evvel hissetmişti:

*Gurbet elde kıymetimiz
Ya bilinir ya bilinmez*

endişesi onu işgal etmemiş değildi. Fakat hayatın mecburiyeti, onu, elinde saziyla meçhul yollara atmıştı. Onun – bu asrın hemen bütün âşıkları gibi – bir şeyhe intisap ettiği muhakkaktır. Halk rivayetleri daha Erzurum'da iken Nakşibendi tarikatine girdiğini teyit ediyor.”¹⁷ Kendisi de bir şiirinde:

*Kemalim fehmedenler eylesünler bu müseddesden
Bu feyzi almışam Emrah bir şeyh-i mukaddesden*

beytiyle bunu ima etmektedir. Fakat bu şeyh acaba kimdir? Hangi tarikate mensuptur? Dîvânında “Şah-ı Nakşbend” medhiyle başlayan bir muhammes vardır ki ondan “Halidiyye” şubesinin müessisi olan meşhur Şeyh Halid'e intisabı anlaşılıyor.”¹⁸

“Emrah'ın hangi şehirlerde yaşadığına dair eserinde bazı kayıtlar vardır. Meselâ bir gazelinde Sivas güzellerinin bağına yara açtıklarından bahsederek

¹⁶ Köprülü, a.g.e., s.9

¹⁷ Köprülü, a.g.e., s.9

¹⁸ Şeyh Halid ve eserleri hakkında bkz.: “Osmanlı Müellifleri”, C.1, s. 64 ; Sicilli Osmanî, C. 11, s. 265-266

“gelmeseydim kaşki sağlık ile Sivas’a ben” diye şikâyet ediyor. Eflatun Cem, halk rivayetlerine istinaden, onun Sivas’taki hayatı hakkında epeyce malumat vermektedir. Bu tafsilatın tarih itibarıyla ne kadar doğru olduğunu bilmiyoruz; ancak şairin Sivas’ta bulunduğu kendi itirafıyla da tahakkuk ediyor. Dîvânında bunu gösteren diğer bir delil daha vardır; bir gazelinde”¹⁹:

Bunda var mı diyü sordum acaba ehl-i-kemal
Dediler Sıtkı Efendi gibi Natık vardır
Bulunur gerçi cihanda nice erbab-ı-hüner
Sana akran ne halen ve ne sabık vardır
Sıtkın Emrah füzun tutma zekavette seni
Sana bu belde-i-Sivas’ta da Faik vardır

diyerek, Sivas şairlerinden ve onlar arasında da bilhassa Sıtkı Efendi isminde o devirde Sivas’ta şöhret kazandığı anlaşılan bir şairden bahsediyor. Belki buradaki “Natık” diğer Sivaslı bir şairin mahlasıdır; belki son beyitteki “Faik” kelimesiyle de gene Sivaslı diğer bir şair kastedilmek istenmiştir. Bu cihetler Sivas’ta yapılabilecek mahalli tetkiklerle anlaşılacaktır. Emrah’ın Dîvânı’nda Sıtkı’nın bir gazelinin tahmisi de mevcuttur.”²⁰

Emrah’ın Kastamonu’da epey zaman kaldığı, gerek halk rivayetleriyle gerek eserleriyle anlaşılmaktadır. “Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Kastamonu Halvetî şeyhlerinden Çörekçizade Lütü Efendi’nin:

Lutfiya arz-ı-hulus etmek değil bundan murad
Hasbihal ettikçe yâre eylerim izhar-ı aşk

maktalı gazeline bir nazire yazdığını “Açık Söz” gazetesinden naklen zikrediyor. Arif Efendizade Ziyaeddin’in gene “Açık Söz”deki makalesinde, Emrah’ın 1253’te Erzurum’dan çıkarak Kastamonu’ya geldiği ve orada tehhül ve tavattun ettiği -şüphesiz halk rivayetlerine istinaden- zikredildiği gibi, gene o makalenin zeylinde, şairin,

¹⁹ Köprülü, a.g.e., s.9

²⁰ Köprülü a.g.e., s.10

*Hisaraltı'nda mefzun "Şeyh Şa'ban-ı-veli" hakkındaki medhiyesi de münderiçtir. Bu da şairin bir aralık Kastamonu'da ikâmetine bir delildir."*²¹

*"Halk şairlerimizin hemen hepsinde, geçmişlerine dair acıları şiirlerine yansıtma eğilimi vardır. Şiirlerinde genel bir hoşnutsuzluk, sürekli bir dünyevi rahatlık arayışı içinde bulunma çabası açıktır. Emrah da şiirlerinde acılarla dolu bir yetişme devresi geçirdiğini "feleğin sillesini yiye yiye üstad olduğunu, hayatının felaketlerle, acılarla" ²²biçimlendiğini özellikle belirtmektedir."*²³

*"Medrese yıllarında zamanın adetlerine bağlı olarak Emrah da tarikat üyesi olmuş, Nakşibendi tarikatının Halidiye koluna intisab etmiştir. İster Ahmet Talat Onay'ın aktardığı başlık meselesinden, isterse âşıklık geleneğinin vazgeçilmez eğitim, görgü ve yetişme metodu olan gezicilik ilkesinden Emrah'ın uzun bir yolculuğa çıktığı kesindir. Eflatun Cem Güney'e göre ilk durağı Trabzon'dur. Murad Uraz'ın yöre yaşlılarından dinlediklerini nakleden Güney, Emrah'ın sözlü bir çingene kızına âşık olması nedeniyle hemen Trabzon'dan ayrılmak zorunda kalışını aktarır."*²⁴

Onun yaşam akışını hikâye ederek anlatan Orhan Ural, Trabzon'daki bu aşk olayını, "Olalı" redifli koşmayla başlayarak, renklendirir.

*Ne otlar bitirdin başımda felek
Ben kim bir Leyla'ya Mecnun olalı
Hayal oldu bize okşayıp sevmek
Güzellerde cefa adet olalı*

*Tıfl ilen büyüttüm yâri sinemde
Iyş ü işret ile sefa-yı demde
Sormaz hatırımı kuşe-yi gamda
Kalbim kırık gönlüm mahzun olalı*

²¹Köprülü, a.g.e., s.9

²²Köprülü, a.g.e., s.11

²³Karadağ, a.g.e., s.24

²⁴ Orhan Ural, Dost Elinden Gelen Turna-Erzurumlu Emrah, İstanbul, 1984, s.18

*Severler güzeli şivekârından
Candan geçen âşık geçmez yarından
Geçtim bu cihanın gül-ü harından
Emrah bir dildare meftun olalı²⁵*

“Emrah’ın yaşamındaki duraklardan ikincisi olarak Kastamonu ve Sivas üzerinde duruluyor. Köprülü, Emrah’ın Kastamonu eşrafından Alişan Bey’e gazel tarzında bir medhiye yazarak onun himayesinde kaldığını, ona minnet duyduğunu belirtmektedir.”²⁶

Kastamonu’da yaşadığına ilişkin ikinci belge de Ahmet Talat Onay’a aittir: “Emrah, galiba Kastamonu’da bulunduğu zamanlarda Ilgaz kazası merkezi olan Koçhisar’a gelmiş ve eşraftan Mehmet Bey’in (h.1299 ö.) kızı Adile Hanım’la evlenmesi münasebetiyle yapılan düğünde gönül redifli koşmayı okumuştur.”²⁷

“Fuat Köprülü, Sinop’ta Bilal-i Habeşi’ye haber verilen bir türbe bulunduğunu, Emrah’ın Dîvânından Bilal-i Habeşi’ye bir methiyesine istinaden, şairin Sinop’ta da kalmış olabileceğini düşünür. Âşıklar arasındaki rivayete göre Emrah’ın İstanbul’a geçtiğini, Tavukpazarı’ndaki Âşıklar Cemiyeti’nin başkanı olduğunu aktarıp Emrah’ın eserlerinde bu konuyla ilgili olarak yazılan “püskül” destanının II.Mahmut devrinde fesin kabulü dolayısıyla –eğer İstanbul’a gelmişse- padişaha huluskârlık için yazılmış olabileceğini yazmaktadır.”²⁸

Emrah’ın Çankırı’da geçen zamanları hakkındaki geniş bilgi Ahmet Talat Onay’da bulunmaktadır. “Çankırı’da eşraftan Yusufzade’nin konuğu olan Emrah’ın orada Yeşildirek kahvesinde çaldığı, ayağında sarı mes, sarı pabuç, eğninde yeşil çuhadan biniş, başında sikke ve abani sarık bulunduğunu, sima itibariyle uzuna yakın boylu, siyah kaş ve sakallı, zayıf denmeyecek derecede vücudunun toplu olduğu rivayetlere dayalı olarak aktarılmaktadır²⁹”. “Emrah’ın 1267’den önce Çankırı’ya bir gelişinde, Aşık Sabri ile olan hadisesi ve Sabri’ye yazdığı mersiye de yer almak-

²⁵ Orhan Ural, Erzurumlu Emrah Yaşamı, Şiirleri, İstanbul, 1984, s.64

²⁶ Köprülü, a.g.e., s.11-12

²⁷ Onay, a.g.e. s.13

²⁸ Köprülü, a.g.e., sf.12

²⁹ Onay, a.g.e., s.12

tadır. Emrah'ın bu tarihlerden sonra Çankırı'da evlendiği, çocuksuz bir dul sandığı karısının zıfaf gecesi iki çocuğu ile karşılaşınca "püsküllüce" matlalı şiirini söylediği yazılıdır. Emrah'ın bu evlilikten Kadir isminde bir oğlu olmuştur. Daha sonra Emrah'ın Niksar'daki oğlunun yanına gelerek, onu götürmek istemesi de bulunmaktadır."³⁰ Eflatun Cem Güney, Emrah'ın Sivas'taki hayatı ile ilgili bilgileri ise, yüz yaşını geçkin ömür süren muallim Abdi Kalfa'dan naklen kaydetmiştir. Bunlara göre Emrah, Sivas'ta ilk kez Saatçioğlu hanesine post serip sazını Havuzlu kahvesine asıyor. Burada, Ali Ağa Camii önünden geçerken "Mahi" adlı dul bir kadına âşık olur. Hacı Ali Beylerin arabuluculuğu ile Mahi ile evlenir."³¹

"Emrah'ın Çankırı'dan ayrılışında eşine bırakmış olduğu "Allah'ı seversen" redifli şiir, "Mevlâyı seversen" redifi ile yayınlanmıştır. Orada, Hacı Ali Efendi, bir vaazda Emrah'ın sazını tahkir edince aralarında bir münakaşa başlamış "...hoca, Emrah'a Seyr-i Sülûk'u sormuş, o da elindeki sazın telini göstermiş ve sonra telin ibtida topraklar altında bir maden olduğunu, eritilip kalıplara döküldükten, hadde-den geçirildikten sonra bu hali aldığını ve şimdi Hakkı zikr ü tevhid ettiğini söylemiş. Bunun üzerine Hoca da tariz tecavüzden vazgeçmiş."³² Fakat Emrah, daha sonra Dertli'nin meşhur 'Şeytan bunun neresinde' yergisine benzeyen:

Gel meclise sofi hele bir dinle bu sazı

Fehmet ki bu sazın nedir Allaha niyazı

diye başlayan ünlü şiirini söylemekten geri kalmamıştır. "Her yerde medrese alimleri tarafından istiskal gören Emrah'ın şiirini her uğradığı yerde okumuş olması muhakkaktır"³³. Bu şiirin Tokat müftüsü Bozzade'ye söylendiğine dair rivayetler de aktarılmaktadır."³⁴

"Emrah'ın sazı ve sözü ile her gittiği yerde büyük ilgi ve rağbet gördüğünde kaynaklar uzlaşır. Geçimini âşıklıktan sağlayan bir insanın, bir yerde uzun süre kalamayacağı gerçektir. Üstelik sürekli olarak yeni gönül maceralarına ihtiyaç duyulması, şiirin ilham ufuklarıyla eşit boyutludur. Bu yüzden Emrah da Trabzon, Sivas,

³⁰ Onay, a.g.e. s.18

³¹ Metin Karadağ, a.g.e. s.27

³² Onay, a.g.e., s.20

³³ Onay, a.g.e., s.20

³⁴ Karadağ, a.g.e., s.27

Merzifon, Gümüşhacıköy, Çorum, Kastamonu ve Çankırı dolaylarında ömrünü sürdürmüştür. Emrah'ın ömrünün son yıllarını Tokat'ın Niksar kazasında geçirdiği, "Acın Kızı" denilen yaşlıbaşlı bir kadıncağızla evlendiği, ne kadar sürdüğü belli olmayan bu birlikteliğin sonunda, Türk halk edebiyatına damgasını vurmuş bir şahsiyet olarak ebediyete göçtüğü konusunda yine kaynaklar birliktir."³⁵

"Ancak onun ölüm tarihi konusunda da bir kesinlik yoktur. Kendisine sonraları eleştiriler yöneltilen Eflatun Cem Güney"³⁶; "Emrah'ın doğduğu yer ve tarih gibi, öldüğü yer ve tarih de doğru olarak bilinmiyordu, ona her yerde bir beşik gösterildiği gibi, her bucakta da bir mezar gösteriliyordu. Onun izlerini ve eserlerini araştırmak için yıllarca yorulduktan sonra, nihayet emek ve yorgunluklarımızın mükâfatını görerek eriştik; yirmi beş yıl önce Emrah'ın mezarını bulduk. Niksar'da Karşıbağ Mahallesi civarında ve Acı Pehlivan türbesi yakınındadır. Mezar taşındaki kitabeye göre h.1271/m.1855 de ölmüştür. Tokat ulemasından Abdurrahman Hıfzı Efendi'nin yazdığı kitabe şöyledir"³⁷:

*Ahsenullah şemme'i hayrülvefa
Rahmi aşkda eylemiş canın feda
Fakat fahriden giyinmiş hırkayı
Hem muhibbi zümrei Ali aha*

*Levhai kalbinde hikmet çeşmesi
Neb'edib dil teşneler eyler seka
Alemler gaybe'l gıyubun nağmesin
Ruhi akdesden okur Davut eda*

*Şairi Rum idi gerçi ol edib
Şark ile garba okudu essela
Gel tavaf et Hıfzı ruhi kabeyi
İşte kabri hazreti Emrah baba.*"³⁸

³⁵ Karadağ, a.g.e., s.28

³⁶ Karadağ, a.g.e., s.28

³⁷ Eflatun Cem Güney, a.g.e., s.18

³⁸ Eflatun Cem Güney, a.g.e., s.19

Bu konuda Ahmet Talat Onay, Emrah'ın Çankırı'da Sabri'ye yazdığı tarihten söz ederken şunları yazar: “...bu ‘Çankırı Şairleri’ namındaki eserimin birinci cildinde bu tarihten bahsederken şu mütealada bulunmuştum: Bu tarihdeki ‘Ruhu’ kelimesi ‘Ruhi’ gibi okunursa tarih h.1277/m.1861 eder. Bu ise Emrah'ın h.1271/m.1855'te vefat ettiği hakkındaki rivayetleri ve mezar taşındaki h.1271/m.1855 rakamını nakzetmiş olur. Mamefih Emrah'ın bu tarihte vefatı kesin değildir. Güya Emrah h.1265/1849'da Niksar kasabasına giderek yerleşmiş ve altı sene sonra vefat etmiş. Askerlik Şubesine gelen Mülazım Halil Rami Efendi isminde bir Nakşibendi şeyhi bu mezarı keşfetmiş, kitabeyi Hacı Abdülkadir Hıfzı Efendi'ye yazdırmış; Hıfzı Efendi'nin Harbi Umumi'de sağ olduğu düşünülünce kitabenin çok sonra ve tarihin tahminen yazıldığını Prof. Dr. Mehmet Fuat Köprülü ile beraber kabul etmek zaruridir... Vefatı (1271-1281/m.1855-1865) seneleri arasında ve belki h.1281/m.1865 senesindedir. Yirmi beş sene önce vefat eden ihtiyarlar arasında Emrah'ı hatırlayanlar mevcut olduğundan bu tahmin pek de ihtimal değildir.”³⁹

Emrah'ın mezar kitabesinden söz eden Fuat Köprülü de, Eflatun Cem Güney'in okuduğu kitabedeki manzume ile, Niksar'dan Halis Bey'in gönderdiği metin arasında farklar olduğunu belirterek adı geçen zatın, Emrah'ın Niksar'da altı sene yaşadktan sonra öldüğünü doğruladığını, ancak diğer bir rivayetin de bu durumu şüpheye düşürdüğünü kaydettikten sonra, kitabeyi yazar Hıfzı Efendi'nin cihan harbi sırasında bile hayatta bulunmasının, bu tarihin doğruluğu hakkında şüpheler yarattığı kaydeder ve sonra “...Mamefih, bu rivayet, 1271 tarihinin mutlaka yanlış olduğunu ispat edemez” der.⁴⁰

İbrahim Aslanoğlu, Şevket Türkyılmaz'ın Niksar Halkevi yayımlarından “Ülker Dergisi”nin 3/5. sayılarındaki makalelerinden naklen; Emrah'ın ölümüyle ilgili olarak Kadirî şeyhlerinden Abdullah Baba ile geçen hadiseyi özetler ve bu konuda şunları kaydeder: “Vefat tarihine gelince h.1271/m.1855 yılı tamamen hatalıdır. Bugünkü araştırmalara göre asıl ve esastan uzaktır. Mezar kitabesi ve h.1271/m.1855 tarihi hakkında rahmetli Kuzuluoğlu Ömer Efendi şunları kaydeder: Kitabenin şairi Abdülkadir Hıfzı Efendi hocamdır. 1276 doğumludur. O demişti ki bir gün Niksar'da

³⁹ Onay, a.g.e. , s. 16

⁴⁰ Köprülü, a.g.e., 1929, s. 13

Ahziasker Şube teğmenlerinden Nakşibendi Şeyhi Halil Rami Efendi, kahvede arkadaşlarıyla sohbet ederken söz dönüp dolaşip Emrah'a intikal etmiş. Hatıraları anlatılmış, mezarının da Karabağ mahallesinde olduğu söylenmiş. Halil Rami Efendi bayağı meraklanmış. Mezarını ziyaret etmeyi teklif etmiş, kalkıp hep birlikte mezarlığa gelmişler. Uzun uzun aramışlarsa da mezarı bulamamışlar. En sonunda gözlerine ters dönmüş ve yarısı toprağa gömülmüş bir taş ilişmiş. Aradıkları da o imiş. Üzerinde sadece şu yazılar varmış: "Haza kabri Hazreti Emrah Baba" ne vefat tarihine ait bir ima ne de başka bir söz. Daha sonra kitabenin yazılışını aktaran Aslanoğlu "Anlaşıyor ki Emrah'ın ölüm yılını o zaman da bilen yokmuş. Mezarı onarılırken tahmini bir rakam yazılmış... Bunun dışında kaynak olabilecek Emrah'ın çıraklarından Tokatlı Nuri'nin de bir tarihi var. Bahariyesinin sonunda:

Dilcuyi mücevher gibi bu tarihi sali

Nuri ne güzel söylemiş üstadına rahmet (1277)

diyor. Bu tarihi de bazı nedenlerle şüphe ile karşılamak gerekir. Son mısradaki – söylemiş- kelimesini doğru yazmışsa bir şey diyemem. Yok eğer –miş hecesinin altına nokta koymuşsa o zaman, bu tarih 1288 olur⁴¹.

Erzurumlu Emrah'ın doğum ve ölüm tarihleri hakkında bilgi veren bir diğer kaynak da, Necati Turgut Göksel'in "Âşık Emrah" adlı eseri oldu. Özellikle Emrah'ın mezar kitabesi ile şairimizin Çankırlı şair Sabri'ye yazdığı mersiye (mezar taşına yazılmak üzere gönderilmiştir) üzerinde duran ve Emrah-Tokatlı Nuri-Ceyhuni usta-çırak silsilesinin son halkası Âşık Cemali ile yakın dostluğu olan Göksel'in konuya yaklaşımı şöyledir:

"...Biz ise Âşık'ın doğum ve ölüm tarihlerini şöylece tespit etmiş bulunuyoruz. Âşık Cemali, Emrah'ın öldüğü zamanki yaşınının 85 olduğunu not etmişti. Tokat ve Niksar çevrelerindeki yaşlılar da bunu te'yid etmektedir⁴².

"Ölüm yılına gelince, gerek Arap ve gerekse Türk harfleriyle mezar taşlarına yazılan kitabelerde ölüm tarihi 1271 H. gösterilmiştir. (Âşık Sabri'nin ölümü üzerine

⁴¹ İbrahim Aslanoğlu, Erzurumlu Emrah'a Dair Notlar Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri, s.197/198

⁴² Necati Turgut Göksel, Âşık Emrah, Niğde, 1970, s.40

Emrah'ın yazdığı) manzumenin son mısrası ebced hesabıyla 1277 çıkar. Şu hale göre Âşık Emrah h.1277'de sağdır. Tokatlı Nuri de ustası Emrah'ın ölümüne ait uzun bir bahariye tertiplemiş. Bu vesikalar realiteyi dillendirdiklerine göre Emrah'ın doğum ve ölüm tarihlerini böylece beyan edebiliriz. Doğumu h.1192/m.1776 ölümü de h.1277/m.1861'dir."⁴³

“Görüldüğü üzere, Emrah'ın ölüm tarihi konusunda da doğumunda olduğu gibi, belirsizlikler vardır. Fakat bu konudaki bilgilerin, biraz daha aydınlatıcı olduğu görülmektedir. Düşüncemize göre üzerinde dikkatle durulması gereken tarih, Tokatlı Nuri'nin ustası için düşürdüğü tarihtir. Bu büyük şairin mezarı, bugün Niksar'da bulunmaktadır. Projesi Mimar Gönül Yurdakul'a ait olan ve Niksar Belediyesi'nin desteğiyle yapılan anıt mezar, adını taşıyan mahalle ve bir ilkokul ile Emrah, bu şirin Orta Anadolu beldesinde yatmaktadır."⁴⁴

---

⁴³ Karadağ, a.g.e., s.32

⁴⁴ Karadağ, a.g.e., s.32

2. ERZURUMLU EMRAH'IN ETKİLERİ

“19. yüzyıl halk edebiyatını konu edinen bütün araştırmalarda Erzurumlu Emrah, çağının ustası; sanatı ve şiiri ile taklit edilen, özlenen bir kişiliğe sahip olarak sunulur. Onun çağı âşık edebiyatının ikinci bir dolgun aşamasıdır. XX. yüzyılın başlarında biraz daha etkisini sürdürebilecek olan bu tarz, Dertli, Seyranî, Zihnî ve Emrah'la son parlak devrini yaşamıştır. Günümüzde bile tüm Doğu Anadolu'da, Orta Anadolu boylarında halk arasında Emrah'ın deyişleri canlı olarak yaşamakta, radyo ve televizyonlardaki çeşitli programlarda onun eserleri seslendirilmektedir.

Emrah'ın yetiştirdiği âşıklar arasında en tanınmış olanı, Ziya Paşa'nın da takdirlerini kazanmış olan Tokatlı Nuri'dir. Nuri ve onun çırağı olan Ceyhunî ve sonraki Çıraklar Bedrî ve Cemâlî, Emrâh geleneğini, Emrâh koşmasını günümüze kadar getirmişler, Emrah kolu adı altında kendi başına bir âşıklık tarzı, ekolü yaratmışlardır.

Anadolu âşıklarından Deliktaşlı Ruhsatî, Minhacî, Merzifonlu Eyüp, Sabri ve Beşiktaşlı Gedayî, Emrâh'tan çok etkilenen kişilerdir.”⁴⁵

2.1.Emrah'ın Çıraklarından Tokatlı Nuri

“Emrâh'tan etkilenen adları saydığımızda Tokatlı Nuri'ye apayrı bir yer ayırmak gereklidir.”⁴⁶ “Emrâh'a ait ne kadar cönk varsa muhakkak içerisinde Tokatlı Nuri'den birkaç parça bulunmaktadır”⁴⁷. “Bu etkilenme o denli ileri düzeyde olmuştur ki Nuri'nin bazı şiirleri de Emrah'a mal edilivermiştir. Yazmaların birinde de bizzat Nuri mahlasını taşıyan iki şiir bulunması ilginçtir.”⁴⁸

“Asıl adı Mahmut olan Tokatlı Nuri'nin aşıklığa başlaması rivayetlerini aktaran Ahmet Talat Onay, Emrâh'ın bu gence icazet yolunu açtığını

*Emrâh sen ilham ile mahlas dedi Nuri
Nuri gibi isminle müsemma olacaksın*

⁴⁵ Karadağ, a.g.e., s.34

⁴⁶ Karadağ, a.g.e., s.34

⁴⁷ Vehbi Cem Aşkun, Emrah, Seçme Şiirler ve Selvican Hikayesi, Sivas, 1942, s.12

⁴⁸ Karadağ, a.g.e., s.35

matlı gazelle Nuri'ye mahlasını verdiğini bildirir. Sonraları üstadının büyüklüğünü ve insanlığını sürekli yad eden Nuri'nin: Bana Emrah çırağı demkeş Nuri baba derler, diyerek dolaştığı görülmektedir. Rivayetlere dayanılarak Emrah'ın vefat ederken sazını ve sözünü Nuri'ye kalem ve bellek gücünü de diğer çırağı Gedayî'ye miras olarak vasiyet ettiğini görmekteyiz.⁴⁹

“Emrah ile Tokatlı Nuri'nin birlikte Çankırı'da konuştukları tarih için Ahmet Talat Onay h.1267/m.1855 tarihini vermektedir.”⁵⁰ “Çünkü bu tarih için Emrah Sabri'ye tarihini söylemiş, Nuri de Ramazaniye'sini Çankırılılara yadigâr bırakmıştır.”⁵¹ “Bu karşılaşmadan genç bir âşık olan Nuri'nin yanık ve güzel sesiyle Çankırı muhitinde itibar gördüğünü anlatan ihtiyar üstad;

*Ne haddine Nuriye pesent etmemek
Anı yüz bin ehli ma'nâ beğendi*

diyerek takdirlerini dile getirmiştir. Buna karşılık saygının esasını, en fazla Nuri göstermiştir. Nuri, her fırsatta üstadını hürmetle anmış, onun şakirdi olmakla iftihar etmiştir. Nuri'nin âşıklık geleneği içinde örnek gösterilebilecek olan bu vefakârlığına örnek teşkil eden birkaç mısrasını görelim;

*Sorarlarsa âşık sadıkın kimdir
Nuri vardır Emrâh çıraklarından*

*Emrâhdaki feyzi Nuri tamam et
Bana bahşeylemiş hazreti Mevlâ⁵²*

*Emrah gibi zât-ı zîşâna Nuri
Himmat etmiş öyle sultâna Nuri*

*Erenler hırkasın giyecek kimdir
Nuri vardır Emrâh çıraklarından⁵³*

⁴⁹ Onay, a.g.e. , s. 49

⁵⁰ Karadağ, a.g.e., s.35

⁵¹ Onay, a.g.e. , s. 77

⁵² Onay, a.g.e., s.78

⁵³ Onay, a.g.e., s.78

“Ortak özelliklerinin dışında bazı bireyselliklerinden de söz etmek mümkündür: Nuri’de kelimecilik merakı o kadar çok değildir. Ortaya çıkarma daha azdır. Emrâh’ta ise meydana getirme fazlacadır.”⁵⁴

“İki isim kıyaslandığında biri üstad, diğeri şakird olmalarına rağmen Emrah’ın biraz fazla gurur ve azamet taşıdığı, böylelikle kendini yüksek göstermek istediği hissedilir. Bu cihatte şiirleri biraz soğuk bir çehre arz eder. Nuri ise şen, şuh bir tabiata sahiptir. Bundan dolayı şiirlerinde bir sevimlilik, bir oynaklık vardır. Emrâh’ta fazla bir gurur ve gösteriş görüldüğü halde Nuri’de bunlar yoktur. Nuri ve hatta Emrâh, örneğin Dertli, Seyranî kadar olsun atasözü hükmüne geçecek veciz sözler bırakmamışlardır.”⁵⁵

“İki şairi karşılaştığımızda göreceğimiz bir diğer madde, Nuri’nin ve Emrâh’ın dîvân tarzında yazdığı şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimelere yer verdiğidir. Aslında bu devrin genel özelliğidir ve dîvân tarzı yazmaya özenen bütün halk şiirlerinde görülen bir durumdur. Emrâh’ta bu hâl Nuri’den daha yoğun biçimdedir.”⁵⁶

“Bu genel görünüm doğrultusunda, saz şiiri geleneği içinde, çırakların ustalarından birçok alıntı yaptıklarını, onların eserlerini taklit ettiklerini ve bu durumun da son derece doğal sayıldığını belirtmeliyiz.”⁵⁷

“Emrâh’ın devrinde o denli güçlü diğer âşıklar yetişmesine rağmen hem çağında hem de kendisinden sonra büyük bir etki alanı yaratması, onun ustalığı ile eş değerdedir. Bu konuda yapılan bir araştırma, Emrâh’ın Adana, Artvin, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Kars, Malatya, Sivas ve Tokat’ta çok yaygın olarak tanındığını ve deyişlerinin söylendiğini, günümüz âşıkları arasında yirmi ikisinin Emrâh’ı tanıdığını -ki bu rakam bize çok düşük görünmektedir; günümüzde

⁵⁴ Karadağ, a.g.e., s.36

⁵⁵ Onay, a.g.e., s.97/98

⁵⁶ Onay, a.g.e., s.98

⁵⁷ Karadağ, a.g.e., s.37

*Emrâh'ı tanımak bir yana, ondan birkaç koşma bilmeyen âşık yok gibidir- ortaya koymaktadır*⁵⁸.

*“Özellikle ölümünden sonra yöre halkı tarafından ruhani bir kimlik kazandırılarak hep mistik yönü ile anılması, Emrâh'a kutsal bir çehre kazandırılması, onun son yıllarında çoğunlukla dinî-tasavvufî şiirlere ağırlık vermesi ile de izah edilebilir.”*⁵⁹

2.1.1. Emrah'ın Etkilediği Diğer Şairler

*“Emrâh'ın yetiştirdiği çıraklar dolayısıyla oluşan Emrah Kolu hakkında bilgi veren Prof.Dr. Saim Sakaoğlu, Sabri Koz'dan”*⁶⁰ *“...Anadolu'da oluşan eski esnaf teşkilatlarının hepsinde olduğu gibi, âşıklıkta da çırak yetiştirmek bir gelenektir. Eski âşıklar, çıraklarını belli bir yol izleyerek seçerlerdi. Usta âşık, çırak olarak seçeceği kimsede saz ve söz kabiliyeti olup olmadığını araştırır, bir süre denerdi. Sonra da ona gelenek icabı bir mahlas tapşırma verir, böylelikle ustalığını da tasdik etmiş olurdu. Âşıklar çıraklarını her gittikleri yere götürürler, birlikte çalıp söyler, onların da meşhur olmalarına imkân hazırlardı. Çıraklar da öldükten sonra onun eserlerini çalıp söylerler, şiirlerinde ustalarının adını zikrederler, onlardan övgüyle söz ederlerdi. Âşıkların çırak yetiştirme geleneği bazen öyle hal alırdı ki birbirinin yetiştirmesi olan âşıklar uzun bir dönemi kapsayan bir kol oluştururlardı. Buna Âşık kolu denilir. Örnek olarak iki büyük âşık kolu alınabilir: Emrâh Kolu ve Ruhsatî Kolu. “Emrah'ın yetiştirdiği usta âşıkların ikisi de Tokatlıdır; Nuri ve Gedaî. Onun sözlü kaynaklardan kitaplara geçen bir vasiyeti vardı - Bu vasiyet Nuri'nin, Anadolu'da; Gedaî'nin de İstanbul'da kalması konusundadır- Emrah çıraklarından olan Tokatlı Nuri, ustasını aratmayacak derecede güçlü bir şâir ve usta olmuştur. Onun da Gayretî ve Ceyhunî gibi çırakları, zamanla ustalar arasına katılmışlardır. Bunlardan Zileli Ceyhunî'nin ocağından yetişen saz şairlerini şöyle sıralayabiliriz*⁶¹:

1-Tokatlı Cemâlî

⁵⁸ İsmet Çetin, “Hayatta Olmayan Aşıkların Günümüzde Yayılma Alanları ve Erzurumlu Emrah” Erciyes, 1986, sayı 102, S.10

⁵⁹ Karadağ, a.g.e., s.38

⁶⁰ Karadağ, a.g.e., s.38

⁶¹ Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, “Emrah'ın Türk Saz Şiiri İçindeki Yeri ve Yetiştirdiği Ustalar” Erciyes, Sayı:101, s.31

2-Zileli Mevcî

3-Zileli Negamî

4-Niksarlı Bedrî

5-Bedrî'nin kardeşi Cesurî

6-Arab Hızrî

7-Yozgatlı Seyhunî

8-Yozgatlı Mesudî

9-Sivaslı Pesendî

10-Zileli Ermeni Aşık Şermî

Gerek Emrah gerekse Nuri hakkında çeşitli bilgileri hep bu çırakların naklin-den elde edebiliyoruz... ”⁶² denmektedir.

“Emrah’ın büyük bir üne kavuşmasının sebepleri de aynı kaynakta şöyle açıklanmaktadır:”⁶³ “...Emrah niçin ünlü bir addır? Onun yetiştiği yüzyıl, Dertliler’in, Seyranîler’in, Zihnîler’in, Dadaloğlular’ın yetiştiği bir devredir. 18.yüzyıl gibi Türk saz şiirinin en zayıf devresinden sonra böylesine güçlü seslerin yükseldiği bir şöhret bulabilmesi, oldukça önemli bir olaydır. Hiç bir devlet hizmetinde bulunmaması, İstanbul’a gitmemesi gibi aleyhte bazı noktalara rağmen, dîvânı basılabilen nadir şairlerimizdendir. Ayrıca şöhreti o kadar yaygındır ki başta ünlü çırağı Nuri ve Ercişli Emrah yani adaşı olmak üzere pek çok şairin şiirleri onun adıyla söylenmeye başlamıştır”⁶⁴

---

⁶² Sakaoğlu, a.g.e., s. 31

⁶³ Karadağ, a.g.e., s.39

⁶⁴ Sakaoğlu, a.g.e., s. 33

3. SANATI

“Emrah’ın ya da bir başka aşık edebiyatı mensubunun sanatından, edebi kişiliğinden söz ederken, modern veya klasik edebiyat temsilcilerine uygulandığı gibi, devrin özelliklerinden, siyasal olaylarından söz etmenin yanı sıra özel durumlara da dikkat etmek gerekir.”⁶⁵ “Palandöken dağlarının başı yedi ay karla kaplı tepelerinin yamaçlarında doğmuş, Kızılırmak boyunca Anadolu’nun bağlık bahçelik yörelerinde dolaşmış Emrah’ın payitahtta geçen olaylardan etkilenmesi, pek mümkün değildir. Halk şairi, kendi başına bir ekoldür; duygulanır, çalar, çığırır, söyler. Bazen de kalemini eline alıp eski üstadlarına öykünür. Bunlar meydan adamlarıdır. Onbirli koşma söylemiştir, aruzun şu kadar bahrini kullanmıştır gibi ifadeleri ihtiyatla karşılamak gerekir. Gençliklerinde içki ile çoğunun ülfetlerinin sıcak olduğunu bilmekteyiz. Bir düşün meclisinde, bir köy panayırında neşe pırlıtları saçan aşığımızın acaba durak, vezin, redif gibi konuları düşünecek durumu var mıdır? Ancak, yaşadıkları sürede ve kendilerinden sonra da ün yapmış aşıklar çok az hatalı şiirler yaratmanın yanı sıra, ses ve fizik güzelliği, bulunduğu toplumdaki mevki gibi unsurlarla da, dört bir yana seslerini duyurabilmişlerdir. Ahmet Talat Onay’ın dediği gibi “Her saz şairinin herhangi bir şiiri ince elenirse elimizde güve yemiş çuha parçası gibi delik deşik bir iki satır kalır. O halde bu eserleri hataları, kusurları ile tetkik etmek zaruridir. Bu şairler sanat endişesiyle hareket etmemişlerdir. Bunlar bir köy kızının süs, tuvalet görmemiş güzelliğini, taravetini taşırlar. Bizim zevkimizi okşayan bu süs, bu libasla onları müzeyyen görmek istersek sonunda o güzellikten eser kalmaz, aşıklarımızın zevki incinir.”⁶⁶

“İşte bu düşünceden hareketle biz de Emrâh’ın her şiirinde yanlışlıklar, bozukluklar peşine düşmek niyetinde değiliz.⁶⁷ Köprülü’nün” “Emrâh’ın aruz ile yazdığı ister tasavvufî mahiyette ister ladini mahiyette eserlerin sanat itibarıyla bir kıymeti, bir özelliği olmayıp kaba, basit taklitlerden ibaret bulunduğunu,”⁶⁸ “yazması, ondan sonra Emrâh hakkında yazan her kişiyi aynı yanlışlıklara götürmüştür. Aruzlu şiirlerinin tümünün okunmasıyla görülecektir ki bunların hepsi kaba saba şeyler de-

⁶⁵ Karadağ, a.g.e., s.41

⁶⁶ Ahmet Talat Onay, a.g.e. , s. 96/97

⁶⁷ Karadağ, a.g.e., s.42

⁶⁸ Mehmet Fuat Köprülü, a.g.e. , s. 17

ğil bilakis ince bir duyuşun, sezgili, hikemi ifadenin eserleridir.”⁶⁹ “Günümüzde üniversitelerimizde üzerlerinde yüksek lisans, hatta doktora tezleri yapılan nice isimlere göre Emrâh’ın bu,⁷⁰ “sanat itibariyle bir kıymeti olmayan⁷¹” şiirlerinin hayli etkileyici oldukları görülecektir. Ama eğer şairimiz açık bir heceyi kapalı olarak kullandığı için aruzu zedelemesi sebebiyle yargılanacaksa onu sanat sınırları dışına itmek gerekecektir. Bir meydan şairinin coşkulu ve ilgili bir dinleyici kitlesi önünde olduğu ve her türlü sanat endişesinden uzak bulunduğu unutulmamalıdır. Daha sonraki yıllarda ortaya konulan eleştirilerdeki sert ifadeleri anlamak mümkün değildir. Bu denli zayıf bir şairin, kendi adını taşıyan bir koşma tarzını, bir çıraklar ekolünü bırakması, çağının çok güçlü halk şairleri arasında büyük bir ün kazanması, etkisini günümüze kadar sürdürmesi nasıl mümkün olabilmiştir? Bu eleştirilerin bilimsellikten uzaklaşarak “sahte ozan” mantıksızlıklarına kadar ulaşması ise objektifliğin çok ötesinde bir davranıştır. “Ercişli Emrah’ın şiirleri ile ün yapmıştır” savı da gerçek dışıdır. Çünkü dört yüze yakın şiirin bulunduğu yazmamızda, Ercişli’yle tartışmalı olan sadece bir iki şiir bulunmaktadır. Bu konuda asıl yargıç halktır, halkın beğenisidir. Halk, onu yıllardır benimsemekte ve yaşatmaktadır.”⁷²

Emrâh’ın sanatı ve edebî kişiliği hakkında ilk bilimsel yazıları üreten M. Fuat Köprülü, Emrâh’ın asıl şahsiyetini, edebî kıymetini gösteren parçaların hece vezniyle yazdıkları olduğunu belirtir.⁷³ “Köprülü, Emrâh’ın tasavvufa müntesip bir derviş olması sebebiyle Arap ve Acem kelimelerine aşına olması, klasik edebiyatı da belirli bir ölçüde bilmesi gibi etkilere rağmen, Emrâh’ta halk diliyle ve halk zevklerine göre yazılmış şuh nağmelere de sık sık tesadüf edildiğini, şairin asıl özelliğini de bu parçalarda gösterdiğini belirtir. Emrâh’dan sonra gelen saz şairlerinin de bu alanda onu taklide çalıştıklarını ekler. Daha sonra Köprülü sonuç olarak,”⁷⁴ “...Biz onu okurken kah halk türkülerinin ve Karac’oğlan gibi halk zevkine çok sadık kalmış şairlerin kah Gevheri gibi, Âşık Ömer gibi klasik edebiyattan müteesir olmuş büyük aşıkların, kâh Bektaşî dervişlerinin, kâh ortadoks mutasavvıflarının nağmelerini duyuyoruz. Aşık tarzının hususiyetlerine, usullerine vakıf olan, hece veznini üstâdane

⁶⁹ Karadağ, a.g.e., s.42

⁷⁰ Karadağ, a.g.e., s.42

⁷¹ Köprülü a.g.e., s.17

⁷² Karadağ, a.g.e., s.43

⁷³ Karadağ, a.g.e., s.17

⁷⁴ Karadağ, a.g.e., s.43

bir şekilde kullanan Emrâh, eserlerinde bu tenevvü sayesinde ki muhtelif zevklere hitap etmiş ve yaşadığı devrin adeta en büyük saz şairi addedilmeğe hak kazanmıştır”⁷⁵ diyerek aynı bölümün başındaki sert eleştirilerini yumuşatmış, onun dili ve üslubunun ağırlığı için de “Emrah’ın eserinde halk zevki unsurlarının azlığı, lisanının halk lisanından uzak ve ağır olması, kendisine ait bir kusur olmaktan ziyade, aşık tarzının o devirdeki tekamülüne bağlı bir meseledir”⁷⁶ açıklamasını getirmiştir.

“Eflatun Cem Güney, devrin halk-dîvân edebiyatı ayrımı içindeki özelliklerine uygun olarak Emrâh’ın da köyünde samimi bir şiir zevki içinde büyüdükten sonra, medrese hayatı sırasında klasik şiirin çeşitli özelliklerini öğrendiğini, o dönemlerde bulunduğu “şarabi” meclislerinde de saz şairlerinin deyişlerinden etkilendiğini belirtir.”⁷⁷ “...âşıkâne şiirleri sofiyane eserlerinden daha özlü, onlardan daha orijinal ve ruhumuza daha fazla yakındır. Onun şiirlerinin asıl mevzuu, aşktır. İçli dervişlerin bezminde de yaşayan Emrâh da bilhassa hayatının sonlarına doğru engin aşkını duyuyor. Bunun için kimisi ona ‘derviş’ kimisi dahi ‘âşık’ diye hitap etti. Derviş Emrâh da aşık Emrâh da şiiri terennüm için bir vasıta bildi ve her ikisi de aşkını millî dil, millî vezin ve millî zevkle terennüm etti, derviş Emrâh’ın terennümleri ‘nefes’ oldu, ‘ilâhî’ oldu. Âşık Emrâh’ın terennümleri de ‘koşma’ oldu, ‘destan’ oldu”⁷⁸ diyerek konuyu bağlamaktadır.

“Emrâh’ın aruzlu şiirlerinde üslûp, kafiye ve vezin gibi içerik ve biçime ait özellikleri incelerken onun yetiştiği çevreyi, hayatının seyrini ve ömrünü geçirdiği yöreleri göz önünde bulundurmak gerekir. Âşıklık geleneğinin çok güçlü olduğu bir yörede çocukluk ve ilk gençlik yıllarını geçirmiş olan Emrâh, saz şiiri üslûbu ve tekniklerine tümüyle hakimdir. Şiirlerinin yıllardan beri halk arasında beğeniyle okunması ve terennüm edilmesi, bunu ispatlamaktadır. Gençlik yıllarında Erzurum’da sürdürdüğü medrese öğrenimi sırasında ise -sınırlı olsa da- klasik edebiyatın temel bilgilerine sahip olduğu ihtimali kuvvetlidir.”⁷⁹

⁷⁵ Köprülü, a.g.e., s.20

⁷⁶ Köprülü, a.g.e., s.20

⁷⁷ Karadağ, a.g.e., s.44

⁷⁸ Eflatun Cem Güney, a.g.e., s.27/28

⁷⁹ Karadağ, a.g.e., s.44

“Klasik şiirin büyük ustalarının eserlerine aşinâ olduğu, nazire ve esinlenmelerinden belli olan Emrâh, bu tarzın samimi bir hayranı ve takipçisidir. Aşağıdaki beyitte, açık bir Nedim etkisi görülmektedir:

Mey içmeğe bezm içre güzel sevmeye her dem

Hâhişkâram amma n'ideyim sîm ü zerüm yok

Emrâh, aruzlu şiirlerindeki kafiyelerde genellikle ahenkli kelimeler seçmeye oldukça özen göstermiştir. Beyit esasına dayalı bu şiirler de ahengin temelini oluşturan kafiye zenginliği, Emrâh'ın saz şairliğinden kaynaklanan bir özelliğidir.

Şiirlerinde redif çokça görülmekte, birkaç kelimededen oluşan redif gruplarına bile rastlanmaktadır; ...haram olsun bana (166.şiir). ...azdan az kaldı (190.)... olan gözler güzel gözlerini (203)... yandırdım tutuşturdum (232) ... senindir sen benim (238)... gibi şehr-i Ramazan (278) ... yansın tutuşsun ağlasın. Tek ya da çift kelimededen kurulu rediflere ise hemen her şiirinde rastlanmaktadır. Böylelikle Emrah'ın redifi, ahengin temeli olarak kabul ettiğini söyleyebiliriz. Dîvân tarzı şiirlerinde tezat, tevriye ve tenasüp gibi sanatlar çoğunlukla olmakla birlikte, Emrah diğer klasik şiir sanatlarını da kullanmıştır. Bunlardan; İstifham; (164.şiir), tekrar (220), teşhis (227), tevriye (249), tezat (257), telmih (262,299) , irsal-i mesel (312), mübalağa (349) önde gelen sanatlardandır.

Gazel biçimindeki şiirlerin çokça olduğu el yazma Dîvânımızda değişik biçimler olarak murabba semai (159.278.281.320.332.şiirler) müseddes semai (282), ayaklı selis (240-264.şiirler) murabba selis (249), ayaklı Dîvâni (317.337.), müseddes kalenderi (218.241) ve vezn-i aher (361) dikkat çekmektedir.

Tüm araştırmacılar, Emrah'ı unutulmaz kılan heceli şiirlerinin değerlerini kabul etmişlerdir.”⁸⁰

Emrah bu şiirlerinde “...kendi şahsiyeti ile sevgisi, ayrılık acısı ve özleyiş dolu mısraları ile karşımıza çıkmaktadır. Asıl Emrah kanaatimizce bu şiirlerde kendisini, sesini bize göstermektedir”⁸¹.

⁸⁰ Karadağ, a.g.e., s.45

“Aşk şiirlerinin çoğunluğu sevgilinin tanımlanması, övülmesi, özelliklerinden bahsedilmesi, cefasından, vefasızlığından yakınılması, ayrılık acısının, vuslat özleminin dile getirilmesinden oluşmaktadır.. Saz şairlerimizde genel bir eğilim ve tutum haline gelmiş olan yakınmanın ifadesi, çok yaygındır. En varlıklı, üne doygun, dünya sıkıntılarından uzak günlerinde bile, âşıklarımız bedbahtsızlıklarından yakınıarak “kahpe dünyanın muhannetini, gülmeyi unuttuklarını” sık sık terennüm etmişlerdir. Âşıkların, tasavvuf şiirimizin etkisiyle bu motifi benimsedikleri de düşünülebilir. Bu küme içinde Emrah’ın halinden şikayet ettiği, yüzünün gülmediğini belirttiği dize-lerdeki benzerlikler de dikkat çekmektedir.”

Dehir de ne güldüm ne murad aldım

...

Ne kara günlerde kapandım kaldım (3)⁸²

Ben bu derde düşeli gülmedim bir kez

Çektim cefayı çekmesin âdem (4)

Aksine çevirdi devranım felek

Hep hebaya gitti çektığım emek (19)

Emrah iki gözüm oldu bir ırmak

Vermedi muradım hazret-i Hallak (20)

Figân-ı vahımdan felekler titrer⁸³(24)

Emrah’ı saldın bu ateşlere

Bak gözümde akan kanlı yaşlar (26)

Görmedim asla cihanın vefasın (27)

---

⁸¹ Bilge Seyidoğlu: “Emrah’ın Sesi”, Erciyes, 1986, Sayı:101. s.12

⁸² Parantez içinde tek bulunan sayılar Metin Karadağ, Erzurumlu Emrah Yaşamı-Sanatı-Şiirleri Kitabı’ndaki şiir numarasını göstermektedir.

⁸³ Karadağ, a.g.e., s.47

Çekmediğim derd ü minnet mi kaldı (28)

*Âdem diyarında ey gani Mevlâ
Bilmem dert için mi var itdin beni (37)*

*Yüz bin cefa gördüm senin yüzünden
Akıbet sen ettin beni özümnden (56)*

Candan usandım cihandan usandım (60)

Emrah fani gördüm ben bu cihanı (63)

*Küşad itmiş baht-ı siyahım benim
Mesken tutmuş gönül gamhanesidir (94)*

Bir gün bile dost bağına girmedim

...

Bir gam diyarından ben kılâyım zar⁸⁴(145)

“Bu dizelere bir göz atmak bile Emrah’ın hayatının acılarla dolu olduğuna karar vermek için yeterlidir. Bu acının kaynağı sevgilidir, bahtının gidişini bir türlü aklaştırmayan felektir.

*Almış giribanım destine felek
Çalar taştan taşa bi-karar beni (531)*

*Ben ne kusur itdim sana ey felek
Bir vefasız yâre yar etdin beni (37)*

*Ta tıfldan beri felek sillesin
Yiye yiye Emrah üstad olmuşam (57)*

---

⁸⁴ Karadağ, a.g.e., s.48

Çok çekdim feleğin cevri ile kahrın (34)

*Ey felek Emrah'a saldın bu narı
Sana intikamım koymaya bari”⁸⁵(119)*

“Çocukluğundan beri feleğin sillesini yiye yiye piştiğini, olgunlaştığını söyleyen Emrah'ın, memleketi Erzurum'dan ayrılırken dramatik bir “başlık parası bula-mama” olayı, kaynaklarda rivayet olarak yer almaktadır. Sebebi ne olursa olsun, Emrah Erzurum'dan genç yaşlarda çıkmış ve ömrünün sonuna kadar da gurbette kalmıştır. İşte bu yüzden gurbet, onun şiirlerinde önemli bir motiftir;”⁸⁶

*Gurbet diyarında tutuldum derde
Ben sefil sergerdan gurbet elleri
(10)*

*“Çok gezdi gurbette Emrah bir zaman
Şimdi dilde oldu pir-i natüvan
(21)*

*Ben garibim burda bir muradım yok
(68)*

*Sevdiğim hayal-i vuslatın beni
Diyar-ı gurbette hayran gezdirir
(120)*

*Ayrı düştüm vatanımdan ilimden
(136)*

*Ben de dolanayım böyle yar deyi
(145)*

Zaman zaman tüm şiirlerine hâkim olacak kadar yabancı kelimelerden kurulu tamlamalar yapması, dîvân edebiyatı mazmunlarına tutkunluğu, kendi öz mayasındaki halk şairliği özelliklerini büyük ölçüde sarsmıştır;

---

⁸⁵ Karadağ, a.g.e., s.48

⁸⁶ Karadağ, a.g.e., s.49

*Kamet-i mevzun olan Hakka ki ahmak gösterür
 Ba'is-i fettan mağrı'l-nas olur kadd-ı 'aziz (364.şiiir)
 Bi-hamdulillah gubar-ı derdinden hatır-ı mu'arradır
 Niçün kimsine-i ayine-i berrak dag tutmaz (350)
 Kurb u Hakk'a çok mudur rencüm-i südür
 Zatı ol şah-ı şehi ali-i himemden gelmişüz (348)*

*Bazı mısralarını ayet ve hadislerle kurması, Emrah'ın tasavvuf şiiiri özentisini göstermektedir.*⁸⁷

*"Hu makamından keramet keşfolur 'aşıklara
 Allahu dost "kulillah-ı misali Allahu dost
 Zikr ü fikrimdir senin ism-i şerifin dem be dem
 Çün buyurdun "sebbisme rabbikel" ala bu dost (339)*

Aruz veznine hakkıyla hâkim olmadığından, Emrah'ın şiiirlerinde zorlayıcılık ve kapalılık, hemen göze çarpar. Çokça görülen imale, zihaf gibi vezin bozuklukları, zorlamalar ve dil yanlışları, onun bu sahadaki şiiirlerinin küçümsenmesine yol açmıştır.

Ancak yine aruzlu şiiirlerinde zaman zaman halk şiiiri havasında olan şiiirleri de dikkat çekmektedir. Meselâ aşağıdaki hicviyede yer alan bazı ifadeler, tamamıyla halk şiiiri edasındadır:

*Süsli begimün sen süsü yokdur mu sanırsun
 Bir kirlî fesi bir de abdestliğı vardır
 Bildir bir üzüm salkımının resmini görmüş
 Yıl geçti de ayılmadı sermestliğı vardır (315)*

*Ey dil su gibi her yere akma yorulursun
 Geçtikde bulanıklıgun elbet durulursun (258)*

---

⁸⁷ Karadağ, a.g.e., s.50

*Hakk ayırmasın bizi Emrahi her dem gülmeden
Şad olub güzeller gibi gülmek merakımdur benüm (233)*

Aruzlu şiirleri, tasavvuf ve aşk ağırlıklıdır. Tasavvuf bilgileri oldukça sığ, kulaktan dolma gibidir. Ancak yine de bir halk şairinin samimi inancının izlerini görmek de mümkündür. Bu tür şiirlerinden bazılarının Erzurum yöresinde halk arasında Yunus ilahileri gibi terennüm edildiklerine çokça şahit olunmuştur.”⁸⁸ “Ancak tasavvuf şiirlerinde genel olarak anlam zenginliği ve düşünce unsuru eksiktir. Tüm bu kusurlarına rağmen Emrah, diğer dîvân şairleri gibi kendini bolca övmekten de geri kalmaz:

*Böyle bir ma'nada şerh itdüm ki Emrah şi'rimi
Ateş-i aşkımla yakdım bağrını şa'irlerin (251)*

*Sühen iklimi olsa şehir-i Sivas fahr itme Emrahi
Senin-veş şa'iran merd ü sühendân binde bir çıkmaz*

*Nazmımız dürdanedür deryaları seyrab ider
Gerçi Emrah katreyiz amma yemden gelmişüz (348)*

*Kendi ustalığından emin olan aşığımız, sanatının yaşadığı devirde anlaşılma-
dığından yakınlık asıl değerinin ölümünden sonra ortaya çıkacağını ileri sürer:*

*Sag iken Emrah seni fehm iylemez ehl-i hased
Rihletinden sonra anlarlar kemal-i rif'atun (256)*

*Acı dert, gurbet, ayrılık gibi sebeplerin yanı sıra devrin bozulması da aşığımızı
karamsar ve umutsuz kılacaktır:*

*Geçti bu devranın devri bozuldu
Gülistan bezminin gülleri soldu
Çay taşları yakut bahasın buldu*

---

⁸⁸ Karadağ, a.g.e., s.50/51

*Cevherler ummana düştü bulunmaz*⁸⁹ (155)

“Emrah’ın şiirlerinde halk türü söyleyiş özelliklerine, yerel kelimelere bolca rastlamamıza rağmen, atasözleri, halk tabirleri oldukça sınırlıdır:

Bu söz meşhur sözdür söylenir dilde

Kişi bulur Mevlâsın arayınca

El elden üstündür arşa varınca (6)

Meşhurdur söylenir dillerde ey gönül

Sağ iken bir şahsın kadri bilinmez (155)

Demişler gerçi yegdür zat-ı ehibba akrabasından (357)

*Meseldür düşüdüğü yirden kişi kalkar bu ‘alemde*⁹⁰ (319)

“Aşk şiirlerinin odağını, şüphesiz “sevgili” oluşturmuştur. Her bir organı ile apayrı tanımlamalara, mazmunlara konu olan sevgili, çok zengin bir ifade genişliğine sahiptir. Koşmaları incelediğimizde sevgili için –çoğu halk şiirinin ortak kalıpsal ifadeleri olan- birçok klişeleşmiş tanımlamalarla karşılaşırız:

a. Sevgilinin adı: *Gül* (2), *güzeller şahı* (11), *gönül süruru*, *serv-i revan* (7), *hublar alası*, *cihan ra’nası* (11), *Suna* (15), *şuh-dildar* (110), *huri* (85), *yosma kıyafet* (83), *hüsn ü cemal* (70,122) *cemal-i pak* (117), *nazlı nigar* (119), *dilber* (124), *gülşen* (126), *hüsn ü ziba* (131) *hüsn ü zat* (131), *nazlı yar* (140), *dildar* (124), *mah* (141) *şehr-i huban* (147), *hüsn ü gülşen* (147), *misli afitab* (11), *canan* (61), *afitab* (11).

b. *Yüzü*; *mah u cemal* (59), *hub-cemal* (61), *mah yüz* (67), *melek-sima* (81), *gül yüzlü* (2,132), *müzeyyer cemal* (138), *meh-ri* (143), *meh-ru*,

c. *Gözleri*; *hunhar göz* (47), *maral bakış* (64), *yakan göz* (*kara göz*, *fitne bakış*) (64), *ela göz* (83), *çeşm-i mest* (112), *maral göz* (113), *çeşm-i gaddar* (119), *cel-lat göz* (131), *çeşm-i mestan* (14)

ç. *Kaşı*: *Kalem kaş* (11), *hilal kaş* (40), *kavz-ül kuzah* (47), *kaşı keman* (96-108), *keman ebru* (19×03-124), *mihrab kaş* (138), *kara kaş* (140),

⁸⁹ Karadağ, a.g.e., s.52

⁹⁰ Karadağ, a.g.e., s.52

d.Boyu; *Kadd-i mevzun* (61), *serv-i kadd* (95), *Servinaz* (83), *kaddi nihâl* (132)

e.Diğerleri: *ruhları haşhaş* (11), *ak gerdan* (22), *beyaz gerdan* (47), *leb-i şirin* (57), *zülfi ü siyah* (59), *dili, gamzesi kanlı* (79), *şirin söz* (113), *zülfi-i çemen* (119), *ruhu al* (137), *gül-ruh* (138), *nur diş* (140), *beyaz gerdan* (140), *ok kirpik* (78), *cilalı gamze* (78), *çifte ben* (22), *ak eller* (46).”⁹¹

“Bu kalıplaşmış ifadeleri belirtirken Ahmet Talat Onay’ın özellikle *dîvân tarzında yazan şairlerin sevgiliyi övmek için ortaya koydukları abartılı tanımlamalar için Lamî’nin*;

Bize bir bikkü kız oğlan bulunur mu dellal
Dili sükker, sözü şirin, yanağı gül, lebi al

diye başlayan şiirini örnek vermesi ve hemen sonra şunları yazması aklımıza gelmektedir.”⁹² “Bu sıfatlara sahip dünyada bir güzel değil bir mahluk bulunamayacağı için *menduh dilberlerin böyle Dîvânece münasebetsizliklerde bulunan aşıklara niçin yüz vermedikleri de pek iyi anlaşılıyor*”⁹³

Gelenek içinde Emrah da, sevgililerini abartıcı sıfatlarla övmekten geri kalmamıştır. Ancak benzetmelerde hayal ötesine taşan unsurlara rağmen onun aşkında dünyeviliğin somutluğunu en şuh çizgilerle, estetik bir hava içinde bulmak da mümkündür:

Halimi arzetsen tenhada bulsam
Soyunup teklifsiz koynuna girsem
Kızıl dudağını ağzıma alsam
Sardıkça beyaz sine-i üryana doyulmaz
Bir tutup sarılsam gerdanına (15)

Gamzenle zahm ettin lebinden emzir
O günah gel bir de sevap et imdi (39)

⁹¹ Karadağ, a.g.e., s.53

⁹² Karadağ, a.g.e., s.54

⁹³ Onay, a.g.e., s.92/93

*Dedim ak memeler dedi koynumda
Dedim ver ağızıma söyledi yok yok (46)*

*Versen de ağızıma emsem leblerin
Bal ile yoğrulmuş yar memelerin (69)*

*Sarsam belin gül yanağın ağızıma alsam
Öpdükçe beyaz kafur gerdana doyulmaz
Emrah güzel koyununa girdikçe soyunsan
Sardıkça beyaz sine-i üryana doyulmaz (362)*

Olağanüstü özelliklere sahip sevgilisine kavuşma hasreti ile yanıp kavrulan aşığımız, çoğu zaman da sevgilinin vefasızlığına, aldaticılığına maruz kalır. İşte o zaman da yergi oklarını, kargışlarını hiç esirgmeden savurur:

*İki yakan bir araya gelmesin
Seni gören hiç merhamet kılmasın
Ağlamakdan daim yüzün gülmesin
Garip Mansûr gibi dara düşesin
(...)
Emrah'ı ağlattın sen dahi gülme
Şu fani dünyada bir gün ber-murad olma
Öldüğün vakid din iman bulma
Yılanı çok bir mezara düşesin (72)*

Emrah'ın koşmaları, onun aşk anlayışını açıklamak için yeterli verilerdir. Şiirlerinin okunmasıyla saz şairlerinin temel konularına onun yaklaşımı kolaylıkla, yoruma gerek duyulmayan bir biçimde görülebilir.

Emrah'ın şiirlerinde doğa, hayvanlar sınırlı bir biçimde görülür. Ancak bu gruba girebilecek unsurlardan büsbütün onun şiirlerinde özel bir yeri vardır. Bülbül motifi geniş bir biçimde işlenmiştir.

Öğretici, öğütleyici şiirleri arasında, geniş bir insaniyet anlayışı içinde, alçakgönüllülüğü, iyimserliği aşulamaya çalışan Emrah'ın bu yönünü, başka bir çalışmamızda konu ettiğimiz için burada küçük bir örnekle yetinerek, Emrah'ın sanatının, dizelerinden tüm çıplaklığı ile fişkırıldığını belirtmek isteriz⁹⁴;

*Tut bu nasihatımı elden bırakma
Gönül Beytullahtır taş urub yıkma
Çeşm-i hakaretle kimseye bakma
Eğer olursa da misli karınca...*

---

⁹⁴ Metin Karadağ, “Yunus Emre'nin Erzurumlu Emrah Üzerindeki Etkileri”, Milli Kütüphane Yunus Emre Sempozyumu, Ankara Milli Kültür, Sayı:74. s.55

4. TASAVVUF

Erzurumlu Emrah'ın şiirlerindeki tasavvufî kavramlara değinmeden önce tasavvuf hakkında bazı yazarların görüşlerini ve tasavvuf tanımlarını incelemek yerinde olacaktır. Kuşeyrî'den aktarılan bazı tasavvuf tanımları şu şekildedir:

Ebu Muhammed Cerîrî: *“Güzel ve ulvî olan her çeşit huyları kazanma girişiminde bulunmak ve çirkin her nevî huylardan da uzaklaşmaya çalışmaktır.”*⁹⁵

Amr bin Osman el-Mekkî: *“Kulun her zaman o an içinde işlenmesi ve en uygun olan amel ile meşgul olmasıdır.”*⁹⁶Rüveym: *“Allah'ın murat ettiğine teveccüh etmek ve onun iradesine teslim olmaktır. Tasavvuf, fakra yapışmak, bezl, îsâr ve cömertlik ile birlikte itiraz ve ihtiyârı terketmektir.”*⁹⁷

Ma'rûf: *“Hakikatleri almak ve halkın elinde bulunana ümit bağlamamaktır.”* Semmûn'a göre tasavvuf: *“Ne bir şeye mâlik olman ne de bir şeyin sana mâlik olmasıdır.”*⁹⁸

Ebu Hüseyin en Nûri: *“Nefsin bütün hazlarını terk etmektir.”*⁹⁹

Ali b. Sehl el İsfânî: *“Hakk'ın gayrinden uzak ve mâsivâdan hali olmaktır.”*¹⁰⁰

Seyyid Şerif Cürcânî: *“Şeriatın zahir ve batınını, ahkâm ve âdabını bilip yaşamaktır.”*¹⁰¹

Muhyiddin İbnü'l-Arabî: *“Ubûdiyet ahlâkıyla süslenmektir.”*¹⁰²

Başka bir tarifte tasavvuf şöyle açıklanır: *“Zahiren şer'i edeblerle beraber durmaktır ki, bunların zahirden olan hükmü batında görülür. Bâtinen şer'i edeblerle beraber durmaktır ki bunların batından olan hükmü zahirde görülür de bu iki hü-*

⁹⁵Selçuk Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, İstanbul, 2004, s. 36

⁹⁶ Eraydın, a.g.e. , s. 37

⁹⁷ Eraydın, a.g.e. , s. 36

⁹⁸ Eraydın, a.g.e. , s. 37

⁹⁹ Eraydın, a.g.e. , s. 38

¹⁰⁰ Eraydın, a.g.e. , s. 39

¹⁰¹ Eraydın, a.g.e. , s. 39

¹⁰² Eraydın, a.g.e. , s. 39

kümle edeblenen kişi için kemal hasıl olur. Sûfî ise: Tasavvuf ehline göre nefsinden fani olup, Allah ile baki olandır¹⁰³”.

Bir başka tanıma göre: “Tasavvuf; kalbin Rububiyete taalluku, nefsin ubudiyete sevkidir. Tasavvufa mensup sûfî sınıfı, fakirliğin kendileri için ziynet, sabrın süs, recânın binek, tevekkülün şan olduğunu hükmeder. Allah’ı kendinde her şeye kafî görür; bütün azasını ibadette, şehvet ve arzularla alakayı kesmede, dünyaya ait zühde ve nefsi bütün hazlardan mahrum etmede (verada) kullanır. Dünyaya asla rağbet göstermez, zaruri bir durum anında kifayet miktarını geçmez¹⁰⁴”.

Tasavvufun esaslarından söz eden diğer bir açıklama şöyledir: “Tasavvufun belli başlı esasları ise; helal yemek ve Resulullah’ın ahlakına, fiillerine, emirlerine ve sünnetine tabi olmaktır. Tasavvuf ehli üç tabakadır: Talebe mevkiinde olan mürid, seyir halinde olan mutavassıt, gayeye varmakta olan müntehidir. Mürid vaktinin sahibidir, mutavassıt hâl sahibidir, müntehi yakın sahibidir. Müridin makamı: Mücahede, güçlüklerle göğüs germek, ızdıraplara tahammül etmek, hazlardan ve nefsin arzu ettiği bütün şeylerden uzak durmaktır¹⁰⁵”.

Tasavvufun ve sûfinin ne anlama geldiğini belirten başka bir açıklama şudur: “Tasavvuf, tefe’ul ve tekellüftür, bir işi zorlanarak ve külfet çekerek ifa etmek manasına gelir. Sûfî, evliyanın muhakkık olanlarına ve velayette kemal derecesinde bulunanlara verilen isimdir. Safâ asıl ve köktür, tasavvuf onun fer’i ve dalıdır. Safâ delili ve şahidi mevcut olan bir velayettir. Tasavvuf ise şikayetsiz olarak safanın nalk ve hikaye edilmesidir. Tasavvuf ehli üç kısımdır: ilki sûfî, ikincisi mutasavvıf, üçüncüsü mustasvıftır. Nefsinden fani olan ve Hakk ile baki olan sûfidir. Sûfî, tabiatların ve beşeri arzuların pençesinden yakasını kurtarmış ve hakikatların hakikatına vasıl olmuştur¹⁰⁶”.

Sûfî, kalbi Allah için saffet bulmuş kimse sofu safâ ile giyen, sevgiye cefâ tattırmayan, dünyaya aldırış etmeyen, bulanıklıktan kurtularak tefekküre dalan, beşer-

¹⁰³ Seyyid Şerif Cürçani, Târifat, ter. Arif Erkan, Bahar Yayınları, İst.1997,s.61,140.

¹⁰⁴ Gazzali, Tasavvufun Esasları, çev. Ramazan Yıldız, Şamil Yayınevi, İst.ty,s.33.

¹⁰⁵ Gazzali, a.g.e., s.34,35

¹⁰⁶ Ali b. Osman Cüllabi Hucviri, Keşfu’l - Mahcub, çev. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay.,İst. 1996, s.115

den kesilerek Allah'a bağlanan ve altın ile taşı bir sayan kimsedir¹⁰⁷. "Kendi nefsinde gafil olan hidayete erişmez. Hüdâ'yı, ibadetle kendi nefsinde bulursa, nefsini bilen kişi marifetiyle Hakkı bulur. Hidayete dâhil olur."¹⁰⁸

"Tasavvufun çıkış kaynağı, " Ben gizli bir hazinedim. Görünmeyi dileyip kâinatı yarattım" hadisidir."¹⁰⁹

Tasavvufa kaynak olarak gösterilen birden çok ayet ve hadis mevcuttur. Bunları ele almadan önce zahid, zühd gibi kavramların içeriğini açıklamak gerekir.

"Zâhid kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de terim olarak, "rağbet etmemek" mânâsında, sadece bir yerde geçmektedir."¹¹⁰ Bu âyette, Hz.Yusuf (a.)'ın kardeşleri tarafından kuyuya atılması, bir kervan tarafından bulunup satılması hikâye edilirken zikredilmektedir. Mahiyet açısından ise,dünyadan nasibini unutmamakla¹¹¹ birlikte Allah Teâlâ'yı hatırdan çıkarmamak¹¹² şeklinde dile getirilmektedir. Kur'ân'da dünyaya ve mâsivâdan yüz çevirmek, Allah'a yönelmek "tebettül" olarak ifade edilmiştir¹¹³. Dünya ile âhiret arasında bir tercih yapma mecburiyeti ortaya çıktığı zaman hiç tereddüt etmeden âhiret hayatının tercih edilmesi istenmiş, aksi davranışta bulunanlar şiddetle kınanmıştır¹¹⁴. Zira, Kur'ân-ı Kerim'in tasvirine göre, dünya hayatı; insanı aldatan bir metâ¹¹⁵, âhiret hayatına göre önemsiz (Nisa, 4/77.), faydası, âhiretin

¹⁰⁷Celal Varışoğlu, "Nesimi Dîvânı'nda Rind- Zahid İkilemi ve Gerçek Aşğın Portesi," 1. USNSB, HGKSV Yay., Ankara 2006, s.317; Hamdi Kızılar, Câhidî Ahmed Efendi ve Tasavvuf Felsefesi, Tutku Yay., Ankara, 2006, s.279.

¹⁰⁸Eraydın, a.g.e., s.36

¹⁰⁹İsmail b. Muhammed el-Aclûnî, Keşfu'l Hafâ, ve Müzîlu'l-İlbâs Amme's-tehera min'el-Ehâdîsi ala el-Sineti'n-Nâs, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-1988, II, 132. Ayrıca bkz. Muhammed Nasiruddin El-Elbani, Silsile El-Zayıf, 1/166, Suyuti, Durural Muntasar, no. 330, Sehavi, el-Makasidu'l-hasene, no. 838

¹¹⁰Yusuf, 12/20: "Onu (Yusuf'u Mısır'a varınca) düşük bir fiyata, birkaç dirheme sattılar, onun hakkında rağbetsiz (zâhid) idiler"

¹¹¹Kasas, 28/77: "Allah'ın sana verdiğinden (O'nun yolunda harcayarak) âhiret yurdunu iste; ama dünyadan da nasibini unutma. Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de (insanlara) iyilik et. Yeryüzünde bozgunculuğu arzulama. Şüphesiz ki Allah, bozguncuları sevmez"

¹¹²Kehf, 18/24: "Ancak, Allah dilerse (yapacağım de). Unuttuğun zaman Allah'ı an ve 'Umarım Rab-bim beni, doğruya daha yakın olana erıştırir', de", ticaret ve alış-verişin, O'nu anmaktan, namazı kılmaktan ve zekâtı vermektan alıkoymaması. Nûr, 24/37: "Onlar, ne ticaret ne de alış-verişin kendilerini Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermektan alıkoymadığı insanlardır. Onlar, kalplerin ve gözlerin bir allak bullak olduğu günden korkarlar"

¹¹³Müzzemmil, 73/8: "Her şeyden kesilip tam anlamıyla Allah'a yönel"

¹¹⁴İbrahim,14/3;Naziat, 79/37-39

¹¹⁵Al-i İmran, 3/185; Kasas, 28/60; Muhammed, 47/36; Hadid, 57/20

yanında pek az¹¹⁶ oyun, oyalanma ve eğlenceden ibaret¹¹⁷ basit bir şeydir¹¹⁸. “Kadın, oğul, yığın yığın birikmiş altın ve gümüş, salma atlar, sağmal hayvanlar (gelir getiren her şey) dünya hayatının süs ve metâdır¹¹⁹”.

Nitekim müslümanların “*Rabbimiz! Bize dünyada da âhirette de iyilik ver*”¹²⁰ diye dua etmeleri öğütlenmiştir. “*Sûfîler, zühdünde sadık olana dünyanın boyun eğerek geldiğini, gökten bir taç düşse, onun, mutlaka, istemeyenin kafasına isabet edeceğini*”¹²¹ söylemektedirler.

Değindiğimiz bu tarifleri daha da artırmak mümkündür. Dikkat edilirse her suffinin tasavvufu kendine göre tarif ettiği anlaşılacaktır. Bu durumun nedeni, sufilerin içinde bulunduğu makamların ve yaşadıkları hallerin birbirinden farklı olmasıdır. Tasavvuf tanımları her ne kadar birbirinden farklı görünse de aslında hepsinin merkezinde aynı temel düşünceler yer alır. Ele aldığımız tarifler incelendiği zaman tasavvufî düşüncenin; Allah ve Resûlü’nün ahlâkı, Kur’ân’da bildirilen emir ve yasaklar, İslâm adâbıyla yaşamak gibi prensiplere dayanan bir düşünce sistemi olduğunu görürüz. Hz. Muhammed’in sünnetinden ayrılmamak ve insanın “eşref-i mahlûkât” sıfatıyla anılmasına neden olan ruhunu, Hakk aşkından gayrı kalan her şeyden arındırmak, içinde yaratılıştan var olan yüce inancı arayıp bulmak, özündeki cevherin farkına varıp onu temizleyerek kurtuluşa ermek esasına dayandığı anlaşılacaktır.

4.1. Erzurumlu Emrah’ta Tasavvuf

Bir âşık olmasına rağmen Emrah, Dîvân edebiyatına ilgi duymuş, aruz vezni ile de şiirler söylemiştir. “*Dîvân şiirinin mazmun ve remizlerine şiirlerinde yer veren*

¹¹⁶Tevbe, 9/38; Ra’d, 13/26.

¹¹⁷En’âm, 6/32; Mü’min, 40/39; Kasas, 28/60; Ankebut, 29/64; Lokman, 31/33; Fâtır, 35/5.

¹¹⁸Ra’d, 13/26.

¹¹⁹Âl-i İmran, 3/14: “Kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma güzel atlara ve diğer hayvanlara, ekinlere olan ihtiraslı sevgi insanlar için bezenip süslenmiştir. Bunlar dünya hayatının iğreti metalleridir. Allah’a gelince, en son dönülüp varılacak yerin bütün güzelliği O’nun yanındadır...”

¹²⁰Bakara, 2/201; A’râf, 7/156; Yunus, 10/64; Nahl, 16/122

¹²¹El-Kuşeyrî, Ebu’l-Kasım Abdülkerim, er-Risâletü’l-Kuşeyrîyye fi İlmi’t-Tasavvuf, Haz.Ma’ruf Zerrik, Ali Abdulhamid Baltacı, Daru’l-Hayr, Beyrut 1993, s.116

âşık, aynı zamanda tasavvufu da şiirlerinin zeminine oturtmuş, almış olduğu medrese eğitiminin de etkisiyle dinî ve tasavvufî bilgilerini şiirlerinde işlemiştir."¹²²

*"Emrah, ilahî aşk ile adeta yanıp tutuşan ve aşk uğrunda daima ağlayarak Allah'a kavuşmanın hayalini kuran bir şairdir. Kendi nefsinin bilmenin sırrına mazhar olduğundan beri, yani insan-ı kâmil olduğundan beri, kıyamet kopmadan mahşerde kurulan dîvânı görebilmekte ve nasıl hesap vereceğinin kaygısı içerisinde çırpınmaktadır."*¹²³

*"Emrah cûş edince hayal-i mahşer
Akıtır gözünden sirişk-i gevher
"Men 'aref" sırrına olalı mazhar
Haşri gördüm dîvân olmadan evvel"*¹²⁴

*"Âşık, kâinatın Hz. Muhammed'in (SAV) yüzü suyu hürmetine yaratıldığını bilmektedir ki, o Muhammed dünyanın yaratılmasına sebep olan Allah'ın peygamberliği kendisiyle sona erdirdiği kişidir, yani Hazret-i Hatem'dir. İlk insan Hz. Âdem yaratılırken Emrah melekler ile birlikte orada bulunmaktadır. Âşık böyle bir ifade kullanmakla hem insanların henüz ruh olarak var olduğu Elest Bezmi'ne hem de Hz. Âdem'in yaratılışına telmihte bulunmuştur. Bilindiği üzere Hz. Âdem balçıktan yaratılmış, Allah'ın emri ile melekler ona secde ederken, şeytan ilahî emre karşı gelerek secde etmemiştir."*¹²⁵

*"Anın hürmetine oldu dü âlem
Bâis-i âlemdir Hazret-i Hatem
Tamir olunurken vücud-ı Âdem
Melâik hayl ile ben anda idim"*¹²⁶

"Emrah aşkını beşerî aşktan ilahî aşka çeviren Mecnun gibi daima inlemektedir. Ancak o bu durumundan şikâyetçi değildir, çünkü ne kadar çok acı çekerse sevgilisine yani yaratıcısına o kadar çok yaklaşıcağını bilmektedir. Bu sebeple o

¹²² Ali Berat ALPTEKİN, Palandöken'in Zirvesindeki Âşık, Ankara, 2004, s. 80

¹²³ Alptekin, a.g.e., s. 81

¹²⁴ Eflatun Cem-Çetin Eflatun GÜNEY, Erzurumlu Emrah Hayatı ve Şiirleri, İstanbul, 1975, s. 70

¹²⁵ Alptekin, a.g.e., s.81

¹²⁶ Eflatun Cem-Çetin Eflatun GÜNEY, a.g.e., s. 74

Allah'ın takdirine rıza göstermekte, kaza ve kadere inanmakta ve hiçbir zaman isyan etmemektedir. Dünya nimetlerinden vazgeçen ve rıza kapısına intisap eden âşık, kendisini rıza sofrasında Cem'in kadehine benzetir ki o kadeh ilahî aşk şarabı sunarak insanın dünya nimetlerinden sıyrılmasına ve aşk ile kendinden geçmesine vesile olur.

*Emrahî Kays-veş düşmüş fezaya
Razıyım Mevlâ'dan gelen kazaya
İntisap eyledim bâb-ı rızaya
Rıza sofrasında cam-ı Cem benim”¹²⁷*

“Sufînin fenâfillâh mertebesine ulaşabilmesi için her türlü dünya nimetinden el etek çekmesi, kendi varlığını unutarak Allah'ın varlığında yok olması gerekir. Fenâfillâh bir bakıma ölmeden önce ölmektir. Fenâfillâhın sonu ise bekâbillâhtır (Allah ile var olmak). Tasavvuf yolunda ilerleyip rüşde ulaşanlara yani bir bakıma fenâfillâh seviyesine erişenlere şeyh tarafından hırka ve taç giydirilir. Tabii ki mürşidin tüm bunlara erişebilmesi için gayret göstermesi ve gönlündeki engelleri ortadan kaldırması gerekir. Bu ise mâsivadan yani dünya nimetlerinden el etek çekmekle mümkün olur.

*Fenâfillâh olup buldum bekâyı
Ol makamda giydim tac ü abâyı
Himmeti mürşidi lûtfi Hüdâ'yı
Gönülde keşfolan hicaptan aldım”¹²⁸*

“Hidayete ermiş olan kişi görünüşte perişan olabilir, ancak bu görüntüsünden dolayı ondan nefret etmemek gerekir. Çünkü onun içi yani iç dünyası pırl pırlıdır. Görünüşünün dağınık olması onun dünya nimetlerinden vazgeçmesi ve kendisini hiçbir dünyevî bağ ile sınırlamak istememesine bağlıdır. O görünüş bakımından ne kadar perişan olursa Allah'a o kadar çok yakınlaşır. Nitekim Hallac-ı Mansûr da Ene'l Hakk “Ben Hakk'ım” dediği için asılmıştır. Onu anlamak istemeyen kişiler bu sözün arkasındaki manayı düşünmemişlerdir. Bilindiği üzere tasavvufta zâhir değil bâtın önemlidir. Yani kişinin dış görünüşü değil onun mânevîyatını yansıtan içi, bir sözün ise ilk akla gelen anlamı değil, derinliklerindeki anlamı önemlidir.

¹²⁷Eflatun Cem-Çetin Eflatun GÜNEY, a.g.e., s. 80

¹²⁸Eflatun Cem-Çetin Eflatun GÜNEY, a.g.e., s. 82

*Hidayet ehlinden gel olma menfur
Sûrette vîrandır sirette mâmur
Ne yüzden söyledi “enelhak” Mansûr
İşitmişsin amma dârı bilmezsin”¹²⁹*

“Allah, dünyayı yoktan var etmiştir. O, ne doğurulmuş ne de doğurmuştur. Mekândan ve zamandan münezzehtir. Zaman zaman kendisini bildirmek ve insanları doğru yola getirmek için kutsal kitaplar ve peygamberler gönderir. Onun varlığının sırrını anlamaya insan zekâsı yetmez.

*Yoktan var eyledi kâinatını
Gönderdi âyat-ı beyyinatı
Mekândan münezzeht zât-ı pâkini
Ne vaiz fehmeder ne insan anlar”¹³⁰*

“Henüz bu dünya yaratılmamışken Allah, ruhlarımızı Elest Bezmi’nde toplayarak onlara hitaben “Elestü bi-Rabbiküm?” (Ben sizin rabbiniz değil miyim?) sorusunu yöneltince ruhlar “Belâ” (Evet) demişlerdir. Böylece Allah ile ruhlar arasında sözleşme yapılmış ve Allah o mecliste verilen söze sadık kalıp kalmadıklarını sınamak için insanları bu dünyaya göndermiştir.

*Hitabı (elest)i kıldıkta Yezdan
Rabbimizsin dedik cümle ol zaman
Secdeye vardıkta ervâh-ı insan
Kâmiller safında sağ yanda idim”¹³¹*

“İnsan kendisine yapılmasını istemediği bir hareketi başkasına yapmamalıdır. İyilik eden iyilik bulur, insanın doğru yolu bulabilmesi için iyi ameller işlemesi gerekmektedir. Hayat sadece bu dünya ile sınırlı değildir. İnsan, yaptığı şeyler için sorguya çekilecek ve ilahî adalet önünde bir gün mutlaka yargılanacaktır.

¹²⁹Eflatun Cem-Çetin Eflatun GÜNEY, a.g.e., s. 93

¹³⁰Eflatun Cem-Çetin Eflatun GÜNEY, a.g.e. , s. 105

¹³¹Eflatun Cem-Çetin Eflatun GÜNEY, a.g.e. , s. 75

*Urma bir kimseye urulmayasın
 Bir amel işle ki sorulamayasın
 Bir tarika gir ki yorulmayasın
 Doğru Hakk'a gider o râh efendi*"¹³²

"Daha dünya yaratılmadan ruhlar, bezm-i Elest'te Allah'ın varlığını ve birliğini kabul etmişlerdir. Dünya insan için gurbettir, çünkü o buraya sevgili yaratıcısından ayrılarak gelmiştir. Dünya işleri ile haşır neşir olan insan zamanla yaratıcısını unuttur. Ona tekrar kavuşabilmesi için birilerinin rehberliğine ihtiyaç duyar. Mürid için bu rehber mürşiddir. Mürid kendi isteklerini şeyhinin isteğinde eritir, bu eğitim kulu Allah'ın iradesine boyun eğmeye götürür. Mürid ancak böylelikle vücud-ı mutlak ve hüsn-i mutlak olan Allah'a kavuşabilir."¹³³

*"Özümden olmuşum vakf-ı esrar
 İrşad ile irfan olmadan evvel
 Hakk'ın birliğini etmişim ikrar
 Zemin ü asuman olmadan evvel*

Bu dünya gelip geçicidir, insanları ebedî mutluluğu yakalamaları için bu dünyanın nimetlerinden el etek çekmeleri ve ilahî aşka boyun eğmeleri gerekmektedir. Sultan Süleyman'a bile kalmayan dünya kimseye yâr olmayacaktır.

*Eğer tutsa idin aşkın rızasın
 Elbet terk ederdin nefsin hevasın
 Görmedim cihanın asla vefasın
 Vefâsız sevdâdan usanmadın mı?*"¹³⁴

¹³²Orhan Ural, Erzurumlu Emrah Yaşamı, Şiirleri, İstanbul 1984, s.71

¹³³Ural, a.g.e., s.84

¹³⁴Ural, a.g.e., s.66, 22 nolu şiir

4.1.1. ERZURUMLU EMRAH DİVÂNİ'NDAKİ TASAVVUFÎ KAVRAMLAR VE KELİMELER

4.1.1.1. Tasavvufî Tevhid Anlayışı ile Yazılmış Mazmunlar

Tasavvufî tevhid anlayışı ile yazılmış mazmunlar “*tevhid, vahdet-i vücûd, Allah, iman-küfr ve yaradılış*”¹³⁵ olmak üzere beş ana başlık altında sınıflandırılmıştır. Çalışmada, Erzurumlu Emrah Divânı’nda geçen mazmunlar kendi içinde ele alınmış ve başlıklar sınırlandırılmıştır.

4.1.1.1.1. Vahdet-i Vücûd

“*Bütün varlıkların, mutlak vücûd sahibi olan Allah’ın isim ve sıfatlarının tecellîsi olduğu esasına dayanan vahdet-i vücûd (vücut-varlık birliği), tasavvufî bir meslek ve tevhid çeşididir.*”¹³⁶

4.1.1.1.2. Mâsivâ

“*Allah’tan başka her şey. Buna mâsivâullah da denir*¹³⁷.” Arapça istisna edatı olan *sivâ, mâ mevsûlû ile birleşince başkası anlamına gelir. Tasavvufta Allah’ın dışındaki her şey mâsivâdır. Bütün yaratılanları içine alan bir sınırı vardır*¹³⁸. Erzurumlu Emrah aşağıdaki beyitlerde, mâsivâ kavramını kullanmış ve Allah’ın birliğine delil olan gerçekleri insanların görmesini dilemiştir.

Aşağıdaki beyitlerde Erzurumlu Emrah, Hakk’a şükrederek bu dünyaya gönülleri şenlendirmek için geldiğini, ayrıca hakikate ulaşma yolunda bir velîye yaklaşmak ve onunla Allah’ın lafzını etmek gerektiğini anlatmıştır. Bu yolla, mâsivâdan yani Allah dışındaki her şeyden uzaklaşıp gerçek olan bulunacaktır. Emrah beyitlerinde, bilge zatların fânî olan dünyadan vazgeçmeme konusunda aynı hataya düştüklerini bildirip Allah’ın varlığına delil olan her şeye dünyevî mevzulardan uzaklaşılarak varılacağını anlatmıştır.

¹³⁵ Kaplan Üstüner, Divân Şiirinde Tasavvuf, s.7

¹³⁶ Üstüner, a.g.e., s.45

¹³⁷ Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 2012, s.237

¹³⁸ Ethem Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.414

Gider mâsivâ-yı levhâ-ı hâtırdan Emrâhî
Bihamdülillah bu bezme geldüm ammâ dil-güşâ geldüm
 (s.306/236)¹³⁹

Ey mecâzî bulmak istersen hakikat vahdetin
Mâsivâdan el çeküp eyle musâhib sohbetin
 (s.328/256)

Geçdi 'ömrüm ey denî dehr-i fenâdan geçmedün
Nice 'ârifân gibi hubb-ı mâsivâdan geçmedün
 (s.332/260)

Eger kim mâsivada Hak ile Hakk olmak isdersen
Kamûsın sür çıkar dilden anun kıl birlüğine isbât
 (s.420/340)

4.1.1.1.3. Allah

Allah, tüm evrenin ve canlıların yaratıcısı olarak tasavvufta en önemli temalardan biri konumundadır. Nitekim tasavvufun özünde Allah'a ulaşmak gayesi vardır. “*Haklı ve meşru olarak yalnızca O'na kulluk edilip tapıldığından el-Ma'bûd bi'l-hak, yani hakiki ve yegâne Mâbut denilmiştir*¹⁴⁰.” “*Kainatın yegâne yaratıcısının zat ismi. İsm-i celal. Lafza-i celal. İsm-i a'zam. Varlığına, ilk insan Hz. Âdem ile inanılan ve bağlanılan en yüce varlık. Allah'ın varlığının alametleri her yerde bulunmaktadır. Maddi bir varlık olmadığı için, maddeye bulanmış varlıklar, Allah'ı doğrudan doğruya göremezler, görmeye tahammül edemezler. Hz. Musa'nın Tur-ı Sina'da Allah'ı görme isteğine karşılık meydana gelen durum, bunun en güzel misalidir. Güneşin ışığına bile dayanamıyan bir göz, nasıl olur da kainatın yaratıcısı ve ilk sebebini görebilir? O'nun varlığı, kalplerde daha iyi hissedilir. Medeni veya vahşi her milletin, her kavmin dilinde O'na tekabül eden bir kelime mutlaka vardır. Bütün milletlerin tarihlerinde, batılı milletlerin kanunlarının başında, kitapların başlangıcında, paraların üzerinde, sanatkarların eserlerinde, şairlerin mısralarında, dindarların dudaklarında veya kalplerinde, filozofun düşüncesinde, kafirlerin inkarında, bilim adamının araştırmalarında özet olarak her yerde O'nun ismiyle karşılaşmak*

¹³⁹ Parantez içerisindeki veriler; Metin Karadağ, Erzurumlu Emrah Yaşamı-Sanatı-Şiirleri Kitabı'ndandır. İlk sayı sayfa numarası, bölme işaretinden sonraki şiir; son sayı ise beyit veya bend numarasını göstermektedir.

¹⁴⁰ Uludağ, a.g.e., s.37

daima mümkündür. O, mutlak varlıktır. Yoklukla karışmış vaziyette değildir. Mükemmeldir, noksanlıklardan beridir. Zaruri, ezeli ve ebedi varlıktır. O, sübjektir veya objektif varlık değildir. Öyle olsaydı, insan O'nu tasavvur edebilirdi. Kur'an'a göre O'na benzer hiç bir şey yoktur. O, obje ve sübjeye göre değişmeyen, izafi olmayan mutlak varlıktır. Mutlak varlık olmasaydı, mutlak yokluk olurdu. Mutlak yokluk ise yoktur. Allah, gayr-i şahsi ve âlemle karışmış bir varlık değildir. Panteistlerin dediği gibi, O, âlemin içinde değildir. Âlemin dışında varlıkları hür iradesiyle yaratmıştır. Eğer, O yaratıcı olmasaydı, âlem ve varlık, şuursuz bir tesadüfün eseri olurdu. Bu ise mümkün değildir. Mümkün olsa bile hürriyet ve düzen olmazdı. Hürriyet olmasaydı, insan hürriyeti, dolayısıyla sorumluluğu ve ahlakı da mesnetsiz kalırdı. Tıpkı varlığının mesnetsiz kalışı gibi. Demek ki O, ontolojik yönden tek prensip olup, var oluşun ve külli faaliyetin en üstün sebebidir. Mantık yönünden âlemdaki nizamın, insandaki aklın, eşya ile düşünce arasındaki tavassufun üstün prensibidir. Allah, fiil sahibi mutlak fail olarak düşünülünce, insanı sonsuzca aşan, insanlığa emirler veren, tavsiyelerde bulunan, ona yol gösteren, kendisine ibadet edilen âlemin düzenini kuran ve kontrol altında tutan bir varlık akla gelir. Allah'ın varlığını ispat için çeşitli deliller ileri sürülmüştür: Bunlar, fizik, metafizik (ontolojik), ahlâkî ve ilmî deliller olmak üzere çeşitli gruplara ayrılabilir. Allah'ın varlığına akıl ile nüfûz edilemez. O'na ancak inanılır. Çünkü akli aşan ve onu yaratan bir varlığı akıl kavrayamaz ve kuşatamaz (La tûdrikuhu'l-ebzar vehuve yudriku'l-ebzar). En'âm/103. insan zihni de, O'nu bu yüzden tasavvur edemez. Allah'tan vazgeçmek ve problem olarak dahi O'nun dışında kalmak mümkün değildir. Materyalistler bile bu hususu problem edinmişlerdir. Nietzsche, Nicolai Hartmann ve benzeri filozoflar, Allah'ı inkar etmek suretiyle, kendi varlıklarını tasdik edebileceklerini ileri sürmüşlerdir. Bunlara Sartre'ı da dahil etmek mümkündür. August Comte, insanlığı tanrılaştırarak yine bu probleme yer vermiştir. Friedrich Nietzsche de insanı tanrılaştırarak, aynı şeyi menfi yönden yapmıştır. Allah'ı inkâr edip insanı âlem ve madde içinde eritmek materyalist felsefelerin işidir. Âlemi ve insanı Allah ile birleştirmek ise panteist anlayışların kârıdır. Bu ifratların hepsinden kurtulmak, Allah'ı ve yaratıcılığını, O'na teslimiyeti kabul etmekle mümkün olur. O zaman varlıklar, değerlerine göre âlemde yerlerini bulurlar. Allah, Kur'an'ı Kerim'de kendisini doksan dokuz kadar isimle kullarına tanıtmıştır".¹⁴¹

¹⁴¹ Cebecioğlu, a.g.e., s.50

Erzurumlu Emrah'ın şiirlerinde Allah aşkını işleyen tasavvufî mazmunlar çeşitli söz sanatlarıyla yerini almıştır. Teşhis sanatını kullanarak yazdığı beyitlerde bu aşkı derinden duymuştur. Erzurumlu Emrah, sabâ rüzgârını kişileştirerek Rabb'ine yalvarmış ve kendisinin -âşıkların çoğunun kaderi gibi- zorluklar içerisinde kalmamasını dilemiştir.

*Ey sabâ var söyle derdüm yâre **Allah** aşkına
Çâreler kıl sun dil-i nâ-çâre **Allah** aşkına*

*Ben fakîr-i hatt-ı devletden ihrâc itmesün
'Arz-ı hâlüm böyle vir hünkâra **Allah** aşkına*

*Hayli demdür derd-mend-i devlet-i dildârıyam
Lutf idüp gezdirmesün âvâre **Allah** aşkına*

*Cevr odiyle yandurup 'âşıkları leyl ü nehâr
Kılmasun mihr-i vefâ agyâra **Allah** aşkına*

*Ol cihân yekdânesi Emrâh anun dîvânesi
Böyle vasf it hâlümi ol dildâra **Allah** aşkına*

(s.240/172).

Aşağıdaki beyitlerde ise dertlerinin dermânının yalnız Allah'ta olduğunu bilen Emrah, Allah'tan samimî bir şekilde yardımlarını istemiştir.

*Hazret-i **Allah** bilür hâl-i perîşânum benüm
Kimseler duymaz işütmez â ü giryânum benüm*

(s.315/243/1.b)

*Kimse bilmez derdüme dermân çâre hâfiyâ
Hazret-i **Allah** bilür hâl-i perîşânum benüm*

(s.315/243/2.b)

*Hasretde koma kûşe-i vahdetde **Allah**
Bencileyin bir sâhib-i ihsana kavuşdur*

(s.394/318)

Sevgilisini hükümdara benzeterek serzenişte bulunan Emrah, ondan yardım beklemektedir. Bunu yaparken “*Allah için*” diyerek Allah’ın rızasını kazanması için iyilik yapılmasını beklemektedir.

Ey hakîm-i vakd olan gel yanuma Allah için
Bir ‘ilâc it derd-i bî-pâyânuma Allah için

Rûz-ı hicrümnden ecel vaktümdür ey Lokman yüri
Durma gâfil sa’y kıl dermânûma Allah için

Cism ü cânım ser-tâ-ser yandı elünden el-amân
Bir içim su sep ten-i sûzânuma Allah için

Tutdı ‘Azrâil girîbânım ki minnetdür sana
Îr kavuşdur cânımı cânânuma Allah için

Tâ tıfildan bir emekdâr-ı deri Emrâh deyü
Nûr-ı ismüm kayd idün Dîvânuma Allah için
 (s.353/280)

Her bir kese kadrince ma’îşet virür Allah
Taksîm ider ol nâhn u kasemnâ-yı hakikat
 (s.421/341)

4.1.1.1.4. Zâhir-Bâtın

“Zâhir, dış, dışa ait, ortaya çıkan, görünen; bâtın ise iç, öz, kelime vb. anlamlara gelir. Ez-Zâhir ve El-Bâtın, Allah’ın güzel isimlerindedir. Allah, Zâhir isminin gereği, hikmeti, kudreti ve sıfatlarıyla görünür, zuhur eder. Bâtın ismi ise O’nun görünen âleme göre zâtı itibarıyla bâtın olduğunun göstergesidir.”¹⁴²

Zâhir-Bâtın kavramlarını aşağıdaki gibi “görünen” anlamında kullanan Erzurumlu Emrah, bazı beyitlerinde Allah’ın yarattıkları ile görünür (zâhir) olduğunu; zâtında ise bâtın olduğunu “Zâhir ü Bâtın” tamlamasını kullanarak anlatmaktadır.

¹⁴²Cebecioğlu, a.g.e., s.144-145

Emrah, tasavvuftaki zâhid tipine seslenerek yalnız isteyen kişinin ilmin sırrına erişebileceğini ve güzel söz söylemenin ancak ehil olan kişinin mahareti olduğunu söylemektedir.

Delîl-i 'akl istidlâl idüp bu Hakkı ey gâfil

*Tefekkür kıl şu'âsı mîhr-veş **zâhir** û eşyâda*

(s.246/177)

*Münhârif güft olduğu her dilde **zâhir** mübtedî*

İbtidâ taksirine olmak gerekdür mu'terif

(s.254/185)

Zâhidâ kâmil kelâmun gûşuna kâmil gerek

***Zâhir û Bâtın** fînûn û 'ilmde âmil gerek*

(s.283/214)

*Zâhidâ menzîlimüz **zâhirden** infâdur bizüm*

Biz hakikat ehliyüz varlığımız lâdur bizüm

(s.292/222)

'Adl-ı dârı olmıyan Dârâ medîhi n'iyyerüm

*Öyle **bâtın** fitne-ger **zâhir** senîhi n'iyyerüm*

(s.293/223)

İlmin Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Allah ile ilgili olduğunu söyleyen Emrah, bu ilmin bütün ilimlerden üstün olduğunu belirtmektedir.

Mu'cizât-ı Mustafâ eltâf-ı Mevlâdur 'ilim

***Zâhir û Bâtın** kamu a'lâdan a'lâdur 'ilim*

(s.305/235)

(s.326/254)

***Zâhir û Bâtın** anâ her vech ile mü'min denür*

Ol ki Hakkı birleyüp peygâmbere tasdik ider

(s.367/292)

Zâhir ü Bâtından 'ârif-i billah olan

Kalb göziyle seyrider ihfâ nedür ifşâ nedür

(s.377/302)

Emrah yukarıdaki beyitte ise velî zatların, Zâhir-Bâtın olanı yani Rabb'inin gizli ve açık yönlerini kalplerinin gözüyle idrak ettiklerini anlatmıştır. İhfâ ve ifşâ arasında tenasüp sanatı kullanılmıştır.

Görenler suret-i eşyâda vech-i yârı didârı

Cemâlu'l-lâhı evsâf eyleyüp zâhir ü nihân söyler

(s.379/304)

Nümâyân itmedüm ism-i şerîfun Emrâh ben ammâ

Midâd-ı hâmeden bir katre düşmüş zâhir olmuşdur

(s.384/309)

Seni Hakk nûr-ı zatından yarattı tayb-ı zâhir

Serâba çeşm ü pâkün enver-i nûr-ı nemlâdur

(s.399/323)

Sırrı hû zâhirde hû ûlâda hû uhrâda hû

Ey hakikat sırrı sübhân ellezî esrâ hû

(s.419/339)

4.1.1.1.5. Hû

“Arapça "O" anlamında munfasıl zamir olup, İlâhî isimlerdendir, yani Allah'ın güzel isimlerinden biridir. Allah'ın zâtını ifade eden, mutlak gayb olan hüviyeti. Zikir, önceleri üç, yedi isimle icra edilirken, sonraları oniki isim ile yapılmıştır. Bazı âlimler "Hû, Hû" diye zikir çekmeyi caiz görmemiş ise de, muhakkıklar ve sufilerin arifleri, Allah lafzının, O'nun ulûhiyyet mertebesine delâlet ettiği gibi, "Hû" lafzının da "gaybet-i zât ve hüviyet-i batını" ye delâlet edeceğine dir¹⁴³.” “Bektaşî gülbank ve tercemanlarının sonunda Allah eyvallah Hû dost denir¹⁴⁴.”

¹⁴³ Cebecioğlu, a.g.e. s.282

¹⁴⁴ Uludağ, a.g.e., s.172

“Hû dost” tarikat ehli olan mutasavvıf ve yazarlarda bir seslenme, yakarış için kullanılmaktadır. Burada da beyit sonlarında kullanılan “hû dost” seslenme içindir. Fakat beyit başında geçen “Hû” Allah anlamında kullanılmıştır ve O’nun makâmından âşıklara ilham gelmektedir.

*Ey mukaddes kudret ıssı halıku’l- eşyâ **hû** dost
Kâf u nûndan kâinâtı var iden Mevlâ **hû** dost*

*Sırrı **hû** zâhirde **hû** ûlâda **hû** uhrâda **hû**
Ey hakikat sırrı sübhân ellezî esrâ **hû***

***Hû** makâmından **kerâmet** keşf olur ‘âşıklara
Kul Hüvallahüllezi Kul Liemselül ehi **hû** dost*

*Zıkr ü fikrümdür senün ism-i şerîfün dem-be-dem
Çün buyurdun Sebbah ismi Rabbikel Alâ **hû** dost*

*İsm ü hûnun vûvına Emrâh ‘imân iyledün
Pendini terk eyleme bir nesne yok illâ **hû** dost*

(s.419/339)

Emrah, aşkın Allah’ın ihsanı olduğunu ve hu makamından âşıklara bahşediğini ayetten alıntı yaparak ifade eder:

*Hû makâmından **kerâmet** keşf olur ‘âşıklara
Kul Hüvallahüllezi Kul Liemselül ehi **hû** dost*

(s.419/339)

4.1.1.2. Âşk/Âşık

“Arapça aşırı derecedeki sevgi. Bu da maddî ve manevî şekillerde olur. Bir kadın göz önünde bulundurularak zevki ve cinsi cazibe ön planda tutulmak suretiyle oluşan âşk maddidir. Bunun platonik, hayali olanı da vardır . Şairlerin âşkı böyledir. Bu âşk genelde mecazîdir. Hakiki âşk ise Allah âşkıdır. Cenab-ı Hak bir kudsi ayette,

“Ben gizli bir hazineydim, bilinmeyi arzu ettim, âlemi yarattım” buyurmaktadır ki ilahî âşkın kaynağı budur. Çünkü Allah’ı bilmek, tanımak ancak âşk ile olur. Allah’ı gerçekten seven kişi O’nun yarattıklarını da aynı şekilde sever. Yaratandan ötürü yaratılanı sever. Bu âşk güzele değil, güzelliğedir. Herkesi, herşeyi sevmektir. Varlıklarda tezahür eden Allah’ın sanatını, kudretini, rahmetini, lütfunu ibretle temaşa etmektir. Bu âşka bazen “meczâî âşk”la da ulaşılır. Bundan dolayı “meczâî âşk, gerçek âşkın köprüsüdür” denilmiştir. Gerçek âşka ulaşmak da ilimle olmaz. Nitekim bunu Fuzûlî şu beytiyle çok güzel anlatmaktadır:

Âşk imiş her ne var âlemde

İlim bir kıl u kal imiş ancak¹⁴⁵”

Erzurumlu Emrah, ilahî âşkını anlatırken iç dünyasına ve kalbine seslenmektedir. Âşkın özüne varmanın Allah’ın rızâsını kazanmayla eşit olacağını ve Allah’ı ilim yoluyla tanımanın önemli bir tahsil olduğunu söyler.

Gel ey dil özin bilmek rızâdandır

Muhakkak ‘illet-i isyâna himmet ihziyâdandır

Hüdâ-yı ‘aşkı tahsil eyleyenler ihfiyâdandır

Hacâlet-i ma’siyet bizden müriüvvet Murtazâdandır

Âsâr-ı merhâmet şefkat şefâat Mustafâdandır

‘İnayet magfiret rahmet kula ancak Hüdâdandır

(s.401/325)

“Erzurumlu Emrah’ın şiirlerinde hem ilahî hem de beşerî âşkı görebiliriz. Âşık sevgili uğrunda o kadar çok ağlamakta ve dert çekmektedir ki âşk yüzünden düştüğü yollar bile onun durumuna ağlamaktadır.”¹⁴⁶

“Bu derde düşeli gülemem bir dem

Çektiğim cefayı çekmesin âdem

Âşk elinden olsam seyyah-ı âlem

Hemen göz göz olup yol ağlar bana”¹⁴⁷

¹⁴⁵ Cebecioğlu, a.g.e., s.65

¹⁴⁶ Karadağ, a.g.e., s.73

¹⁴⁷ Ural, a.g.e., s. 47, 6 nolu şiir

“Sevgili için ne kadar çok dert çekilse de âşık içinde bulunduğu bu durumdan hiçbir zaman şikâyetçi olmaz; çünkü o ne sevgiliden ne de onun çektiği eziyetlerden vazgeçebilir. Bu öyle bir sevdadır ki onu dünyanın bütün güzelliklerinden hatta canından bile vazgeçirmektedir.”¹⁴⁸

“Severler güzeli şîvekârından
Candan geçer **âşık** geçmez yârından
Geçtim bu cihânın gül ü hârından
Emrah bir dildâra meftûn olalı”¹⁴⁹

4.1.1.3. Tasavvufa Kaynak Oluşturan Mefhumlar

4.1.1.3.1. Dört Kapı

4.1.1.3.1.1. Şeriât

“Arapça, yol, su kanalı demektir. Dinin zahirî (dış şekil) yönüne ait kaide-leri veya dinin hukuk kuralları. Tasavvufa da batinî hukuk veya batinî fıkıh denir¹⁵⁰.” Emrah, şeriâtı beyitlerinde kullanırken onu bilmenin bir erdem olduğunu hissettirmişti. Şeri’attan habersiz olanlar kendinden geçip Allah’a yaklaşamaz, ona göre bu en seçkin aşk yoludur. Buna ulaşmak için dedikodudan uzak durmak ve şeri’atın sırrına ermek gerekmektedir.

Ehl-i hâl olmaz **şeri’âtden** haberdâr olmayan
Zübde-i ‘aşk-ı tarîkatden haberdâr olmayan
(s.358/285)

Kil u kâlî koy **şeri’ât** râzın Emrâh tut
Ehl-i hâl olmaz **şeri’âtden** haberdâr olmayan
(s.358/285)

4.1.1.3.1.2. Tarîkat

“Arapça, yol demektir. Bu kelime bir bakıma metot, usûl anlamına gelir. Şeyh denilen bir öğretmen nezâretinde, istekli (mürîd veya tâlib)nin, Allah’a ulaşma, yani sürekli Allah tefekkür ve bilincini (ihsan) kazanma konusunda takip ettiği usule

¹⁴⁸ Karadağ, a.g.e., s.74

¹⁴⁹ Ural, a.g.e., s.64

¹⁵⁰ Cebecioğlu, a.g.e. s.607

veya metoda, tarikat adı verilir. Tarikat, bunu gerçekleştirmek maksadıyla, farz ve vacibin ötesinde bir takım nâfilelere, özellikle sünnetlere ağırlık verir. İlk devirde sūfîler, kendilerinden daha deneyimli durumda olanlardan yararlanmakla birlikte, bugün bildiğimiz şekliyle teknik mânâda tarikat kurmamışlardı. Tarikatlaşma (veya organize tasavvuf) hareketi, yaklaşık XII. yüzyıldan itibaren başlamıştır¹⁵¹.” Hâl ehli olmak kendinden geçip Allah’a yakın olmaktır. Erzurumlu Emrah, burada tarikatı aşkın en yücesine götüren yol olarak ele almıştır.

Ehl-i hâl olmaz şerî’âtden haberdâr olmayan

Zübde-i ‘aşk-ı tarîkatden haberdâr olmayan

(s.358/285)

4.1.1.3.2. Tasavvufî Hâl ve Makâmlar

4.1.1.3.2.1. Basîret

“Arapça; idrak, firâset, kalb gözü ile görüş demektir. Tasavvufta, kudsiyyet nuru ile nurlanmış kalbin kuvveti olan basiret, Hakk'ın doğruya erdirmesi ile perdeyi açar, bu şekilde eşyanın hakikatleri ve içleri görülür. Buna, kudsî kuvvet denir. Bu, nefse nisbetle göz mesafesindedir. Nefis, o göz ile eşyanın zahirini ve dış şekillerini görür. Göze nisbetle basar ne ise, kalbe nisbetle basîret de odur. Gözlerin görmesine sebep olan ve görme kuvveti denilen rü'yet nuruna basar denildiği gibi, kalbin görmesine sebep olan ve lisanımızda kalb gözü de denilen idrak edici kuvvete, özellikle bunun zekâ, fetânet ve firâset adı verilen ve bir emr-i zahir ve bâtına dikkat ve nüfuz ile gereği gibi idrâk eder bir derecede açık ve parlak olması haline de basiret denir. Bu da ilâhî bir nurdur. Aynı şekilde maddî göz ile meydana gelen ve görmek denilen tam ve kâmil idrâke basar denildiği gibi, kalp gözü ile hâsıl olan tam ve kâmil idrâke, ma'rifet-i mütehattaka ve yakîniyye dem basiret denir. Bundan başka beyyineye, hüccet ve burhana, şahideve dikkat ve iman ile ibret alınacak hidâyet sebeplerine de basiret denir. Zira bunlar idrak edici güçleri takviye eder, basiret ve tabassura sebep olur. Bu mânâyâ göre basiret, evvelki mânâlara da şâmil olur. Çün-

¹⁵¹ Cebecioğlu, a.g.e. s. 627

kü basiretin kendisi, en büyük hüccet, en büyük şahid ve beyyine, en büyük medâr-ı ibadettir. Ve onsuz hiç bir şey idrak olunamaz¹⁵²”.

*Bu esrârda olup vâkıf gören cism-i basîretde
Seni bende beni sende bakup bir tende görmüşler
Görenler hiç fark itmez beni senden seni benden
Seni bende beni sende bakup bir tende görmüşler*

(s.411/322)

Bu kıtada, sevgiliyle bir bütün olduklarını ve kalp gözüyle birbirlerinin sırrına mazhar olduğundan bahsetmektedir. Zamanının insanlarını eleştiren Emrah, kalp gözüyle görmenin hikmetinden bahsederken bunun artık kimsede kalmadığını ve dünyada doğruluğa sahip çıkanların olmadığını idrak etmiştir.

*Sırta çekmiş kendini ehl-i ba'sîret kalmamış
Anladum ki dehrde sâhib-i hakikat kalmamış* (s.414/334)

4.1.1.3.3. Seyr ü Sülûk Ve İlgili Kavramlar

4.1.1.3.3.1. Kerâmet

“Azizlik, şeref, küp veya desti kapağı, itibar, kerim, cömertlik, gibi anlamları içeren Arapça bir kelime. Peygamberlerden ortaya çıkan olağanüstü olaylara mucize denirken, benzeri, durum veliler için söz konusu olunca, buna da keramet denir. Keramet, kevnî (suri) ve manevî (hakiki) olmak üzere ikiye ayrılır, ilki, hayz-ı rical olarak değerlendirilir, zira bunda, tabiat olaylarındaki deterministik sebep-sonuç ilişkilerini, yani adetullahı aşan bir durum söz konusudur. Manevî keramet, hakiki keramet olup istikametten ibarettir. İlk çeşitten kerametlere düşkün olan mübtedilere, şu öğüt verilir: Su üstünde gidersen saman çöpü olursun, havada uçarsan sinek kesilirsin, bir gönül elde et de adam ol. Bazı kimseler, kendi kerametlerini kendileri anlatacak, insanlar üzerinde etkili olmak isterler, böyleleri için "kerameti kendinden menkûl" denir. "Keramet, hayz-ı ricaldir", sözü de, keramet göstermenin, erbabınca

¹⁵² Cebecioğlu, a.g.e. s.85

hoş birşey olmadığını göstermek üzere söylenmiştir. Mevlânâ bu hususda, mürşidin gönüle tasarruf etmesinin daha önemli olduğunu, bir anda Kâ'be'ye gitmenin, buna göre pek fazla bir kıymeti bulunmadığını, kaydeder¹⁵³.” Kerâmeti farklı açıdan ele alan başka bir açıklamada ise “Kerâmet velîlerin dikkat çeken özelliklerinden biridir. Tasavvuf ehli, kerâmetin câiz olduğuna dair Kur’ân ve hadislerden deliller bulmuşlardır. Bununla birlikte, kerametın ulaşılması gereken bir hedef yahut son makam olarak anlaşılmayıp bilakis Allah’a giden yolda bir engel oluşturabileceğine de dikkat çekmişlerdir¹⁵⁴.”

Kerâmet velî kişilere bahşedilmiş özel yeteneklerdir. Bu özellik verildiği için Emrah, âşıkların Allah’a borçlu olduğunu anlatmaktadır. Hangi ulu zâtın elini öperse öpsün hiçbirinden beklediği himmeti bulamayan Emrah, bu durumdan yakınmaktadır.

Kangı şeyhün destini bûs eylesem Emrâhî ben

*Bin **kerâmet** umdığım pîrânda himmet kalmamış*

(s.414/334)

*Hû makâmından **kerâmet** keşf olur ‘âşıklara*

Kul Hüvallahüllezî Kul Liemselül ehi hû dost

(s.419/339)

4.1.1.3.4. Tasavvufla İlgili Sözcük-Terkip ve Tamlamalar

4.1.1.3.4.1. Tecellî

“Arapça, açık ve zahir olmak demektir. Kaşanî ve Cürcanî'ye göre; gaybden gelen ve kalbde ortaya çıkan nurlara tecellî denir. Her ilâhî ismin tecellî ettiği yere ve yöne göre, tecellînin kendisinden çıktığı gaybler yedidir: 1. Gaybu't-Hak, 2. Gay-bu'l-Hafâ, 3. Gaybu's-Sır, 4. Gaybu'r-Rûh, 5. Gaybu'l-Kalb, 6. Gaybu'n-Nefs, 7. Gaybu'l-Letâifi'l-Bedeniyye. Bu gayblerin açıklaması şu şekildedir:¹⁵⁵

1. Gaybu'l-Hak: Hakk'ın gaybî ve ona ait hakikatlardır.

¹⁵³ Cebecioğlu, a.g.e. s.365

¹⁵⁴ Uludağ, a.g.e., s.168

¹⁵⁵ Cebecioğlu, a.g.e. s. 638

2. *Gaybü'l-Hafâ: Ev Ednâ mertebesinde en hafî temyiz ile mutlak gaybdan etki alan gaybü'l-hafâdır.*

3. *Gaybü's-Sır: Kabe Kavseyn mertebesinde, hafî temyiz ile gaybet-i ilâhîden ayrılan gaybu's-sırdır.*

4. *Gaybü'r-Rûh: O da tâbi-i emri de temyiz-i ahfâ ve hafî ile ayrılan sırr-ı vücudî mertebesidir.*

5. *Gaybü'l-Kalb: Bu da, ruh ile nefsin kucaklaştığı yer olup, sırr-ı vücûdîyi istilâ mevkiidir ve cemî-i kemalin ehadiyyeti kisvesinde sırr-ı vücudînin ortaya çıktığı süslü gelin sandalyesidir.*

6. *Gaybü'n-Nefs: Bu da manevî manzaralara ısınma (yakınlaşma) derecesidir.*

7. *Letâif-i Bedeniyye Gaybi : Bu da toptan ve tafsilâtli olarak latifelerin hak kazandığı şeyi keşfetmek üzere, fikrî nazarların atıldığı yerdir.*

Tecellî kavramının bir başka açıklaması ise şu şekildedir:

Yine tecellînin ikiye ayrıldığını görürüz: 1. Ruhanî tecellî, 2. Rabbanî tecellî. Rabbanî tecellî de, ikidir: a) Ulûhiyyet tecellîsi: Bu, Hz.Muhammed (s)'e mahsustur, b) Rubûbiyyet tecellîsi: Hz. Musa'ya mahsus olan tecellî (A'râf/143)¹⁵⁶. ”

Bir hadis-i şerifte, “Allah bir şeye tecellî edince o şey Hakk’a boyun eğer” buyrulmaktadır. *Tecelli beşerî ve nefsanî arzuların ortadan kalkarak Hakk’ın tecellîlerinin görülme hâli olarak tarif edilir. Allah’ın cemal nuru gönülde tecelli edince, ondan gayrı her şey yok olur. Gerçek âşık, her şeyde Hakk’ın tecellisini görür.¹⁵⁷*

Erzurumlu Emrah, sevdiğinin sakınmadan ona zuhur etmesi ile ahiretin bile görünecek olmasından bahsetmektedir. Bu şekilde Emrah, severek sevap işlediğini düşünüp güzel bir gelecek hayal etmekte, ahiretinin de bu yolla kurtulacağını belli etmektedir.

¹⁵⁶ Cebecioğlu, a.g.e. s.639

¹⁵⁷ Cemal Kurnaz, Hayali Bey Divânı’nın Tahlili, Ankara, 2012, s.76

Sevdiğüm bir ân **tecellî** itse bî-pervâ bana
 Gün gibi zâhir olur dünyâ değil ukbâ bana
 (s.237/169)

4.1.1.3.4.2. Nûr

“Arapça, ışık demektir. En-Nûr, Esmâ-yı Hüsnâ'dan biridir. Allah'ın zahir ismi ile tecellisine, nur denir. Kâinattaki suretlerde ortaya çıkan vücuddur. Gizlenmiş bir şeyin, ledün ilmiyle ortaya çıkmasına denildiği gibi, kalpten mâsivayı çıkarıp atan İlâhî varidata da denir. Onu önce, gören (bâsira) idrak eder, sonra da, onun vasıtasıyla diğer görünen şeyleri (mubassarât) görür, ilâhî varidatın küllisi olması bakımından da, kalpten kevnî (mâsivayı, Allah'tan gayri herşeyi) giderir. Sühreverdî, Heyakilu'n-Nur'unda, şu niyazda bulunur "Ey Kayyûm! Bizi Nur ile destekle. Bizi Nur'da sabit kıl. Bizi Nur'da haşreyle (topla). En yüce gayemizi rızan kıl. En büyük maksadımız sana kavuşmak olsun!..." Nurla ilgili bazı atasözü ve deyişler şöyledir: Her hangi bir şey, olay veya husus, bir insanın hoşuna gidince "gözüm gönlüm nurlandı" der. Çirkin yüzlü, pis, pasaklı görünüşlü, kötü huylular, "nursuz, pirsiz" veya "yüzünden nûr-ı İlâhî silinmiş" veyahut "yüzünden nur-ı İlâhî, kasap süngeriyle silinmiş" kişilerdir. Güzel ve pırıl pırıl yüzlü kişiler, "yüzü nur gibi, nur yüzlü" olarak tanımlanmıştır. Çok çok güzel işler için "nurun âlâ nur" denir. Sûfîler bir şey yenilir içilirken "Nur olsun" derler.”¹⁵⁸

Sevgilisine kavuşmak için Allah'a yalvaran Emrah sevgilisini aramaktadır. Nûr kelimesini Rabb'ini yüceltecek anlamda kullanmıştır. Cânân-dildâr, sevgili manasında olduğundan aralarında tenasüp sanatı vardır.

Dildâr-ı muhakkikdür ki **nûr** 'aşkına Yârâb
 Emrâh kulunu sevdiği cânâna kavuşdur
 (s.394/318)

Seni Hakk nûr-ı zâtından yaratdı tayb-ı zâhir
 Serâba çeşm ü pâkûn enver-i **nûr**-ı nemiâdur

¹⁵⁸ Cebecioğlu, a.g.e. s.488

*Kılmış Mevlâ seni câh-ı hüsnîyle temâmet
Ey nûr-ı hidâyet*

(s.417/337)

*Pîr-i 'aşkum nûr-ı sevdâdan bana takdı letât
Ol sebebden mesnevîdür derdüme Şâm-ı atât*

(s.423/343)

4.1.1.3.4.3. Cihân

“Farsça âlem demektir. Cihan-ı Halk: Ta'ayyünler (belirmeler) şeklindeki tecelli mertebesi. Cihan-ı Emr: İlâhi emir âlemi, Cihân-ı Reng-âmizi: Renksizlikten kurtulmuş, renk kazanmış âlem, yani etrafımızı kuşatan üç boyutlu maddî dünya. Cihan-ı Sübhanî: Lâhût âlemi, en yüce melekût. Cihân-ı Tahayyül: Hayal âlemi, kevn ü fesad (olma ve bozulma) âlemi, dünya hayatı ile ilgili olan. Cihan-ı Nefs: Nefsânî arzular âlemi.”¹⁵⁹

Erzurumlu Emrah, bazı şiirlerinde tasavvufî anlayışa uygun olarak dünya hayatının faniliğinden, cihanda ebedi kalınamayacağından bahseder. Nitekim buradaki beyitlerde bunu anlatmıştır.

*Katî Hakk yolına bir ehl-i sünnet sâhib-i nefret
Çekildi bu cihândan agniyâda azdan az kaldı*

(s.259/190)

*İtdüm bana ben mâye-i ehîbbâtunı idrâk
Bildüm ki cihân içre karâra temelüm yok*

(s.277/208)

Aşağıdaki beyitte, dünya için boş yere uğraşmanın gereksizliğinden bahsetmekte ve Allah'ın kişinin rızıkına düşeni muhakkak vereceğini bildirmektedir.

*Emrâh bu cihân varına beyhûde savaşıma
Elbetde virür kısmetün ol Kâsimü'l-erzâk*

(s.282/213)

Tüm dünyanın milletleri bir araya gelse de Kur'ân-ı Kerim'in inceliklerini mahşere kadar anlatmaya muktedir olamaz diyerek Kur'ân'ı yüceltmıştır.

¹⁵⁹ Cebecioğlu, a.g.e. s.131

*Haşre dek halk-ı **cihân** şerh idemez cem' olsa*
Ne kadar olduğu hassâsiyeti Kur'ân-ı Kerim
 (s.300/230)

*Çünkü bildün kim sana bâkî degüldür bu **cihân***
Aldanup kaldun yine nakş-i hevâdan geçmedün
 (s.332/260)

*Hûn-âbe-i eşkümler **cihân** al kana boyansun*
Giryân olarak fethine şol gurre-i 'aynun
 (s.334/262)

4.1.1.3.4.4. Hakk

Hakk'ın gerçek manası dışında Allah'ın güzel isimlerinden biri olduğu bilinmektedir. “*Hak yaratan, halk yaratulandır; Hak Allah, halk mâsivâdır; Hak gerçektir, karşıtı bâtıldır.*”¹⁶⁰

Erzurumlu Emrah'ın pek çok beytinde Hakk kelimesi tevriyeli anlama uygun olarak kullanılmış, hakk kelimesi hem doğru, sadık hem de Allah anlamlarına gelmektedir. Beyitlerde hakk kelimesi “hak yolu, hak aşığı, hakkın talibi, Hak Teala” gibi bazı tamlamalarla da kullanılmıştır. Gerçek âşıkların Hakk'ı bulabileceğini düşünen Emrah, zâhid tipini taşlamış ve bu durumun zâhidin harcı olmadığını anlatmıştır. Allah'ın huzuruna varıp af ve mağfiret dilemek için gerekli amelleri taşımadığını düşünen Emrah, buna yüzünün olmadığını ve Hakk'dan cenneti değil cehennemi bile isteyemeyeceğini düşünmüştür.

*Muhtesîf olan lisân oldur ki **Hakkı** ketm ider*
***Hakkı** inkâr iyleyen münkir-i kelâm muhtelif*
 (s.254/185)

***Hak Hak** çağırur kulları burdukça kulagın*
'Ârif olan anlar bu rumûzâtı bu râzı
 (s.258/189)

*Katî **Hakk** yolına bir ehl-i sünnet sâhib-i nefret*
Çekildi bu cihândan agniyâda azdan az kaldı
 (s.259/190)

¹⁶⁰ Uludağ, a.g.e., s.152

*Bu yüzden 'âşık-ı sâdık olanlar **Hakkı** bulmuşlar
Ne ma'nâdur bu ma'nâ zâhidâ hall it bu ma'nâyı
(s.260/191)*

*Fünûn u şöhretin tâ bulsın gün-be-gün- revnâk
Ki kılduk 'aşk-ı **Hakkı** bu sarây-ı cânda tatbîki
(s.268/199)*

*Bilmem ne 'amelümle varayum Emrâh huzûra
'Âlemde benüm **Hakka** yarar bir 'âmelüm yok
(s.277/208)*

*Hangi 'amelile diyemem cenneti **Hakkdan**
Cennetde degül belki cehennemde yirüm yok
(s.278/209)*

*Ehl-i tahkîkum diyen haddin tecâvüz eylemez
Hakk bu im her yüzden âdem hakkına kâil gerek
(s.283/214)*

*Ey tâlib-i **Hakk** ziynet-i dünyâdan elün çek
Dünyâyı ferâmuş idüp 'ukbâdan elün çek
(s.284/215)*

*Bu meydana çıkanlar ekseri zındık olur yâhû
Hezerân hamdülillah râh-ı **Hakk** zekâtı ben çıkdum
(s.296/226)*

*Koymazsa eger ol perî yanına Emrâh
Hakkdan umaram yetsün o findık merheminden
(s.318/246)*

*Ey kamer tal'at cihânun tâbîdur **Hakka** yüzün
Şu'le salmış kişver-i dehre meh-i garrâ yüzün
(s.320/248)*

Görmezdim dehr-i fenâda sen gibi bir nev-civân
Hakk ta'âlâ çeşm-i düşmeden aman kılsun nihân
 Kanlar içer kan saçar 'âşıklara virmez aman
 Ey güzeller ser-firâzı bu belâlı perçemün
 (s.321/249-2.)

Aşağıdaki beyitlerde Hakk kelimesinin şairin şiir dünyasındaki “anlam çer-
 çevesi” içinde farklı örnekleri ve tasavvufî istılaha uygun kullanımları mevcuttur:

Zât-ı **Hakk** tevfikini Emrâh refîk itsün sana
 Ehl-i bezm-i Hakk nasîhatdur dem-â-dem sohbetün
 (s.327/255)

Hakk-ı 'aşk-ı ehli şevk olmuş dem-i peymâneden
 Anun için bir kadem geçmez der-i meyhâneden
 (s.350/277)

Zülfün gibi oldıysa açar hüsnine 'arâz
 Al gönlümi Mansûr e **Hakk** zülf-i telünden
 (s.361/288)

Zâhir u bâtin anâ her vech ile mü'min denür
 Ol ki **Hakkı** birleyüp peygâmbere tasdîk ider
 (s.367/292)

Hakikat sırrını ma'mur olanlardan sorma ey zâhid
 Ararsan genc-i **Hakkı** gel dil vîrânelerden sor
 (s.380/305)

Ey beni mihr-i muhabbetden peşimân iyleyen
 'Âşık bu 'aşk **Hakkun** ni'meti-i 'uzmâsıdır
 (s.383/308)

Serâb sırrına âmâde olan ehl-i ma'ârifler
 Tarîk-ı **Hakkı** mürşîdi dil-i dânáda bulmuşlar
 (s.397/321)

Cemâl-i bâ-kemâlün âfitâb-ı 'âlem-ârâdur
 Habbe-i nûr- ı **Hakk** hürşîd-i didârunda peydâdur
 (s.399/323-1.)

*Habîbâ kenz-i dilde sensin ancak gizli râzum gel
 Yetiştir râh-ı **Hakka** rehber ol râh-i mecâzum gel
 Derûnum derdine bir çâre eyle çâre-sâzum gel
 Tabîbüm şâh-levendüm dil-pesendüm 'işve-nâzum gel
 Enîsüm hem-demum cânım efendüm şehri-nâzum gel*
 (s.402/325-9.)

*Bugün ihrâk olup Allah didüm **Hak Hak** didiler
 Gör şu bî-çâre ne söyler hele bak bak didiler*
 (s.407/328-1.)

*Eger Emrâh gedâ dünyâda **Hak** 'âşgımın
 Cigerin 'aşk odına var yüri yak yak didiler*
 (s.407/328-5.)

*Koyma ki ânı bâri firâkunla efendüm
 Kûşe-i râh-ı 'uzlatde kalur **Hak** 'azîmdür*
 (s.408/329)

*Eger kim mâsivada **Hak** ile **Hakk** olmak isdersen
 Kamûsın sür çıkar dilden anun kıl birlüğine isbât*
 (s.420/340)

*Râh-ı **Hak** merdânesi zincire itmez ser-fürû
 Zât-ı 'aşk divânesi tedbîre itmez ser-fürû*
 (s.425/345)

*Bu sâfîlükde **Hakka** sîne-i sîmîn tek ey meh-rû
 Bulunmaz böyle bir sûret-nümâ pertev zücâc olmaz*
 (s.431/351)

*Hâlden âgâh olan kâli mecâzî dinlemez
Hakk kelâmı isder mekâli hubla yârı dinlemez*
 (s.432/352)

Hakk, Allah'ın sıfatlarındandır ve Emrah bunu “Allah aşkına, Allah için ve Allah'a lâyık olmak” gibi belli kalıplarda kullanarak dinî-tasavvufî mizâcını göstermiştir.

4.1.1.3.4.5. İnâyet

“Arapça, lütuf demektir. Cenab-ı Hakk'ın kulunu yardım ederek koruması.”¹⁶¹

‘Înâyetdür kudûmun hâk-i şehri dilde sultânım

Anun çün yâr olurdu bu mezâtun bustânında

(s.242/173)

Sabr-ârâm ‘akl dil ü cân nakd-i ömrüm hâsılı

Kıl inâyet cümlesi ‘aşkunla talân oldu gel

(s.289/219)

Aşağıdaki bentte ise şair tamamen tasavvufî bilgi çerçevesinde kişinin kendisinden ve inayet edenlerden elde ettikleri belirtilirken inayetin Allah’tan olacağı özellikle vurgulanır:

Gel ey dil özin bilmek rızâdandır

Muhakkak ‘illet-i isyâna himmet ihziyâdandır

Hüdâ-yı ‘aşkı tahsil eyleyenler ihfiyâdandır

Hacâlet-i ma’siyet bizden mürüvvet Murtazâdandır

Âsâr-ı merhâmet şefkat şefâat Mustafâdandır

‘Înayet mağfiret rahmet kula ancak Hüdâdandır

(s.401/325)

Emrah, Allah’ı sığınılması gereken yegâne varlık olarak şiirinde yansıtmıştır. ‘Înâyet ve mağfiretin kula ancak Allah’tan geldiğini ve Hz. Muhammed’in ümmetine şefkat ile şefâat edeceğine inanmaktadır.

4.1.1.3.4.6. Bezm

“İçkili, eğlenceli meclis, demektir. Daha çok Divân edebiyatında kullanılır. Tamlamalar halindedir. Örneğin bezm-i nûşânûş, durmadan içilen meclis demektir. Bezm-i vuslat kavuşma meclisidir. Bezm-i muhabbet, aşk meclisidir. Bezm-i mey, içki

¹⁶¹ Cebecioğlu, a.g.e. s.312

*meclisidir. Tasavvuf edebiyatında bezm-i elest şekli kullanılır. Başlangıcı olmayan zaman demektir."*¹⁶²

Emrah tasavvufî şiirlerinin yanında beşerî aşkı da yaşamış ve şiirlerine bunu yansıtmıştır. Beyitlerde ve bentlerde kullanmış olduğu bezm, eğlence mekânı anlamında kullanılmış olup sevgilisinin bu meclisi süsleyen güzel olduğunu anlatmıştır. Bezm, tasavvuftaki bezm-i elest şeklinde kullanılırsa başlangıcı olmayan zaman manâsındadır. Elest bezmi ruhların bir arada olduğu ve ruhların Allah ile sözleşme yaptığı yere işaret eder. Burada elest bezminin kullanıldığı beyitlerde bu olaya bir gönderme vardır. Diğer bazı yerlerde ise bezm toplantı yeri, eğlenceli, içtimaî alan manâsındadır.

*Dilâ sensin sühan deyr **bezm**inün kim tîz ü tezlîki
Yeniye bed dimek 'asrın sana ferzâne mantîki
(s.268/199)*

*Ne lezzet var bu 'aşkun bâdesinde
Bu **bezm**ün bî-haberdür ekserîsi
(s.271/202)*

*Gördüğüm demde didüm yolunda cânım **bezm**-i dem
Ol sebebden hüsn-i bî-hemtâ virdüm gönlümi
(s.275/206)*

*Feyz-i yâb it ni'met-i valsınla **bezm**-i gülşeni
Zülfünde sünbül temâşâ eylesin ruhsâra gül
(s.286/217)*

***Bezm**-i hâsa dil-küşâ bende gerek hüsn-i cemîl
Hûyu bed zihni sâkin zişt-i Mesîhi n'iylerüm
(s.293/223)*

*Bu çâr anâsır azîzüm men 'aref sırrından öğrendüm
Ben ol sırrun evinde tâ elest **bezm**inde meskûnam
(s.295/225)*

¹⁶² Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara 2004, s.98

'İlm ile bulmuş bulanlar dergâh-i Mevlâya yol

Bezm-i kurb-i akdese minhâc-ı ilhâdur 'ilim

(s.305/235)

Gider mâsivâ-yı levhâ-ı hâtırdan Emrâhî

*Bihamdülillah bu **bezm**e geldüm ammâ dil-güşâ geldüm*

(s.306/236)

*Gel **bezm**üme bir şeb didi ol şâh-ı cihân*

Vardum beni öldürdün o gül hevâlarundan

(s.318/246)

Zât-ı Hakk tevfikini Emrâh refik itsün sana

*Ehl-i **bezm-i** Hakk nasîhatdur dem-â-dem sohbetün*

(s.327/255)

*Ben ol bir şîr-i merdânam ki **bezm** içre harîküm yok*

Ne hayfum var behime zümresinden her sebâ'idin

(s.348/275-3.)

*Reh-i 'aşk içre ben **bezm-i** ezelden terk-i cân itdüm*

Ezel cânın viren korkar mı cânânum ziyâ'idin

(s.348/275-4.)

Kaldursın aradan o yâr âlûde-i şirki

Bezm-i tarab-ı sâkî-i devrâna buyursın

(s.360/287)

Bezm içre özüün yakma nasîb-i ecelünden

Ne yire ugraduram seyf-i hâsımâne belünden

(s.361/288)

*Bak ne kanlar yutdurur hem **bezm** olunca 'âşika*

Mey degildür sunduğı ol fânînün kandur bütün

(s.362/289)

*Bunca hûlar **bezm**ini Emrâh temâşâ eyledün*

Kande gördün böyle bir âfet-i cihân oynar güler

(s.366/291)

*Bir müdekkikdür ki Emrâh **bezm**-i hâssü 'l-hâsda
Her ne takdîr eylese kalbden kalbe tefrîk ider
(s.367/292)*

*Sâkıyâ sundıkça **bezm**ümde şarâbum devri der
Şi'rile medhünde 'âlemde cevabum devr ider
(s.370/295)*

*Dir isem remzile Emrâh ismüm itse âşikâr
Bezm-i aşk içre 'aceb ahvâlüm anlar var midur
(s.372/297)*

*Mey ola mutrîb ola **bezm** içre sâkî hûb ola
Nûş iden ol bâde-i mestâne olmaz yanılır
(s.373/298)*

*Gerçi 'âşıklık kılan çokdur bu **bezm**-i 'aşkda
Lîk bilmezler sâbâ-ı aşk nedür sevdâ nedür
(s.374/299)*

*Dün gice gûş iylemiş ol gonce-fem güftârımı
Dimiş Emrâhî bu **bezm**ün bülbül-i gûyâsıdur
(s.383/308)*

*Bir harâbî rind-i meyhûram ki **bezm**-i 'aşkda
Bir şeh-i iklîm-i irfânâm ki varum dildedür
(s.389/314)*

*Lûtfiyle buyur **bezm**-i fakîrâneme bir şeb
Gör kim daha mahfîce seninçün nelerüm var
(s.391/316)*

*Bugün ben seyf-i nazmum kuvvetiyle merd-i meydân
Kemâlat-ı sühânda şeh-r-i yâr-ı **bezm**i irfânâm*

*Gedâyam sûretâ lîkin gönül şehrinde sultânâm
Sürûr-ı dilde Husrev mülk-i mahviyetde hâkânâm
(s.396/320)*

*Nihâl-i gonçe-i maksûdın ey dil dirmek isdersen
 Temâm it bâgbândan el tut ikrâr virmek isdersen
 Soyın varlık libâsın **bezm**-i hassa virmek isdersen
 Hakikat câmesin kimi kurb u valsa irmek isdersen*
 (s.403/325-15.)

*Beni ‘irfâne iden lezzet-i hüsnündür dirlügünde
 Seni sultân iden ‘aşkumdur ihtâm-ı hakikatde
 İki ten lîk bir rûh-i revânuz cism ü suretde
 Habîbüm ikilük olmaz sarây-ı **bezm**-i vahdetde*
 (s.411/332-4.)

*Söyle Emrâhî nâşid olsun seni gûş iyleyen
 Kim müsellemdür sana **bezm** içre eş’âr-ı rütât*
 (s.423/343)

*Bu **bezm**-i imtihândur dostum irfân-ı imlâdan gelsün
 Nesc-i pisteri dilbet bîzâr zücâc olmaz*
 (s.431/351)

4.1.1.3.4.7. İrşâd

“Arapça, irşâd etme, rehberlik etme anlamındadır. Mânen aydınlatma, gafletten uyandırma. Hak yolu gösteren kişiye, mürşid denir. Mürşide, sahib-i irşâd da denir. Bu manâsıyla irşâd, doğru yolu göstermek olarak değerlendirilir.”¹⁶³

Yoktan var eden ve her şeyin sahibi olan Allah’a şükür eden Emrah, irşâd etme fiilini pûte kelimesiyle terkip etmiştir. Pûte, maden eritilen tavadır. İrşâdın bu şekilde bir cevher olduğunu anlatmakta ve ‘ayâr kelimesiyle bir basamak daha Allah’a yakın geldiğini kastetmektedir.

*Derd-i ‘aşkun şükr kim yoklukda var itdi beni
 Pûte-i **irşâd**da hâlis ‘ayâr itdi beni
 Nevk-i müjgânun ser-â-pâ dagdâr itdi beni
 Nîze-i ser-tîz-i müyun lâle-zâr itdi beni*
 (s.336/264)

¹⁶³ Cebecioğlu, a.g.e. s.317

İrşad olmak mürşide bağlılıktan geçer. Mürşidin meclisinde, dergahında bulunup onun sunduğu şarabı içen, neşveden hissedar olan kişi irşad olacaktır:

*Sâkıyâ bilmem ne hâlet var şarâb-ı 'aşkda
Mürşîdinden bir kadeh nûş iyleyen irşâd olur*
(s.369/294)

*Habîbâ mihr-i mahbûbun deminden bu zebân söyler
Cünân kim kutb-i irşâdun dilinden 'ârifân söyler*
(s.379/304)

*Hânkâh-ı 'aşkda tekmîl olupdur hayâlimüz
Keşf için irşâd-ı kutbu'l-'ârifânı isterüz*
(s.434/354)

Erzurumlu Emrah yukarıdaki beyitte, aşk tekkesinde tamamlanmış olan hayâlinin keşfedilmesi için, irşâd eden bilginlerin en yücesinin gelmesini beklemektedir.

4.1.1.3.4.8. Mürşîd

“Arapça, doğru yolu gösteren, uyaran, irşad eden demektir. Gerçek mürşîd Hz. Muhammed (sav)'dir. Diğer mürşîdler, O'nun manevî mirasını elde etmeye muvaffak olmuş kişilerdir. Cürcânî, mürşîdi, doğru yolu gösteren, sapıklıktan önce hak yola ileten kişi, olarak tanımlar. Tasavvufî terim olarak, tarikatlileri anlamına da gelir. Aynı anlamda olmak üzere postnişin, şeyh, seccâdenişin, ifadeleri de kullanılır. Mürşîd olan kişinin, Allah'ın ahlâkını tahakkuk ettirmiş olması, yani, en azından fena makamına ulaşması şarttır. Her mürşîd, kâmil olmayabilir. Bu yüzden mürşîdin kâmil olmayanları da bulunabilir. Mürşîdin en makbulü, hem "kâmil" (kendi olgun), hem de mükemmil (başkasını olgunlaştıran) olanıdır.”¹⁶⁴

Mürşîd, İrşâd eden demektir. Dinî konulara açıklama getirme hususunda mürşîdinden izin alamayan Emrah, âşıklık makâmının velisi olarak kendisini görmekte ve bütün söylediklerinin izinli olduğunu belirtmektedir. Emrah şâirliğin herkeşe nasip olmayacağını sezdirmiştir. Öğütler verirken kendisini övmekten geri kalmamıştır. Akıl nimetini kullanarak sözlere hükmetmekten bahseden Emrah, yârini

¹⁶⁴ Cebecioğlu, a.g.e. s.455

görmek isteyeninin gördüğü eşyâda onun yansımalarının olduğunu ve ona bakmasının yeterli olduğunu söylemektedir. Sözlerini doğru söylemenin önemine değinen Emrah, bilgilerin doğrusunu bilene bu sözleri göster diyerek yazdığı şiirin yanına hatalarını not etmesini söylemiştir. Mürşid burada işinin ehli kişi için kullanılmıştır.

*Müfessirlükde yokdur **mürşid**ümden destûr Emrâhî
Velî 'âşıklığa her vechiyle nutkumda me'zûnam
(s.295/225)*

*Bugün ferzend-i 'aklı kullanup söz-lafzını mat it
Yârün görmek dilersen gördüğün eşyâyı mirât it
Kelâmın râşidâne söyleyüp **mürşide** isnât it
Kusûrum var ise şi'rümde Emrâh mahv-ı isbât it
(s.311/240)*

*Sâkiyâ bilmem ne hâlet var şarâb-ı 'aşkda
Mürşidinden bir kadeh nûş iyleyen irşâd olur
(s.369/294)*

*Gâfil olma sen de bu Emrâh hakikat **mürşidin**
'Ârif ol esrâr ü sâir kim nüshâ-i kübrâ nedür
(s.377/302)*

*Serâb sırrına âmâde olan ehl-i ma'ârifler
Tarîk-ı Hakkı **mürşidi** dil-i dânáda bulmuşlar
(s.397/321)*

4.1.1.3.4.9. Elest Bezmi (Bezm-i Elest)

“Bezm, kelimesi sözlüklerde meclis kelimesiyle karşılanmıştır. Genelde, içkili, eğlenceli meclis, toplantı, dernek anlamında kullanılır. Bu eğlence, zamanına göre evlerde, meyhânelerde (mecâzen tekkelerde) de yapılabilir. Bezimde herkes yere bir daire oluşturacak şekilde yan yana otururdu. Sâkî elindeki ratl-ı girân (büyük kadeh) ile ortada döner ve herkese aynı içki kâsesinden şarap ikrâm ederdi. Bazen

ortada dönen sadece peymâne olur ve herkes gam ve kederinden kurtulur, coşar eğlenirdi.”¹⁶⁵

Başka bir tanımlamada ise bezm-i elest şu şekilde ele alınmıştır: “*Farsça ve Arapça iki kelimededen oluşmuş "Elest Toplantısı" anlamında bir tabir. A'raf suresinin 172'nci âyetinde Allah ruhlara "Elestü bi-Rabbiküm" (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?) sorusunu yöneltince ruhlar "Belâ" (Evet) dediler, işte bu toplantı, ruhlar bedene girmeden yapılmış, Allah ile ruhlar arasında "misak" (sözleşme) vuku bulmuştu. Orada verilen sözün doğruluğunun sınanması için, Allah, ruhları bu imtihan dünyasına gönderdi. Şu anda bu sınavdayız. Allah ile ruhlar arasındaki sözleşmenin meydana geldiği toplantıya "Beym-i Elest" yani "Elest Toplantısı" denir. Beym-i ev edna: Yahut daha yakın olma toplantısı, anlamında bir ifade. Miraç'ta Hz. Resulullah (s.a.v.)'in Allah'a yaklaştığı son nokta ve orada meydana gelen toplantı. Hiçlik makamı.*”¹⁶⁶

Bu çâr anâsır azîzüm men 'aref sırrından öğrendüm

*Ben ol sırrun evinde tâ **elest bezm**inde meskûnam*

(s.295/225)

Erzurumlu Emrâh, yukarıdaki dizelerde tasavvufî düşünüşlerinden olan ve birçok şiirinde ele almış olduğu yaradılışa dair bilgiler vermeye çalışırken böyle bir mazmûn kullanma yolunu seçmiştir. Aynı mazmûn Yunus Emre'nin;

Elestü bî rabbiküm Hak'dan nidâ gelicek

Mü'minler belî diyüp itdiler ikrârını

*Şeklindeki beytinde “Beym-i Elest'te “Elestü bî rabbiküm (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?) diye Allah'tan nidâ geldi. Bunun üzerine mü'minler, “Belî” (Evet!) dediler ve bu şekilde kararlarını verdiler*¹⁶⁷.”

“Aynı mazmûn bezm-i ezel şeklinde de kullanılmaktadır. Örneğin Hayâlî Bey;

Sunaldan bezm-i ezelde elüme bâde-i aşk

O bâdeden dahî mestin ne mest-i meczûbun

¹⁶⁵ İskender Pala, Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, İstanbul, 2004, s.86

¹⁶⁶ Cebecioğlu, a.g.e. s.101

¹⁶⁷ Mustafa Necâti Bursalı, Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri, İstanbul, 1980, s.262

Aşk şarâbının kendisine o gün içirildiğini, ifade eden ve bezm-i ezel şeklindeki bir mazmûn kullanışı söz konusudur”¹⁶⁸.

“Ezel bezmi” veya “bezm-i ezel” şeklindeki kalıpları kullanan Emrah, sevdiğinin yanında olduğu zamanı ezel bezmindeki huzur ortamına benzetmektedir. Ezel bezminde ruhlar Allah ile bir nevî anlaşma yapmışlardır. Ben sizin Rabbiniz değil miyim sorusuna ruhlar, evet diye cevap vermişlerdir. Bundan dolayı burada kullanılan ezel bezmi, saflığın ve temizliğin bir yansımasını oluşturmaktadır.

*Reh-i ‘aşk içre ben **bezm-i ezelden** terk-i cân itdüm
Ezel cânın viren korkar mı cânânım ziyâ’iden*
(s.348/275)

*N’eylesün Emrâhî cânı ki ola cânândan cüdâ
Şol **ezel bezmindeki** eşref zamanı isterüz*
(s.434/354)

4.1.1.3.4.10. Gedâ

“Farsça kökenli olup dilenci, yoksul mânâsında bir kelimedir. İlâhî tecellilere muhtaç olan sâlik.”¹⁶⁹ Erzurumlu Emrah’ın beyitlerinde gedâ, âşık (derviş) mânâsında kullanılmıştır. Emrah Allah’ın huzurunda himmete muhtaç bir âcizdir. Gedâ, nefisini öldürmüş ve sevilenin (şeyh) ayak tozunu devlet külahı olarak bilmiş olan ulu bir insandır.

*Gul-gul-i mînâ gibi bir na’ra-i yâhû ile
Nagme-sâz olmuş gelür Emrâh **gedânun** zevki var*
(s.365/290)

*Eger Emrâh **gedâ** dünyâda Hak ‘âşığınun
Cigerin ‘aşk odına var yüri yak yak didiler*
(s.407/328)

4.1.1.3.4.11. ‘Ankâ

“Halk arasında, ismi olup, cismi bulunmayan mitolojik bir kuşa verilen isimdir. Misli az bulunan şeyler hakkında da kullanılır. Mutasavvıflar bunu, vücutta

¹⁶⁸ Cemal Kurnaz, Hayâlî Bey Dîvânı’nın Tahlili, s.108

¹⁶⁹ Uludağ, a.g.e., s.146

*taayyünü olmayan, yalnız zihinde suret bulan heyula diye tarif ederler. Eski edebiyatta da, kanaat sahihlerine kinaye olarak anka meşreb, anka tabiat denilirdi.*¹⁷⁰ Başka bir tarifte ise; “*Kafdağı’nda yaşadığına inanılan, renkli ve gösterişli tüyleri olan, yüzü insaninkine benzeyen, uzun boyunlu, iri vücudunda her hayvandan bir belirti taşıyan, ismi var cismi yok efsanevi bir kuştur. Bulunduğu yerdeki kuşları avlaya avlaya batıya doğru uçtuğuna inanıldığından ankâ-i muğrib adını alır; zümrüdü ankâ, simurg, simmurg ankâ da denir. Efsaneye göre, çocukları da kaçıtır. Ashâb-ı ress durumu peygamberlerine şikayet edince, bedduaya uğrayan ankânın nesli tükenir. Son derece kanaatkâr bir kuş olduğu düşünülmüştür.*”¹⁷¹

Erzurumlu Emrah, mitolojik unsurlardan ‘Anka’yı bir beytinde kullanmıştır. Kalbindeki aşkın yerinde durmayışından yola çıkarak gönlünü kuşa benzeten Emrah, ‘Ankâ kuşu ile sevgilinin güzelliğinin ulaşılmaz olduğunu açıklamaktadır.

*‘Âşiyân-ı dilde ‘aşkun durmayup cevân ider
Misl-i lâle hüsnüne ‘Ankâ ki dirler sen misin
(s.341/268)*

4.1.1.3.4.12. Ene'l-Hakk

“*Ene'l-Hak/Ben Hakk’ım sözü, ben Hak’tanım; yahut ben bir gerçeğim ve bâtil değilim demektir. Hallac’ın asılmasına sebep gösterilen en meşhur sözü Ene'l-Hak’tır.*”¹⁷² Hallac, bu sözü ederken nefsinden arınmış ve Allah’a yaklaşmıştır. Emrah da bu hâli kendisinde görmektedir.

Erzurumlu Emrah, “ben Hakk’ım” sözünü söylediği takdirde fazla etkilenmeyeceğini, Hallac-ı Mansûr gibi idam edilmeyeceğini düşünmektedir. Zirâ sevgilinin saçları onun gönlünü daraltmış ve daha büyük bir eleme sebep olmuştur. Emrah, yazdığı saf ve temiz şiirlerinden ben Hakk’ım sesinin yükseldiğini belirtmektedir. Gerçek bir aşk için asıldığını, dar ağacınınsa dili olduğunu düşündürmektedir. Bu yönüyle geçmişteki bir olaya gönderme yaparak telmih sanatını kullanmıştır.

¹⁷⁰ Cebecioğlu, a.g.e. s.59

¹⁷¹ Uludağ, a.g.e., s.41

¹⁷² Uludağ, a.g.e., s.369

*Gam midur Emrâh söylesem ene'l Hakk
Dâr oldı gönül zülf-i mutarrânun elinden
(s.364/289-b)*

*Nazm-ı pâkümnden gelür Emrâh ene'l-Hakk na'râsı
Bir hakîkî 'aşk-ı berdâram ki dârum dildedür
(s.389/314)*

4.1.1.3.4.13. İcâzet-name

“Arapça-Farsça bir terkidir. İzin mektubu, bir nevi diploma mânâsına gelir. Şeyhlerin, olgunluk makamlarını aşan ve irşad mertebesine yükselip gelenlere, gördükleri terbiye ve irşad sınırları içinde, talihlerin (isteklilerin) terbiye ve irşad edilmesi konusunda verdikleri izin. Bunu belgeleyen, mezuniyet kâğıdına da icâzet-nâme denir. İcâzet-nâme alanlara, şeyh tarafından merasimle taçgiydirilirdi. Bazı tasavvufokullarında, taç yerine "hırka giydirmek" tabiri kullanılır.”¹⁷³

İcâzet isteme bir tarikat törenidir. Şeyhten istenen izin tasavvufta erdem sahibi zatın yapacağı iştir. Emrah için gideceği yeri, yapacağı iş belli olmayan kişiye şeyhin verdiği izin etki etmez. Özünde insanın kendisi bir yola girmeli sonra da icâzet dilemelidir. Emrah bu beyitte icâzetin herkese nasip olmayacağını sezdirmektedir.

*Dest-i dest-veri tereddüt iylemiş 'ayne'l- yakîn
Menzili mechûl olan şahsa icâzet n'eylesün
(s.345/272)*

4.1.1.3.4.14. Kâdiu'l-Hâcât

“Arapça, ihtiyaçları gideren mânâsında bir izafet terkibi. Bu tâbir, Allah için kullanılır. Zira O, herkesin ihtiyacını gideren yüce bir varlıktır.”¹⁷⁴

Emrah beyitte, Rabb'ine seslenirken hâkir ve kusurla dolu olduğunu belirtip Allah'tan mağfiret istemektedir. O'nun her iki cihânda da tek sığınacak varlık oldu-

¹⁷³ Cebecioğlu, a.g.e. s.296

¹⁷⁴ Cebecioğlu, a.g.e. s.335

ğunu anlatmaktadır. Kâdî'l-hâcât tamlaması ile Allah'ın kullarının her türlü istek ve ihtiyacını karşılayan bir sıfatta olduğunu anlatmak istemiştir.

*Bu ahkâr pür-kusûr kulun senden seni isder
İki 'âlemde sensün hâcetüm yâ kâdî'l-hâcât
(s.420/340)*

4.1.1.3.4.15. Ayne'l-Yakîn

“Arapça, yakîni görmeyi ifade eder. Gözle görmek yoluyla ulaşılan ilim.” Başka bir tarifte ise şöyle açıklanmıştır: “Gözle ve görerek hasıl olan yakîn. İlme'l-yakîn, ayne'l-yakîn ve hakke'l-yakîn adı verilen üç yakîn mertebesinden ikincisi. Kalbin, müşahade yoluyla hakiki vahdeti görmesi.”¹⁷⁵

Ayn, Arapça sözlüklerde göz manâsına gelmektedir. Ayne'l-Yakîn ise yakîni görmek manâsında olup Erzurumlu Emrah beyitte Allah'ı tanımanın ancak kişinin kendi gözüyle idrâk ettiği şeylerden yola çıkarak mümkün olacağını kastetmiştir.

*Dest-i dest-veri tereddüt iylemiş 'ayne'l- yakin
Menzili mechûl olan şahsa icâzet n'eylesün
(s.345/272)*

4.1.1.3.4.16. İmân

“İmân lugatta bir kişiyi söylediği sözde tasdik etmek, söylediğini kabullenmek, gönül huzuru ile benimsemek, şüpheye yer vermeyecek şekilde kesin olarak, içten ve yürekte inanmak anlamına gelir. Istılahta ise, Hz. Peygamber'in Allah Teâlâ'dan getirdiği kesin olarak bilinen hükümlerde onu tasdik etmek, onun haber verdiği şeyleri tereddütsüz kabul edip bunların gerçek ve doğru olduğuna gönülden inanmak demektir.” Arapça if'al babında, inanmak anlamında bir masdar. Kalp ile tasdik, dil ile ikrara îman denir. Yeis (ümitsizlik halinde, yani ölürlen) halinde inanmak merdud, taklîdî durumdaki îmân ise makbuldür. Tasavvufî açıdan îmân, bir kaç çeşit olarak değerlendirilir. İlmî istidlal (ilmî deliller getirerek) ile meydana gelen îmân ki buna "îmân-ı istidlâlî" denir. 2. İnanan kişide yakîn (güçlü inanç) bulunursa buna "îmân-ı yakînî" denir. 3. Kalb zevkiyle şuhuda erilirse bu îmana, "îmân-ı

¹⁷⁵ Uludağ, a.g.e., s.57

şuhûdî" adı verilir. 4. Sonuncusu Hakk ile mütehakkık olursa (Hakk vasıtasıyla Hakk'a ulaşır, onu gerçekleştirirse), buna "îmân-ı huzûrî" denir. Son üç îmân çeşidi sülûk ile elde edilir. İlki satır (kitap okuyarak) dan, diğer üç inanç bizzat yaşanarak kalben (yani sadırdan) öğrenilir. Son üç îmânın oluşumu amele bağlıdır. Zira sırf inandım lafını etmek yetmez: 'İnsanlar, sadece inandık deyip de imtihandan geçirilmeden kurtulacaklarını mı sanıyorlar. Muhakkak ki sizden öncekileri, hangilerinin inancında doğru, hangilerinin yalancı olduklarını kesin olarak öğrenmek üzere imtihandan geçirdik.'(Ankebut/2-3) Sûfîler, velîlerin îmânını, "vuslata ermek", "ulûhiyyeti seyretmek", "sadece bir olanı görmek" şeklinde değerlendirirken, îmanın çok yüksek ileri derecelerini aşk ve hakikat olarak görürler. Tasavvufî açıdan îmân; kısaca dil ile söyleme, islâmı yaşama, kalple marifete ulaşmanın bir terkibi olarak değerlendirilebilir. Allah'ın isimlerinden biri de el-Mü'min'dir." ¹⁷⁶

Îmân etme bir gönül işidir. İnsanın yaratılışından yola çıkıp çevresini gözlemesi, evrenin ve nesnelere yaratılışına inanması, tüm bunların bir yaratıcısının olup olmadığına inanması öznel bir olgudur. Fakat âşık Emrah, îmân etmeyi kaçınılmaz görür ve îmânını sevgilinin güzelliğinden yola çıkarak anlatır. Bu îmândan olmamak içinse şûh bir edâ ile sevgiliyi yanına çağırmaktadır.

*Kaşların 'îmânımız imâ ider mi ey sânem
Gayrı 'îmân itmesün kâfir gel 'îmânun ki bu
(s.427/347)*

Aşağıdaki dörtlükte ise imanın son nefeste iman içre oluşunun kişinin mümin olarak Allah'ın huzuruna varmasına sebep olduğu inancı hatırlatılmış; ancak bu durum tasavvufî anlamın dışında kullanılmıştır:

*Emrah'ı ağılattın sen dahi gülme
Şu fani dünyada bir gün ber-murad olma
Öldüğün vakid din iman bulma
Yılanı çok bir mezara düşesin*

¹⁷⁶ Cebecioğlu, a.g.e. s.308

4.1.1.3.4.17. Hikmet

“Arapça, hikmet; felsefe, adalet, ilim, hilim, peygamberlik, Kur'an-ı Kerim, İncil, veciz söz anlamlarında kullanılan bir kelimedir. Amel ve bilgi bütünleşmesinden meydana gelen ilim. İnsan'ın, gücü oranında, dış âlemdeki (afâktaki) nesnelere hakikatini olduğu gibi bilip, ona göre hareket etmesinden bahseden ilme, hikmet denir. Bu ilim, tabiî, riyazî ve ilâhî olmak üzere üçe ayrılır. Söz ve davranıştaki isabet, olanı olduğu gibi bilmek de, hikmet olarak değerlendirilir. Hikmet, Allah'ın bir ordu- su olup, onunla, velî kullarının kalplerini güçlendirir. Türk tasavvuf geleneğinde, tasavvufî şiirlere hikmet denir. Ahmed Yesevî'nin 'Dîvân-ı Hikmet'i gibi. Kime hikmet verildi ise, ona çok hayır bahşedilmiştir (Bakara/269).”¹⁷⁷

Erzurumlu Emrah, sözüyle ve davranışıyla mutlak ilmin sahibi olan Allah'a yönelmiştir. Hikmet, Emrah'ın yazdığı dizelerde Allah'ın ilminden yoksun olmayla olmama arasındaki ince çizginin insanî değerleri yansıttığına değinmektedir.

Ey makâm-ı sırrı 'aşkdan dem çeken şeydâ nedür

*Ma'nîsin fehmeyle kim ol **hikmet**ün ayâ nedür*

(s.375/300)

*Bî-haberdür kalmaz **hikmet**de gavvâs olmayan*

Çarh-ı mi'nâdan mu'allak mevc iden deryâ nedür

(s.375/300)

4.1.1.3.4.18. Ehl-i Kal

“Arapça, lafçılar, demektir, işin özünden ve espirisinden uzak, kıyısında, kenarında dolaşan kişiler. Bunlar söylediklerini yaşamayan, hakikata ulaşmamış kişilerdir.”¹⁷⁸

¹⁷⁷ Cebecioğlu, a.g.e. s.276

¹⁷⁸ Cebecioğlu, a.g.e. s.186

Hal ehli ve kal ehli aynı mânâyâ gelmektedir. Erzurumlu Emrah, İslâm dinini benimsemiş olduğundan şeriatın hükümlerini bilen bir şâirdir. Şeriatden habersiz olanın gerçek aşktan habersiz olduğunu vurgulamaktadır.

Ehl-i hâl olmaz şeri'âtden haberdâr olmayan
Zübde-i 'aşk-ı tarîkatden haberdâr olmayan
 (s.358/285)

Elbetde o dil beyt-i nazargâh-ı Hüdâdur
Kâl ehl-i cüdâdur
 (s.392/317)

4.1.1.3.4.19. Kalb

“Tasavvufî olarak kalb; insanın mahiyeti, madde ile mânânın birleştiği yer, akıl, ruh, Allah'ın tecellî ettiği mahal, İlâhî latîfe gibi çok yönlü manâları ifâde eder. Biyolojik manâdaki kalb, insanda olduğu gibi, hayvanlarda da bulunur. İkinci anlamdaki kalb ise, sadece insanda bulunur ve insanı hayvandan ayıran özelliktir. Mutasavvıflara göre; manevî kalbin maddî kalbe bir nevi bağlantısı vardır. Ve bu kalp, insanın hakikatidir. Bu latîfe, idrâk edicilik ve bilicilik özelliklerine sahiptir. Türkçe'de kalbe, gönül denir. Can tabiri de kullanılır. 'Kalbe bakıcı': Bayramî melamîlerinde, irşada izinli kişilere verilen addır. Kalple ilgili bazı atasözleri şu şekildedir: Kalp bir sırça kadehtir, çabuk kırılır. Kalp kalbe karşıdır. Kalpten kalbe yol vardır.”¹⁷⁹

Kalbi biyolojik mânâsından ayrı olarak Emrah, tasavvuftaki anlamıyla insan-daki madde ile ruhun birleştiği yer olarak kullanmıştır. “Kalp gözü” ve “kalpten kalbe” gibi kalıplaşmış sözcükleri kalbin manevî bir tarafının olduğunu anlatmak için kullanmıştır. Emrah'a göre, ârif bir kişinin doğruyu ve yanlış ayırt etmesi için yol gösterici olan kalbe danışması gerekmektedir.

Bir müdekkikdür ki Emrâh bezm-i hâssü'l-hâsda
Her ne takdîr eylese kalbden kalbe tefrîk ider
 (s.367/292)

¹⁷⁹ Cebecioğlu, a.g.e. s.341

Zâhir ü bâtından 'ârif-i billah olan

***Kalb** göziyle seyr ider ihfâ nedür ifşâ nedür*

(s.377/302)

Rûy-i dilber her ne dem gisû-yı berka'den çıkar

***Kalb-i** 'âşık ol zamân zulmet-i şa'şâdan çıkar*

(s.388/313)

*Sıfât-ı zâtunı görmek dilersen **kalbünü** sâf it*

Kudûrat-ı hevâdan pâk olunca görsterür mir'ât

(s.420/340)

Hâbîba kimde varsa hubb-i dünyâ ictinâb iyle

*Ânun **kalbi** tarîk-ı müstakîm üzre durag tutmaz*

(s.430/350)

4.1.1.3.4.20. Vechu'l-Hak

“Arapça, Hakk'ın yüzü demektir. O, kendisiyle bir şeyin hakkın var olmasıdır. Zira varlığın Hak Tealâ'dan başka bir hakikati yoktur. Kur'ân-ı Kerim'de 'Nereye yönelirseniz, yönelin, Allah'ın vechi (yüzü) oradadır' (Bakara/115) âyetiyle, bu hususa işaret olunur. O da, bütüin varlıklarda ikâmet eden (var olan) Hakk'ın ayn'ıdır. Varlıklarda Hakk'ın kayyumiyyetini (yani kâim olduğunu) gören, her şeyde Hakk'ın yüzünü görür.”¹⁸⁰

Vechu'l-Hak ve Vechullah aynı manâya gelmektedir. Allah'ın vechini (yüzünü) baktığı her cisimde görebilmektedir. Bunun şartı ise Allah aşkını kendi gönül eğlencesi etmesidir. Emrah, kalbini temiz tuttuğu takdirde Allah'ın yüzünü göreceğine inanmaktadır.

*Sümme **vehullâhı** her nûrdan temâşa eylesen*

Her kimün kim sâfâ-yı gönlinedür didâr-ı aşk

(s.280/211)

Kanda görse bir sanem secde kılar kâfir gibi

*Sümme **vehullâhı** rûyetden haberdâr olmayan*

(s.358/285)

¹⁸⁰ Cebecioğlu, a.g.e. s. 695

4.1.1.3.4.21. Kerâmet

“Azizlik, şeref, küp veya desti kapağı, itibar, kerim, cömertlik, gibi anlamları içeren Arapça bir kelime. Peygamberlerden ortaya çıkan olağanüstü olaylara mucize denirken, benzeri, durum veliler için söz konusu olunca, buna da kerâmet denir. Kerâmet, kevnî (surî) ve manevî (hakiki) olmak üzere ikiye ayrılır, ilki, hayz-ı rical olarak değerlendirilir, zira bunda, tabiat olaylarındaki deterministik sebep-sonuç ilişkilerini, yani adetullahı aşan bir durum söz konusudur. Manevî kerâmet, hakiki keramet olup istikametten ibarettir. İlk çeşitten kerâmetlere düşkün olan mübtedilere, şu öğüt verilir: *Su üstünde gidersen saman çöpü olursun, havada uçarsan sinek kesilirsin, bir gönül elde et de adam ol. Bazı kimseler, kendi kerametlerini kendileri anlatarak, insanlar üzerinde etkili olmak isterler, böyleleri için "kerameti kendinden menkûl" denir. Kerâmet, hayz-ı ricaldir*”, sözü de, keramet göstermenin, erbabınca hoş birşey olmadığını göstermek üzere söylenmiştir. Mevlânâ bu hususda, mürşidin gönüle tasarruf etmesinin daha önemli olduğunu, bir anda Kâ'be'ye gitmenin, buna göre pek fazla bir kıymeti bulunmadığını, kaydeder.”¹⁸¹

Erzurumlu Emrah, şeyh Halid'e intisabından sonra ondan feyz almış ve tasavvufî şiirlere yönelmiştir. Kerâmet mürîdlerin şeyhlerinden umduğu bir lütuftur ve Emrah da bu lütfâ mazhar olmak istemektedir. Fakat kerâmet gösteren şeyhlerden beklediği ilgiyi göremediğinden yakınmaktadır.

*Kangı şeyhün destini bûs eylesem Emrâhî ben
Bin kerâmet umdığım pîrânda himmet kalmamış
(s.414/334)*

*Hû makâından kerâmet keşf olur 'âşıklara
Kul Hüvallahüllezî Kul Liemselül ehi hû dost
(s.419/339)*

4.1.1.3.4.22. Harâbât

“Arapça, sıkıntı, harabelik yerler manasına gelen bir kelime. Sûfî'nin, maddi ve nefsî dediğimiz yönünü yıkmasından, kendisinde dünyalık bir şey kalmamasından

¹⁸¹ Cebecioğlu, a.g.e. s. 365

hareketle bu tâbir kullanılır olmuştur. Meyhane kelimesi de aynı mânâda kullanılmıştır. Tasavvuf edebiyatında; içki, dudak, yanak, şarap, kâse, sâkî gibi mecazlı kullanımlar, tamamen sûfinin geçirdiği, yaşadığı bir takım hâlleri veya bazı tâbirlerin sembol olarak ifâdelendirilişini belirler. Sâkî: Mürşid; Sevgili: Allah; Kâse: Kalb; vb. gibi örnekler, bu hususu daha iyi açıklar. Sûfîlerin dünyalarını harap etmeleri, âhireti imâr içindir. Zira âyetlerde, dünyanın bir oyun yeri olduğu, âhiretin dünyadan daha hayırlı bulunduğu anlatılmaktadır. Çeşitli âyetlerin, bu şekilde bir yorum kazanması sonucu, rindler, ehl-i harabat denilen ve özgürce bir hayat yaşamaya temayüllü bazı gruplar ortaya çıkmıştır. Harabelik, yıkık yer, kimseye mal olmayan, ne kadar onarılsa onarılsın, bir türlü mamur hâle gelmeyen, bir çeşit sarhoş olup sonunda yıkılıp giden, yok olan şu dünyadır. Zira Allah'ın vechinin haricinde olan her şey fanidir, yok olucudur, helak olucudur. (Rahman/26-27). Ancak, bu görüşün islâm açısından, çeşitli şekillerde tenkide uğradığı da bir gerçektir. Resmî islâm'dan sapma gösteren Hurufîlik, Kalenderîlik ve Hayderîlik gibi bazı tasavvufî okullar için, bu iddia geçerli görülmeyle birlikte, dünyaya lâayık olduğu gibi değer veren ve ona göre Rabbanî bir yaşam tarzını kendine şiar edinmiş kişiler için, doğru değildir.¹⁸²

Emrah, kendisini sûfî meclisinde bir yere sahip olarak görmektedir. Harâbât ehli olmak, sûfinin nefsi bakımından kendisini arındırması şeklinde yorumlanmaktadır. Sûfîlerin dünyalarını harap etmelerinin amacının, ahireti kazanmak olduğu belirtilmektedir. Erzurumlu Emrah, sûfîlerin yaşadığı çeşitli hâlleri, mey-hâr (sarhoş) gibi semboller kullanma suretiyle açıklama yoluna gitmiştir ve bu yolla eğlendiklerini belirtmiştir.

*Biz harâbât ehliyüz ey sûfî-i mescid-nişîn
Rindlerle meclis-i mey-hârdur eglencemüz
(s.436/356)*

¹⁸² Cebecioğlu, a.g.e. s.253

4.1.1.3.4.23. Basiret

“Arapça, idrak, firâset, kalb gözü ile görüş demektir. Tasavvufta, kudsîyyet nuru ile nurlanmış kalbin kuvveti olan basiret, Hakk'ın doğruya erdirmesi ile perdeyi açar, bu şekilde eşyanın hakikatleri ve içleri görülür. Buna, kudsî kuvvet denir. Bu, nefse nisbetle göz mesabesindedir. Nefis, o göz ile eşyanın zahirini ve dış şekillerini görür. Göze nisbetle basar ne ise, kalbe nisbetle basîret de odur. Gözlerin görmesine sebep olan ve görme kuvveti denilen rü'yet nuruna basar denildiği gibi, kalbin görmesine sebep olan ve lisanımızda kalb gözü de denilen idrak edici kuvvete, özellikle bunun zekâ, fetânet ve firâset adı verilen ve bir emr-i zahir ve bâtına dikkat ve nüfuz ile gereği gibi idrâk eder bir derecede açık ve parlak olması haline de basiret denir. Bu da ilâhî bir nurdur. Aynı şekilde maddî göz ile meydana gelen ve görmek denilen tam ve kâmil idrâke basar denildiği gibi, kalp gözü ile hâsıl olan tam ve kâmil idrâke, ma'rifet-i mütehakkıka ve yakîniyye dem basiret denir. Bundan başka beyyineye, hüccet ve burhana, şahideve dikkat ve iman ile ibret alınacak hidâyet sebeplerine de basiret denir. Zira bunlar idrak edici güçleri takviye eder, basiret ve tabassura sebep olur. Bu mânâya göre basiret, evvelki mânâlara da şâmil olur. Çünkü basiretin kendisi, en büyük hüccet, en büyük şâhid ve beyyine, en büyük medâr-ı ibadettir. Ve onsuz hiç bir şey idrak olunamaz.”¹⁸³

Basîret, Allah'ın her şeyi iç yüzüyle tanımasının tezâhürüdür. Allah olmadan hiçbir şey idrak olunamaz. Emrah kıta beyitlerinde, gizli olan şeyleri görmek için çabalamayan ve gerçekliğin sırrına erişememiş olanın dünyada doğruluğa ulaşamayacağından söz etmektedir.

*Bu esrârda olup vâkıf gören cism-i basîretde
Seni bende beni sende bakup bir tende görmişler
Görenler hiç fark itmez beni senden seni benden
Seni bende beni sende bakup bir tende görmişler*
(s.411/322)

*Sırta çekmiş kendini ehl-i basîret kalmamış
Anladum ki dehrde sâhib-i hakikat kalmamış*
(s.414/334)

¹⁸³ Cebecioğlu, a.g.e. s.85

4.1.1.3.4.24. Tevhîd

“Arapça, birleşmek demektir. Cürcanî, Allah'ın zâtını, akılla tasavvur olunan, zihni olarak hayal edilebilen her şeyden uzak tutmak, diye tarif eder. Yine ona göre, tevhîd üç şeyde olur: 1. Allah'ı rubûbiyetle tanımak, 2. Vahdaniyetle ikrar etmek, 3. Eş ve benzer olanları O'ndan nefy etmek iki çeşit tevhid vardır: 1. Kusûdî tevhîd: Sadece Allah'ı kastetmek, istemek veya Allah'ın istediğini istemek. Yani kulun ve Allah'ın iradesinin bir noktada birleşmesine kusûdî tevhîd denir. Bu, kulun iradesini Hakk'ın irâdesinde eritmesi şeklinde de tanımlanır. 2. Şuhûdî tevhîd: Salikin vecd halinde masivayı terkederek sadece Hakk'ı görmesidir. Buna, vicdanî ve zevkî tevhid de denir. Eskiden Allah'ın birliğini anlatan manzumelere Tevhîd denirdi.”¹⁸⁴

Başka bir tanım da ise tevhid kavramı şu şekilde anlatılmıştır:

“Tevhid, kelime olarak birlik anlamına gelmektedir. Tasavvufta ise, Allah'ın zatını aklen tasavvur edilen edilen ve zihnen tahayyül edilen her şeyden tecrid etmektir. Tevhid, bir görme, bir bilme halidir. Sûfî sadece Bir'i görür, sadece Bir'i bilir. O'ndan başka varlık olduğunu ne görür, ne bilir. Tevhidin hakikatine eren Bir'den başkasını unuttur. Muvahhid ve tevhid ehli, nefsinden fânî ve Hak ile bâkî, aşk, cezbe vecd ehlidir, istiğrak ve mest olan sâliktir. Halkın tevhidi bir işitmek, aydınların tevhidi bir bilmek, seçkinlerin tevhidi bir görmektir. Tevhid iki türdür: 1- Kusûdî tevhid: sadece Allah'ın kast ve irade ettiği şeyi kast etmek ki, bu noktada kul, kendi iradesinden fânî, Rabb'inin iradesiyle bâkîdir. Selefîn tevhidi budur. “Lâ-maksude illallah”. 2- Şuhûdî tevhid: Vecde gelen ve kendinden geçen salikin sadece Hakk'ı görmesi ve masivayı görmemesidir. Bunlar istiğrak halinde iken masivayı ve çokluğu görmezler. Ama kendilerine geldikleri zaman mâsivânın varlığını kabul ederler. İlk sûfîlerin tevhidi budur. Buna vicdani ve zevkî tevhid de denir. Lâ-meşhude lah¹⁸⁵.”

Erzurumlu Emrâh da Allah'ı bir görüp onun zatını yüceltmiş ve ondan başkasının yalan olduğunu beyitlerinde belirtmiştir. Halka-i tevhid tamlamasıyla kastettiği Allah'ın birliği etrafında toplanmayı tıpkı Dünya'nın şekli gibi bir halkaya benzet-

¹⁸⁴ Cebecioğlu, a.g.e. s. 659

¹⁸⁵ Uludağ, a.g.e., s.359

miştir. Bu halka etrafında Allah'ın birliğine imân etmiş kişilerin gafletle iştigal etmeyeceğini anlatmıştır.

Def'i evlâda eyler tecellâ 'âleme .....
*Cerm olunca halka-ı **tevhidde** devrân-ı 'aşk*
 (s.280/211)

Eger bilmek dilersen bu rümûzu nefy-i isbâtı
*Varup gir halka-ı **tevhîde** fehm it lâ vü illâdan*
 (s.344/271)

Gel ey sûfî bu sûretten çıkup uşşâka hem-râh ol
Hakîki 'aşkıla âşık olup makbûl-i dergâh ol
*Ziyâ-yı halka-ı **tevhîd** içinde hâle-i mâh ol*
Geçürme 'ömrüni gafletle bîdâr-ı seher-gâh ol
Makâmât-ı fenâ-fi 'llâhun esrârından âgâh ol
 (s.402/325-6.)

Suyın kesret ..... *tefrîde*
Çıkup dâ-ı ta'allukdan sülûk it silk-i tecrîde
Buyur gel hem-nişîn ol meclis-i tahlîl-i tahmîde
*Velî vâkıf ola dîrsen rümûz-ı sırr-ı **tevhîde***
Makâmât-ı fenâ-fi 'l-lâhun esrârından âgâh ol
 (s.402/325-8.)

4.1.1.3.4.25. Mansûr

Erzurumlu Emrâh, Hallac'ı Mansur'un aşk yolundaki coştun ve samimi hisleri doğrultusunda söylediklerinden ötürü idam sehпасına gittiğini bilerek gönlünden de bu konuda samimi olmasını ve lafla hareket etmemesini özellikle ister:

*Aldanup **Mansûr**'a lâf vurma yakından ey gönül*
Andan özge kimseye olmaz nasîb berdâr-ı 'aşk
 (s.280/211)

beyitlerinde kullanma yolunu seçmiştir.

“Hallac, mutasavvif şâirlerin en çok kullandığı kelimelerdendir. Hallac-ı Mansûr, coşkun , inançlı büyük bir mutasavvıftır. Ateşli yaratılışı, heyecanlı konuşmalarıyla İslâmiyet’in yayılmasında büyük etkileri olmuştur. Ene’l-Hakk (Ben Hakk’ım , Tanrı bendedir , ben Tanrı’nın bir parçasıyım) sözü , Tanrılık iddiasında bulunduğu şeklinde anlaşılacak uzun yıllar hapsedilmiş ve 922 yılında kamçılanmak, dâr ağacına asılarak halka gösterilmek, kafası kesilmek ve yakılmak suretiyle öldürülmüş, külleri Dicle nehrine atılmıştır. Fikirleri ölümünden sonra hızla yayılmış ve özellikle “Ene’l-Hakk” sözü tasavvuf düşüncesinin anlatımında esas olmuştur.”¹⁸⁶

Şair, Hallac-ı Mansûr’un Allah aşkının ne denli büyük olduğunu bilmektedir. Buna istinaden gönlünün kibirlenip kendisini üstün görmemesi gerektiğini teşbih yoluyla ve Hallac-ı Mansûr’un aşkının üzerine kimsenin çıkamayacağını telmih yoluyla karşılaştırma yaparak anlatmaya çalışmıştır.

Bu mazmûnu;

Zülfün gibi oldıysa açar hüsnine ‘arâz

Al gönlümi Mansûr ehakk zülf-i telünden

(s.361/288)

şeklinde de kullanmıştır.

4.1.1.3.4.26. Rahmet

“Arapça, acımak demektir. Hz. Peygamber (s)’in, Delâil’de kaydedilen ikiyüz bir isminden biri, Allah’ın iki türlü acıması söz konusudur: 1. Rahman: Umumi acıma ki mü’min, kâfir herkesi içine alır, bu dünyada tecelli eder: 2 - Rahim: Ahirette ve sadece mü’minlere olan acıma. Özel rahmet”¹⁸⁷ biçiminde tanımlanmıştır.

Rahmet Allah’ın kullarına acıması ve merhamet etmesi anlamlarına gelmektedir. Erzurumlu Emrah, Hz. Muhammed (s.a.v.)’in şefaatinde hem de Allah’ın sonsuz rahmetinden faydalanmak gerektiğini söylemiştir.

¹⁸⁶ Haz.Haluk İpekten, Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Dîvân Şiiri), Sayı 415-416-417, Ankara 1986, s. 284

¹⁸⁷ Cebecioğlu, a.g.e., s.510

Yâ Resûlullâh nice medh itmesün eşyâ seni

Rahmeti irsâl iyledi ‘âlemlere Mevlâ seni

(s.270/201)

Rahmet olsun Emrâh Hakk rûz-i kıyâmet cânuna

Sen gibi şâh-ı cihân-âfet dolar mı ‘âneden

(s.359/286)

Ben ki **rahmet-i** rahmâna ‘âşığam dir idüm

Suya düşmiş şu bî-çâre ıslak didiler

(s.407/328)

4.1.1.4. Tasavvufî Açıdan Bakılan Konular

4.1.1.4.1. Âlem

“Arapça, kainat, güneş sistemi ve çevresindeki dönen gezegenler topluluğu, cihan, dünya, bütün varlıklar, mahlukat, insanlar, halk, cemaat, cemiyet çevre vs. gibi kelime anlamları vardır. Tasavvufta ise, Allah'tan gayri herşeye âlem denir. Âleme, âlem denmesinin sebebi onunla Allah'ın isimler ve sıfatlar bakımından bilinmesidir. Zira âlem kelimesi bilmek masdarından türemiştir.”¹⁸⁸

Hakk'ın yaratma ile ilgili lütûflarını irdeleyen Emrah, âlemi doğruyu idrak etme yeri olarak görmüştür. Bu esnada kendisinin de övgüsünü yapmıştır. Aşağıdaki beyitlerde âlem mefhumunu kullanan Emrah kâh halinden memnun kâh memnuniyetsiz bir hava içindedir: Âlemlerin Rabbi Allah'a tevekkül ederek bütün yaratılardan ve evrenin tümünden sorumlu olan sıfatlarına hayran kalmış olan Emrah, Allah'ı tek güç olarak benimsemiştir.

‘Âlemleri pür-âteş ider âh itsem Emrâhî

Titrer felegün taht ile tâ “nahn ü kasmâ”

(s.236/168)

Seni degül Emrâh kamu ‘âlem meşârih olsalar

Şerh olunmaz haşre dek mecmûa-ı esrâ- ‘aşk

(s.280/211)

¹⁸⁸ Cebecioğlu, a.g.e., s.47

*İki ‘âlemde anun mertebesi a’lâdur
Kim ki bildi nicedür hürmet-i Kur’ân-ı Kerîm
(s.300/230)*

*Şehâ uşşâka bu ‘aşk-ı hakikat bir hidâyetdür
Bu râhun ‘âkıbet menzil-gâhı mutlak kerâmetdür
Nazar kıl dîde-i ‘îmân ile gör kime ne lezzetdür
Temâşâ’-yı cemâl-i dil-rübâlar başka hâletdür
Hele âyine-i ‘âlemde bir seyr-i nigâr itdüm
(s.311/240)*

Aşağıdaki beyitlerde tasavvufî anlamlara uygun olarak “âlem kelimesi” fani olan dünya hayatı, görüntüler, suret âlemi, vahdet âlemi, mana âlemi, iki âlem gibi tamlamalar içinde kullanılmıştır:

*Defter-i ‘amâlîni gördükde ol gün âşikâr
Fark idersün ‘âlem-i dünyadaki haysiyyetün
(s.328/256)*

*‘Ârifün sırrına mahrem idi her bir gicesi
‘Âşıkun derdine hemdem idi her bir gicesi
Mihribân-ı benî- Âdem idi her bir gicesi
Vâlid-i müşfik-i âlem idi her bir gicesi
Her günü cânlara mâder gibi şehr-i ramazân
(s.351/278)*

*Kendini fark eylemez âdem midür hayvan midür
‘Âlem-i sûretde sûretten haberdâr olmayan
(s.358/285)*

*Bu ‘âşıklık bana bir sâni-i eşyadan ihsândur
O sâni kim ânun zâtında ‘âlemler nümâyândur
(s.387/312)*

*Selâmet olmak istersen iki ‘âlemde ey Emrâhî
‘İbâdet eyle kim hubb-û ‘ibâdet lübb-ü Kur’ândur
(s.387/312)*

*Eger sen gelmeseydün 'âleme olmazdı bu 'âlem
Hakikatun nûr-ı zâtun mebde-i ba'is-i eşyâdur
(s.399/323)*

*Anun bir olduğına isbât istidlâl ider dâim
Ne kim var âlem-i dünyâ vü mâfide mevcûdât
(s.420/340)*

*Bu ahkâr pür- kusûr kulun senden seni isder
İki 'âlemde sensün hâcetüm yâ kadîyü'l-hâcât
(s.420/340)*

*Bu 'âlem-i vâhdetde senün gördüğün Emrâh
Kim gördi 'aceb böylece rü'yâyı hakikat
(s.421/341)*

*Yine bir hüsne tarâvet viridi Emrâh tab'ına
Bilmezem ki 'âlem-i ma'nâdaki hülyâ mı bu
(s.426/346)*

4.1.1.4.2. Hz.Peygamber (Habîbullâh)

“Arapça, Allah'ın sevgilisi demektir. Hz. Peygamber'in (SAV) isimlerinden birisidir. Tazim ve hürmet maksadıyla kullanılır.”¹⁸⁹ Hz. Muhammed (s.a.v.) tasavvufî bazı manzumelerde Habîbullâh şeklinde kullanılmıştır.

Allah'ın, Hz. Muhammed (s.a.v.)'i alemlere nûr olarak gönderdiğini ve övmeye değer vasıflarının çok olduğunu belirtmektedir. Erzurumlu Emrah, gönlündeki Allah aşkının bâkî kalması için Hz. Muhammed (s.a.v.)'i bir kurtarıcı olarak benimsemiştir.

*Sevdi ol nuru, Habibim dedi Hak Hakânî
Yâ **Habîbullâh** vassâfun seniün ilâhîdür
Yâ nice medh itmesün Emrâhî illâ seni
(s.270/201)*

¹⁸⁹ Cebecioğlu, a.g.e. s.237

Habîbullâh ger varalum dil-i ikrârın ey şâhûm
Hakîkat ‘âşıkun Emrâh’ı dilden kılma istib’âd
 (s.291/221)

4.1.1.5. Tarikat ve İlgili Kavramlar

4.1.1.5.1. Dergâh

“Farsça, kapı, eşik, kapı yeri, sığınılacak yer, makam, tekke gibi manaları vardır¹⁹⁰.”

Dergâh, tasavvufta eşik ve tekke mânâsına gelmektedir. Erzurumlu Emrah da Nakşibend tarikatının üyesi olması nedeniyle dergâhla alakalı olmuştur. Allah için tuttuğu bu tarikat yolu onun şiirlerinde kutsallaşmış ve sığınılması gereken tek yerin Rabb’i olduğunu Allah’ın evinin de dergâhlar olduğunu belirtmiştir.

‘Aşkıla dergâh-ı Hakk’a her seherde it niyâz
Gâhi Hakk’a her seher it niyaz eyle nâz
Her seher gel it niyâzı eyle nâzı dinle râz
İt niyâzı eyle zârı dinle nâzı kıl söz

‘Aşka Emrah âşnalık it hakikatun râhıdur
Aşinâlık it hakikatun râhıdur dergâhıdur
İt hakikatun râhıdur dergâhıdur dil-şâhıdur
Râhıdur dergâhıdur dil-şâhıdur ey aşinâ
 (s.227/159)

Nefse uyma kibr idüp hizmetde sâbit ol kadem
Ol sebeb merdûd-i dergâh oldu şeytân ibtidâ
 (s.233/165)

Dergâh-ı ‘inâyetde eger bende isen sen
Direng-i melâhetdeki sultân budur işte
 (s.251/182)

Hakîkat rehberi terk-i sivâdur
Mecâzîdür bu dergâhun derisi
 (s.271/202)

¹⁹⁰ Cebecioğlu, a.g.e. s.158

*Bunca yıllardur mûtî-i bende-i **dergâh** kim
Pâdişâham feyz-i hûbundan bir ihsân isterem*
(s.301/231)

*Dil u cânım kâfesinde nâlesinde ‘âciz olmuşdum
Dizüp zincîr-i ‘aşka **dergâh**-i sultâna gönderdüm*
(s.309/239)

*Ehl-i pâküz göklere açmam dest-i âhımız
Dergâh-i sultânı nâzı geçer tâhirlerin*
(s.323/251)

*Anun için kıldı şeref ânı Hallâk-ı Kerîm
Olavuz ananıla **dergâh**-i izzetde mukîm
Ne makâmda bulunur anda olan ecr-i ‘azîm
Güyyâ kalb-i şeb kalbi mübârekdür kim
Cümleden hürmetün ister gibi şehr-i ramazân*
(s.351/278)

*Gel ey sûfî sûretten çıkup uşşâka hem-râh ol
Hakîki ‘aşkıla âşık olup makbûl-i **dergâh** ol
Ziyâ-yı halka-ı tevhîd içinde hâle-i mâh ol
Geçürme ‘ömrünü gafletle bîdâr-ı seher-gâh ol
Makâmât-ı fenâ-fi’llâhun esrârından âgâh ol*
(s.402/325)

4.1.1.6. Tasavvufî Tipler

4.1.1.6.1. Şeyh

“Arapça, önder, kabile başkanı, yaşlı adam anlamına gelen bir kelime. Tasavvuf okulu liderlerine şeyh denir. Şeyhler, kulu Allah'a Allah'ı kula sevdirmek isteyen kişidir. Fonksiyonu bakımından, müridleri halle terbiye etmesi bir yana bırakılırsa, her şeyiyle bir öğretmen görüntüsündedir. Şeyh'in şeriat bilgisine sahip, fena makamını geçmiş, ahlâk-ı hamide (övülen ahlak) ile süslenmiş olması gerekir. Kendisi kâmilidir, bu yüzden kemale erdirir, yani mükemmeldir.”¹⁹¹ Erzurumlu Emrah'ın da bir şeyhe intisabı olduğu için, onlardan keramet beklemesi kaçınılmazdır. Feyiz

¹⁹¹ Cebecioğlu, a.g.e. s.609

aldığı kişi olarak gördüğü şeyhi, yüceltmektedir. Şair, kendi sözlerini araştıranlar için bir beytine bakmalarının yeterli olduğunu, ne kadar iyi yazdığını bir şeyhten aldığı ilham ile açıklamakta ve şeyhini yüceltmektedir. Tasavvufta bir şeyhe intisab etmek, bir şeyhin tarîkine girmek için el öpme töreni vardır. Bu yolla o şeyhin bir mürîdi olunur. Emrah da öyle bir devirde olduğunu hissediyor ki hangi şeyhin elini öperse öpsün hiçbirinde bir gayret kalmamış, beklediği keremi gösterememiştir.

*Ur özin kim iyemez özin şeyhin tehi
Kâbiliyetsiz merirâne kerâmet n'eylesün*

(s.345/272)

*Çıkayum bu mûşir nüshâ bir ism-i akdesden
Musahhar eyledüm devrânı bir def'a muhammesden*

*Kemâlüm fehm iderler eylesünler bu müseddesden
Bu feyzi almışam Emrâh bir şeyh-i mukaddesden*

(s.396/320)

*Kangı şeyhün destini bûs eylesem Emrâhî ben
Bin kerâmet umdığım pîrânda himmet kalmamış*

(s.414/334)

4.1.1.6.2. Mürşîd

“Arapça, doğru yolu gösteren, uyaran, irşad eden demektir. Gerçek mürşîd Hz. Muhammed (s.)'dir. Diğer mürşîdler, O'nun manevî mirasını elde etmeğe muvaffak olmuş kişilerdir. Cürcânî, mürşîdi, doğru yolu gösteren, sapıklıktan önce Hak yola ileten kişi, olarak tanımlar. Tasavvufî terim olarak, tarikatlıleri anlamına da gelir. Aynı anlamda olmak üzere postnişin, şeyh, seccâdenişin, ifadeleri de kullanılır. Mürşîd olan kişinin, Allah'ın ahlâkını tahakkuk ettirmiş olması, yani, en azından fena makamına ulaşması şarttır. Her mürşîd, kâmil olmayabilir. Bu yüzden mürşîdin kâmil olmayanları da bulunabilir. Mürşîdin en makbulü, hem "kâmil" (kendi olgun), hem de mükemmil (başkasını olgunlaştıran) olanıdır.¹⁹²

¹⁹² Cebecioğlu, a.g.e., s.455

Mürşîdi olan kişi, icâzet almadan bir işe soyunmaz veya ona danışmadan bir işe kalkışmaz. Emrah da Nakşibend tarikatı mensubudur. Kendi mürşîdinden izin almayı bir görev bilmiştir. İrşâd ile mürşîd kelimeleri arasındaki anlam bağıyla kullandığı tenasüp sanatını; sâkiyâ, şarâb, kadeh ve nûş eyleme kelimeleri arasında da kullanan Emrah, yol gösteren bir ulu zatın arkasında olmak ve ondan feyz almanın önemini anlatmak istemiştir.

*Müfessirlükde yokdur **mürşîd**ümden destûr Emrâhî
Velî 'âşıklığa her vechiyle nutkumda me'zûnam
(s.295/225)*

*Bugün ferzend-i 'aklı kullanup söz-lafzını mat it
Yârun görmek dilersen gördüğün eşyâyı mirât it
Kelâmın râşidâne söyleyüp **mürşîde** isnât it
Kusûrum var ise şî'rümde Emrâh mahv-ı isbât it (s.311/240)
Sâkiyâ bilmem ne hâlet var şarâb-ı 'aşkda
Mürşîdinden bir kadeh nûş iyleyen irşâd olur
(s.369/294)*

*Gâfil olma sen de bu Emrâh hakikat **mürşidin**
'Ârif ol esrâr ü sâir kim nüshâ-i kübrâ nedür
(s.377/302)*

*Serâb sırrına âmâde olan ehl-i ma'ârifler
Tarîk-ı Hakî **mürşîdi** dil-i dânâda bulmuşlar
(s.397/321)*

4.1.1.6.3. Velî

“Arapça, dost anlamındadır. Velinin tanımı, Buharî (Rekaik/38) 'de şu kudsi hadisle verilir: "Allah, bir kulunu sevdiği zaman onun gören gözü, duyan kulağı, tutan eli, yürüyen ayağı olur. "Bu kul, Allah'tan bir şey istese, bu isteği kabul görür. Allah'a sığındığında, Allah onu korur. "Kim bir velime düşmanlık yaparsa ona harp ilan ederim." "el-Veli", Allah'ın güzel isimlerindedir. (ontolojik anlamda olmamak üzere) Allah'a yakınlık sağlayan kişilere veli denir. Veli kelimesi hem fail, hem de mef'ûl anlamındadır. Fail olarak, taat halinde devamlı olan kişiyi; mef'ûl olarak da,

Allah'ın nimetleri üzerinde devamlı olan kulu ifade eder. Kısaca, sürekli olarak taata devam eden, isyandan uzak duran şehvetlerden kaçınan ariflere, veli denir. Veli kelimesinin çoğulu evliya'dır. Veli nebiden üstün olmamakla birlikte, bir peygamberin velilik yönünün nebilik yönünden üstün olduğu ileri sürülür ki bunun gerekçesi şudur: Nebilik vehbîdir; herhangi bir çaba gösterilmeden, Allah vergisi olarak bahşedilir. Velilik, kulun çalışmasıyla yani zorlukla elde edilir. Zor elde edilen, kolay elde edilenden daha kıymetlidir. Bizim görüşümüze göre, istenmeden verilen, istenerek alınandan daha üstündür."¹⁹³

Tasavvuf ehli olmayanın dertlere dermân olması beklenemez, velî zatın söylediği her söz ise sağlık yurdu gibidir diyen Emrah, velî zatların kerâmet sahibi olduklarını söylemiştir. Velîlik makamına ulaşmak güç olduğu ve istenildiğinde alınamayan bir sıfat olduğu için beyitlerde yüce bir makam olarak anılmıştır. Erzurumlu Emrah, "velî derdi virüp dermân iden hep kendi kendidür" diyerek velî zatların kendisinde lütufların bulunduğunu, hem derdin hem şifâsının kendisinde olduğunu anlatmaktadır.

*'Îlâcı derde te'sîr eylemez hîç bir kez agyârun
Velî bî-mâr ise lâ'l-i leb-i dârüş-şifâ sevsin
(s.342/269)*

*Bir kılı kırk yar Emrâh miyân-ı yâr için
Dilde da'vâ yok velî güftârimuz da'vâlıdur
(s.398/322)*

*Suyın kesret ... tefrîde
Çıkup dâm-ı ta'allukdan sülûk it silk-i tecrîde
Buyur gel hem-nişîn ol meclis-i tahlîl-i tahmîde
Velî vâkıf ola dirsên rümûz-ı sırr-ı tevhîde
Makâmât-ı fenâ-fi'l-lâhun esrârından âgâh ol
(s.402/325-8.)*

¹⁹³ Cebecioğlu, a.g.e., s.697

*Beni sevdâ-yı rüsvâ eyleyen zülfün kemendidür
 Velî derdi virüp dermân iden hep kendi kendidür
 İhsânına şâyân idersem dil-pesendidür
 Bu ..... ‘abd-ı ‘âciz işte Emrâh derd-mendidür*
 (s.404/325-18.)

*Nevâ-yı vuslat oldı hamdüllillâh benligüm benden
 Velî çıkmak ne mümkün nâb-ı ‘aşkun taşradan tenden
 Koma hasret kişide çünkü Emrâhî efgenden
 Nedür bu kaçmalar bu göçmeler bu uçmalar benden*
 (s.412/332)

4.1.1.6.4. Derviş

“Farsça kökenli sözcük, fakir, dilenci, dünyadan yüz çeviren, kendini Allah'a veren kişi anlamındadır. Tarikat mensublarının çoğu fakir olduğu için, bu isimle anıldığı ileri sürülür. Ancak, hakikî derviş, kimseden birşey istemez ve istememesi tarikat kuralıdır. Mevleviyye ve Rifâiyye tarikatlarından öğrendiğimiz kadarıyla, bir derviş üst üste üç gün açlık, çekmeden, bir başka kimseden yiyecek isteyemez. Derviş kelimesi, kapı eşiği mânâsına da gelir.” Dervişin, kapı eşiği gibi başkalarından gelen ezalara tahammülü olması gerekir. Bu espriden dolayıdır ki dervişler, herkesin ayak basıp ezdiği kapı eşiğine basmazlar, hattâ tekkeye veya türbeye girerken eşiğe saygı göstermek üzere, onu öper, sonradan üzerine basmadan atlayıp içeri girerler. Bu kelime İran'da ortaya çıkmasına, rağmen, Arapça'ya geçmiş, "derâviş" şeklinde çoğulu yapılmış, hattâ Arapça karşılığı "fakir" ve çoğulu "fukara" kullanılmıştır. Tasavvufdaki manâsıyla, bir şeyhin bey'ati ve terbiyesi altında bulunan kişi demektir. Hz. Peygamber (s) için de kullanılan şu tâbir "derviş-i sultan-ı dil", padişah gönüllü fakir anlamına gelir. Alçak gönüllü, arif, kanaatkâr kimselere de, derviş meşreb denir. Akşemseddin, derviş ikiye ayırır 1. Dervişe benzeyen 2. Derviş. Tasavvufi olgunluk yolu (sülük) na giren kişi murakabe dersine ulaşana kadar geçirdiği sürede, kendini dervişe benzetmeye çalışan kişi olduğundan, müştebih diye anılır. Murakabeden itibaren o kişi artık derviş olmuştur. Murakabeye kadar ulaşamayan kişinin, hâl olarak tasavvufun iç yüzünden haberdâr olması mümkün değildir, bu yüzden murakabeye ulaşmamış kişiler, hizmetin hakikatini anlayamazlar, gerçek hizmet ehli olmazlar. Tasavvufun esası, hedefi itibariyle ihsandır, bir başka ifade ile Allah'a vuslattır.

Derviş kelimesiyle ilgili olarak ortaya çıkmış bazı atasözleri şu şekildedir: "Padişah nefsinin, hırslarının kulu iken, derviş nefis ve hırslarının sultanıdır." Bu yüzden, sultan, nefisine uyararak maddeye doymaz iken, nefisini yenen maddenin esaretinden kurtulan kişiler, aza kanaat ederler, onlara az da olsa yeter. "Sabreden derviş muradına ermiş": Derviş, Allah'a vuslat yolunda büyük cihada girmiştir ve her an o cihâdın mücâhidi olarak sabır etmek zorundadır. Bu sabır sayesinde, derviş hedefine ulaşır, muradına erer. "Deve hacı olmaz Mekke'ye gitmekle, eşek derviş olmaz tekkeye su taşımakla": Dervişlik bir takım şekil ve resmden ibaret bir şey değildir. Bir takım mücahede, çaba ve gayretlerle manevî planda mesafe kat etmekle dervişlik olabileceği bu atasözüyle dile getirilir. "Dervişin fikri neyse, zikri odur": Dervişe bir halden sual sorulduğunda, onun verdiği cevap kendi yaşadığı halden ibarettir. Yani derviş kendinde olanı anlatır, kendi tahkikini dile getirir." ¹⁹⁴

Erzurumlu Emrah Allah'ın himmetinin büyüklüğü karşısında kendisini az ve hâkir görür. Kendisini yoksul bir dervişe benzeten Emrah, Allah'ın himmetine layık olmadığını ve himmetin faydalı olmayacağını düşündürmektedir.

*Varsa Emrâh başını saf it 'ulûvv-i himmetün
Bî-nevâ dervişe istimdâd-i himmet n'eylesün
(s.345/272)*

---

¹⁹⁴ Cebecioğlu, a.g.e., s.159

SONUÇ

Halk ve divan şiiirleri bazı müşterekleri bünyelerinde barındırırlar. Bilhassa on sekizinci asırdan itibaren bu ortaklıkların edebiyatta var olan bazı akımların etkisiyle arttığı halk şiiirlerinin divan şiiirine e divan şiiirlerinin de halk söyleyişlerini esas almak suretiyle hal şiiirine yöneldikleri vakidir. Bu anlayışın iyice yaygınlaştığı bir devirde yaşayan Erzurumlu Emrah her iki edebi kaynaktan ustalıkla beslenmiş ve bunu da eserlerine başarıyla aksettirmiştir. Birbirinin adeta tamamlayıcısı olan bu kolların bazı şahsiyetler tarafından harmanlanarak edebî dünyaya sunulması, şiiirde anlam ve ifade zenginliğini artırmaktadır. Çeşitli müşterekleri barındıran iki farklı edebî zeminden yola çıkan şâirler araştırmaları ile göz ardı edilmemesi gereken önemli eserleri edebî dünyamıza kazandırmışlardır.

Bu tezde, tasavvufî açıdan ele aldığımız Erzurumlu Emrah yakın sayılabilecek bir dönemin ozanıdır. Fakat kendisiyle ilgili fazla bir kaynak olmaması, mezar taşının dahi bulunmaması gibi sebepler onu ilim dünyasına yeteri kadar tanıtmayı güçleştirmiştir. O, dîvân edebiyatına mahsus hayâlleri, Halk edebiyatına dair duyuş ve düşünüşleri, mutasavvıf bir edâ ile yazdığı şiiirleri, gezdiği ve ozanlık yaptığı yerlerdeki insanları ve kendi aşklarını farklı söz ve anlam sanatlarını kullanarak anlatmasıyla sâmimi ve doğal bir şâirdir. Ağırılık olarak Halk edebiyatı ekseninde edebi ürünler veren; fakat Dîvân edebiyatından da gerek nâzım biçimleri gerekse üslûp bakımından faydalanan Emrah, edebiyatın tasavvufî cephesiyle ilgilenmiş ve bu çerçevede şiiirler yazmış bir şahsiyettir.

Emrah, yaşadığı çeşitli şehirlerin ve ahâlisinin türlü özelliklerini şiiirlerinde anlatmış ve farklı kişilerle yaptığı evliliklerden kaynaklanan buhranlı ruh hallerini şiiirlerine yansıtarak bizlere kendisi hakkında bilgi vermiştir.

Emrah'ın dinî-tasavvufî eğilimi birçok şiiirinde vahdet-i vücûd telâkkisi yani birlik-teklik, ikiliğin terk edilerek ilahî yaratıcıya ulaşma isteği işlenmiştir. O, dünyevî hayatın fâniliğini derinden hissetmiş ve bu fikrini birçok şiiirinde dile getirme çabasını göstermiştir. İlahî meclisin kurulduğu gün Allah'm affına ermek için, dünyada Allah'a sığınmak ve O'nun emir ve yasaklarına uymak gerektiğini bildirmiştir. Daha sonra yüce Rabbi'nin, O'nu ve tüm sevenlerini bağışlayacağından emin bir tavırla şiiirlerini kaleme almıştır. Dîvân edebiyatı dairesi içerisinde yazılmış olan şiiir-

lerde görmeye alışık olduğumuz mazmûnları kendine mahsus bir üslûp ile kullanması, Arapça ve Farsça sözcük dağarcığının kuvvetli olması hasebiyle sözcük ve terkibleri kullanma yoluna gitmiş olması, dîvân edebiyatından açık ve net bir şekilde etkilenmiş olduğunu gözler önüne sermektedir. Ayrıca tasavvufî telâkkinin ve beraberindeki konuların işlenmiş olduğu şiirlerinde “Tasavvuf ve Tekke Edebiyatı”nın üslûp ve mânâ özelliklerinin birçoğunu yansıtmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

ALBAYRAK Nurettin, “*Erzurumlu Emrah*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, XI, İstanbul 1995, s. 337

ALPTEKİN Ali Berat, “*Palandöken’in Zirvesindeki Âşık*”, Ankara 2004, s. 80

ASLANOĞLU İbrahim, “*Erzurumlu Emrah’a Dair Notlar Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri*”, s.197/198

AŞKUN Vehbi Cem, “*Emrah, Seçme Şiirler ve Selvican Hikayesi*”, Sivas 1942, s.12

AŞKUN Vehbi Cem, “*Büyük Halk ve Saz Şairi Emrah/Seçme Şiirler*”, Sivas 1942, s.7

TAHİR Mehmed (Bursalı), “*Osmanlı Müellifleri*”, C.1, s. 64 ; “*Sicilli Osmanî*”, C. 11, s. 265-266

BURSALI Mustafa Necâti, “*Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*”, Çelik Yayınları, İstanbul 1980, s. 262

CEBECİOĞLU Ethem, “*Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*”, İstanbul 2000

CÜRCANİ Seyyid Şerif , “*Târifat*”, ter. Arif Erkan, Bahar Yayınları, İst.1997, s.61,140

ÇETİN İsmet, “*Hayatta Olmayan Aşıkların Günümüzde Yayılma Alanları ve Erzurumlu Emrah*”, Erciyes 1986, sayı 102, S.10

DEVELLİOĞLU Ferit, “*Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*”, Aydın Kitabevi, Ankara 2012

DÜZGÜN Dilaver, “*Millî Folklor Dergisi*”, 2000, s. 53

EL-ACLÛNÎ İsmail b. Muhammed, “*Keşfu’l Hafâ, ve Müzîlu’l-İlbâs Amme’ş-tehera min’el-Ehâdîsi ala el-Sineti’n-Nâs*”, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut-1988, II, s.132

EL-KUŞEYRÎ, Ebu'l-Kasım Abdülkerim, “*er-Risâletu'l-Kuşeyrîyye fi İlmi't-Tasavvuf*”, Haz. Ma'rûf Zerrik, Ali Abdulhamid Baltacı, Daru'l-Hayr, Beyrut 1993, s.116

ERAYDIN Selçuk, “*Tasavvuf ve Tarikatlar*”, İstanbul 2004, s. 36

ERAYDIN Selçuk, “*Feyiz*”, *DİA*, c.XII

FINDIKOĞLU Ziyaeddin Fahri, “*Erzurum Şairleri*”, İstanbul 1927, s. 71

GAZZALÎ, “*Tasavvufun Esasları*”, çev. Ramazan Yıldız, Şamil Yayınevi, İst., s.33

GÖKSEL Necati Turgut, “*Aşık Emrah*”, Niğde 1970 , s.40

GÜLEN M.Fethullah, “*Kalbin Zümrüt Tepeleri*”, Nil Yay., İstanbul- 2008

GÜNEY Eflatun Cem, “*Erzurumlu Emrah/Hayatı Şahsiyeti-Eserleri*”, Sivas 1928, s.12

GÜNEY Eflatun Cem-Çetin Eflatun, (MCMLXXV), “*Erzurumlu Emrâh Hayatı ve Şiirleri*”, s.12-13, İstanbul

GÜNEY Eflatun Cem, “*Erzurumlu Emrah/Hayatı Şahsiyeti-Eserleri*”, Sivas 1928, s.12

HUCVİRÎ Ali b. Osman Cüllabi, “*Keşfu'l – Mahcub*”, çev.Süleyman Uludağ, Der-gâh Yay., İst. 1996, s.115

İNAL İbnü'l Emin Mahmut Kemal, “*Son Asır Türk Şairleri*”, İstanbul 1969, s.313

KARADAĞ Metin, “*Karşılaştırmalı-Transkripsiyonlu Erzurumlu Emrah Dîvânı*”, Balıkesir 1992, s.20

KARADAĞ Metin, “*Erzurumlu Emrah, Yaşamı, Sanatı, Şiirleri*”, Balıkesir 1996, s.24

KARADAĞ Metin, “*Yunus Emre'nin Erzurumlu Emrah Üzerindeki Etkileri*”, Milli Kütüphane Yunus Emre Sempozyumu, Ankara Milli Kültür, Sayı:74 s.55

KÖPRÜLÜ Mehmet Fuat *19. Asır Sazşairlerinden Erzurumlu Emrah*, İstanbul, 1929

KURNAZ Cemal, “*Hayâlî Bey Dîvânı'nın Tahlili*”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2012, s. 108

ONAY Ahmet Talat, “*Tokatlı Nuri*”, Çankırı 1933, s.13

PALA İskender, “*Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*”, Kapı Yay., İstanbul 2004

SAKAOĞLU Saim, “*Emrah’ın Hayatı Hakkında Yapılan Yayınlar*”, Erciyes 1986, s.4

SAKAOĞLU Saim, “*Emrah’ın Türk Saz Şiiri İçindeki Yeri ve Yetiştirdiği Ustalar*” Erciyes, Sayı:101, s. 33

SAYI Ali, “*Firavun, Hâmân ve Kârun Karşısında Hz. Musa*”, İz Yay. İstanbul 1999, s. 202-206

SEYİDOĞLU Bilge, “*Emrah’ın Sesi*”, Erciyes 1986, Sayı:101. s. 12

Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Dîvân Şiiri), Sayı: 415-416-417, Haz. Haluk İpekten, Ankara 1986, s. 284

ULUDAĞ Süleyman, “*Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*”, Marifet Yay., İstanbul 1996

URAL Orhan, “*Dost Elinden Gelen Turna-Erzurumlu Emrah*”, İstanbul 1984

URAL Orhan, “*Erzurumlu Emrah Yaşamı, Şiirleri*”, İstanbul 1984

ÜSTÜNER Kaplan, “*Dîvân Şiirinde Tasavvuf*”, Ankara 2007

VARIŞOĞLU Celal, “*Nesimi Dîvânı’nda Rind- Zahid İkilemi ve Gerçek Aşığın Portresi,*” 1. USNSB, HGKSV Yay., Ankara 2006, s.317; Hamdi Kızıler, *Câhidî Ahmed Efendi ve Tasavvuf Felsefesi*, Tutku Yay., Ankara, 2006

YAZIR Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili Kur’ân-ı Kerîm ve Meâli* (Haz. Düccane CÜNDİOĞLU), İslâmoğlu Yay., İstanbul 1993

SUMMARY

Turkish literature throughout the centuries, incorporating the various commons has continued its development as a scientific discipline. Folk, the Sufi dervish and Divan literatures developed from different branches of literature has led to the growth of many significant personalities. This situation, in which area the poet's going to be productive and useful as it enables the concentration in the area like; various partnerships that bring wealth has enlivened the literary life. This commons has made easier the reflection of the inner world of Saz poets and poetry in different style and mazmuns. Classical literature and folk literature to date regarding the partnership of many literary researchers have reached different results.

Erzurumlu Emrah, at this point, has had an important place in the conversion of art of telling the reed-oral poetry tradition from generation to generation and left traces in contemporary. Emrah one side of mysticism, always with God in contemplation was always relevant in the belief of Hereafter telling the transience of the world in his poetry as most of poems has the same belief. Emrah with a different place among his contemporary, Dertli, Seyranî, Zihni has made the mysticism a way of life for himself. Repressive form of government on Tariqah, his madrasa training, having continual state of pilgrim and to see the world as an inn were the major factors in the formation of Emrah's temperament. Being a cognoscente of the Tariqah and the lover of Hakk has led Emrah writing religious-mystical poetry. In his poems with syllable he has expressed the love of God, guidance of religious-mystic subjects and criticized Zahit type. His sincerity and versatility have been evaluated by inhabitants and he has been embraced wherever he went and wealthy personalities kept him under auspices. Emrah who had multiple marriages, has written criticized poems sometimes mixed with curse when he was irritated by people.

This situation has indicated to us the natural and sincere form of Emrah. In this thesis we examine Emrah's poems that he wrote around his mystical personality and the information on his life can be seen. In his century, he has been one of the pioneers in the political and cultural changes. He has been focus of interest wherever he went. He has enlightened subsequent generations and became the head master of poetic tradition named Asik Emrah Kolu. Emrah, grown up by Anatolian tradition

and suffered lots of hardship have been the founder of a tradition. Different studies have mentioned this feature of Emrah, although the characteristics of sources suggest that more has to face the day.